

KÜRESEL DİYALOG

13.3

1 yılda pek çok dilde 3 sayı

Rita Segato ile
Sosyoloji Üzerine

Breno Bringel
Vitória Gonzalez

Margaret Archer
Michel Wieviorka
Michael Burawoy
Margaret Abraham
Sari Hanafi
Geoffrey Pleyers
Martin Albrow

İlgi Odağı: ISA

Eleştirel Teoriye
Göre Dünya
(ve Tam Tersini)

Stephan Lessenich
Gurminder K. Bhambra
Manuela Boateá
Patricia Cipollitti Rodríguez
Bruna de la Torre de C. Lima
Esteban Torres

Karbonsuzlaşma ve
Yeşil Sömürgecilik

Breno Bringel
Maristella Svampa
Hamza Hamouchène
Nnimmo Bassey
Güney-Güney Manifestosu

Teorik
Perspektifler

Kathya Araujo

Serbest Bölüm

- > **Korku Siyaseti ve Otoriter Siyasi İmgelem**
- > **Neoliberal Kapitalizme Karşı
bir Direniş olarak Su Mücadeleleri**

BÜLTEN

International
Sociological
Association
isa

CILT 13 / SAYI 3 / ARALIK 2023
<https://globaldialogue.isa-sociology.org/>

KD

> Editörden

Bu sayı, feminizm üzerine çalışmalarıyla bilinen aktivist Rita Segato ile yapılan söyleşiyi başlatmaktadır. Söyleşi boyunca, toplumsal cinsiyet, şiddet ve kolonyalizm konularıyla birlikte bunlar ışığında Güney-Güney arasında ve küresel diyalogların nasıl kurulabileceğine değindik. Ayrıca Segato, otoriterliğin yarattığı engelleri ve feminist hareketin uluslararasılaşması gibi gündemde olan konulara da dair görüşlerini bizimle paylaştı.

Bu sayıda ISA için özel bir bölüm oluşturduk. 40 yıldır derneğimize İdari Sekreter olarak büyük emek veren Izabela Barlinska, emekli oluyor. Derneğimizin geçmiş yıllardaki başkanları (Margaret Archer, Michel Wieviorka, Michael Burawoy, Margaret Abraham ve Sari Hanafi) ile kısa süre önce Melbourne’de yeni seçilen başkanımız (Geoffrey Pleyers), kendisine takdirlilerini, övgülerini dile getirdikleri yazıları kaleme aldılar. Aynı zamanda, Pleyers’ın XX. Sosyoloji Dünya Kongresi’nde yaptığı konuşmayı da yayınlıyoruz. Bu konuşmada, Martin Albrow’un da değindiği üzere yakın zamanda kaybettiğimiz Margaret Archer’ı da saygıyla anıyoruz.

Bu kurumsal bölümümüzün yanı sıra, bu sayıda iki sempozyuma da yer veriyoruz. Stephan Lessenich ve Esteban Torres tarafından düzenlenen “ Eleştirel teoriye göre dünya (ve tam tersi)” başlıklı ilk sempozyum, eleştirel teoriyi, Toplumsal Araştırma Enstitüsü (IfS)’nün yüzüncü yılı ışığında yeniden değerlendiriyor. Bu bölümde yer alan altı makalede, Frankfurt Okulu’nun eleştirel teorisi sorgulanmakta ve farklı bağlamlarda yeniden ele alınmaktadır: küresel sosyolojiyle olan ilişkisi (Stephan Lessenich), postkolonyal (Gurminder K. Bhambra) ve dekolonyal (Patricia Cipollitti Rodríguez) eleştiri, çeperin deneyimlerinin küreselleşmesi (Manuela Boatcă), kültür endüstrisi (Bruna de la Torre de Carvalho Lima) ve dünya toplumuna dair yeni eleştirel teoriler (Esteban Torres).

Küresel anlamda, toplumsal olguların birbirleriyle bağlantısını vurgulayan, “Dekarbonizasyon ve Yeşil Kolonyalizm”

başlıklı ikinci seminer, Küresel Güney’de yaşanan hegemonik ekolojik dönüşümün etkilerini masaya yatırıyor. Bringel ve Svampa, iklim ve çevre sorunlarını merkeze alan yeni bir kapitalist konsensüsün ortaya çıktığını ifade etmekte ve bu durumu “Dekarbonizasyon Konsensüsü” olarak adlandırmaktadır. İki aktivist, Hamza Hamouchène ve Nnimmo Bassey ise Küresel Kuzey’deki enerji geçişleri nedeniyle yaşanan yeşil kolonyalizmi sırasıyla Kuzey Afrika ve Pan-Afrika perspektiflerinden inceliyorlar. Son olarak ise, aktivistler ve aydınların Afrika, Latin Amerika ve Asya’daki örgütlerle beraber Adil ve Kamusal Bir Ekososyal Geçiş için kaleme aldıkları Güney-Güney Manifestosu’na yer veriyoruz.

“Teorik Perspektifler” bölümünde, Şilili sosyolog Kathya Araujo bizi otorite (ve otoriterlik) teorilerini yeniden okumaya davet ediyor. Klasik modellere göz gezdirdikten sonra, bu teorilerin çeşitli toplumsal dönüşümlerle nasıl önemini yitirdiklerini bize sunuyor. Dahası, Araujo, etkileşimci ve ilişkisel bir yaklaşım temelinde otorite hakkında yeniden düşünmemiz için bize yeni yollar sunuyor.

Araujo’dan hareketle, “Serbest Bölüm” de Lara Sartorio’nun makalesi, korku siyasetinin öznellikleri nasıl çerçevelediği ve otoriter siyasete dair tahayyülü nasıl şekillendirdiğini tartışıyor. Son olarak, Madelaine Moore, *Water struggles as resistance to neoliberal capitalism* [Neoliberal kapitalizme karşı direniş olarak su mücadeleleri] adlı kitabının ana bulgularını bizimle paylaşarak, toplumsal yeniden üretim teorisinin su politikalarıyla olan ilişkisini yaratıcılıkla ele alıyor.

Küresel Diyalog’un yeni editörleri olarak ilk yılımızı geride bırakıyoruz, bu vesileyle okurlar, kültürler, mekanlar ve düşünce gelenekleri arasında köprü kurma fırsatı yakaladığımız için büyük mutluluk içindeyiz. Gelecek yılda da bu yolda ilerlemeye devam edeceğiz. Umarım yeni sayımızı beğenir ve kendi dillerinizde bu sayımızı okurlara ulaştırmamıza destek verirsiniz. ■

Breno Bringel, *Küresel Diyalog* Editörü

> **Küresel Diyalog pek çok dilde yayınlanmaktadır. Küresel Diyalog’un tüm sayılarına [internet sitesinden](#) ulaşılabilir.**

> **Yayınlanması istenen yazılar globaldialogue.isa@gmail.com adresine gönderilmelidir.**

ISA International
Sociological
Association

**GLOBAL
DIALOGUE**

> Yayın Kurulu

Editör: Breno Bringel.

Yardımcı Editörler: Vitória Gonzalez, Carolina Vestena.

Yardımcı Editör: Christopher Evans.

Yönetici Editörler: Lola Busuttill, August Bağà.

Danışmanlar: Michael Burawoy, Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Medya Danışmanı:

Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloisa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalon, Nazanin Shahrokni.

Bölge Editörleri

Arap Dünyası: (Lübnan) Sari Hanafi, (Tunus) Fatima Radhouani.

Arjantin: Magdalena Lemus, Juan Parco, Dante Marchisio.

Bangladeş: Habibur Khondker, Khairul Chowdhury, Mohammad Jasim Uddin, Bijoy Krishna Banik, Abdur Rashid, Abu Ibrahim Huda, Mohammed Jahurul Islam, Sarker Sohel Rana, Eashrat Jahan Eyemoo, Helal Uddin, Yasmin Sultana, Saleh Al Mamun, Ekramul Kabir Rana, Farheen Akter Bhuian, Khadiza Khatun, Aysa Siddique Humaira, Arifur Rahaman, Istiaq Nur Muhit, Md. Shahin Aktar, Suraiya Akhter, Alamgir Kabir, Taslima Nasrin.

Brezilya: Fabrício Maciel, Andreza Galli, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes, Ricardo Nóbrega.

Fransa/İspanya: Lola Busuttill.

Hindistan: Rashmi Jain, Manish Yadav, Rakesh Rana.

İran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Elham Shushtarizade.

Kazakistan: Aigul Zairova, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul, Madiyar Aldiyarov.

Polonya: Aleksandra Biernacka, Anna Turner, Joanna Bednarek, Marta Błaszczowska, Urszula Jarecka.

Romanya: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, George Bonea, Marina Dafta, Costin-Lucian Gheorghe, Alin Ionescu, Karina Ludu, Diana Moga, Ramona-Cătălina Năstase, Bianca Pințoiu-Mihăilă.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Daria Kholodova.

Tayvan: Wan-Ju Lee, Tao-Yung Lu, Yi-Shuo Huang, Chien-Ying Chien, Mark Yi-wei Lai, Yun-Jou Lin, Yun-Hsuan Chou.

Türkiye: Gül Çorbacıođlu, Irmak Evren.

Arjantinli yazar, antropolog ve feminist aktivist **Rita Segato**, sömürgesellik ve diğer önemli sorular üzerine düşünüyor ve Küresel Güneyde oluşan diyalogları zenginleştiriyor.

Toplumsal Araştırma Enstitüsü ve başka bir deyişle Frankfurt Okulu'nun 100. yıldönümü, günümüzde **eleştirel teorinin** tarihselliği üzerine düşünmek için iyi bir fırsattır.

Siyasi ve ekonomik gündemin temel bir odağı haline gelmiş olan **sosyo-ekolojik geçiş**, enerji geçişine indirgenmemeli ve Küresel Kuzey ve Güney arasındaki eşitsizlikleri daha da şiddetlendirmemelidir.

Kapak Fotođrafı: iStock, 2021.

Küresel Diyalog, SAGE Yayınları'nın cömert bağışı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden 2

> SOSYOLOJİ ÜZERİNE

Azınlıklaştırma ve Sömürgeciliğin Ötesinde: Rita Segato ile Söyleşi

Breno Bringel, Brezilya/İspanya ve Vitória Gonzalez, Brezilya 5

> İLGİ ODAĞI: ISA

Izabela Barlinska'ya Övgü: ISA'ya Vakfedilmiş 40 Yıl
Margaret Archer, İngiltere, Michel Wieviorka, Fransa, Michael Burawoy ve Margaret Abraham, ABD, Sari Hanafi, Lübnan, ve Geoffrey Pleyers, Belçika 8

Küresel Sosyoloji: Dört Dönüşüm

Geoffrey Pleyers, Belçika 12

Margaret Archer'ın Anısına (1943-2023)

Martin Albrow, İngiltere 15

> ELEŞTİREL TEORİYE GÖRE DÜNYA (VE TAM TERSİ)

Eleştirel Teori ve Sosyoloji: Kadınların Silah Kardeşliği?
Stephan Lessenich, Almanya 16

Pamuk Sömürgeciliği: Kapitalizmi Postkolonyal Perspektiften Yeniden Düşünmek

Gurminder K. Bhambra, İngiltere 18

Çeperden Haber Var: Kolonyal Deneyimin Küreselleşmesi
Manuela Boatcă, Almanya 20

Totalite ve Dışsallık:
Dekolonyal Eleştirel Teori için Kategoriler

Patricia Cipollitti Rodríguez, ABD 22

Kültür Endüstrisi:
Eleştirel Teori için (Politik) Bir Araştırma Gündemi
Bruna Della Torre de Carvalho Lima, Almanya/Brezilya 24

Dünya Toplumunun Eleştirel Teorisine Doğru
Esteban Torres, Arjantin 26

> KARBONSUZLAŞMA VE YEŞİL SÖMÜRGEÇİLİK

Karbonsuzlaşma Konsensüsü
Breno Bringel, Brezilya/İspanya ve Maristella Svampa, Arjantin 28

Kuzey Afrika'da Enerji Geçişi:
Sömürgecilik, Mülksüzleştirme ve Kamulaştırma
Hamza Hamouchène, Birleşik Krallık/Cezayir 32

Afrika'da Yeşil ve İç Sömürgecilik
Nnimmo Bassey, Nijerya 35

Ekososyal bir Enerji Geçişi için Güney-Güney Manifestosu
Kolektif makale 38

> TEORİK PERSPEKTİFLER

Yenilenmiş bir Otorite (ve Otoriterlik) Teorisi İhtiyacı
Kathya Araujo, Şili 41

> SERBEST BÖLÜM

Korku Siyaseti ve Otoriter Siyasi İmgelem
Lara Sartorio Gonçalves, Brezilya 44

Neoliberal Kapitalizme Karşı bir Direniş olarak
Su Mücadeleleri
Madelaine Moore, Almanya 47

“Küresel sosyoloji, ne kendilerini evrensel olarak sunan Batı üniversitelerine ve Batılı kanonlara bağlı kalmalı ne de Batı sosyolojisine getirdiği eleştirilerle sınırlı kalmalıdır”

Geoffrey Pleyers

> Azınlıklaştırma ve Sömürgeciliğin Ötesinde: Rita Segato ile Söyleşi

Fotoğraf: Beto Monteiro / Secom UnB.

Rita Segato Arjantinli saygın bir yazar, antropolog ve feminist aktivisttir. Brezilya Üniversitesi'nde onursal profesör olan Segato, son yıllarda Avrupa ve Latin Amerika üniversitelerinden yaklaşık bir düzine *honoris cause* ve birkaç başka önemli ödül daha almıştır. Bu ödüller arasında, yaşamı boyu yürüttüğü çalışmalar için Karayip Felsefe Derneği'nin verdiği Frantz Fanon Ödülü (2021) ve Buenos Aires Belediye Meclisi tarafından verilmiş Olağanüstü Kültürel Kişilik (2019) ödülleri bulunmaktadır. Ulusal San Martín Üniversitesi'nde Rita Segato "Sarsıcı Düşünce" Kürsüsünün ve Madrid'de Reina Sofía Müzesi'ndeki Aníbal Quijano Kürsüsünün başkanıdır. Saygın bir akademik kariyere ve ırk,

etnisite, ulud, din, toplumsal cinsiyet, şiddet ve sömürgeciliğin gibi geniş yelpazedeki konularda yenilikçi araştırmalarına ek olarak Segato, insan haklarına da büyük katkıda bulunmuştur. Örneğin, Brezilya'da Siyah ve yerli öğrencilerin yüksek öğretime girişlerini güvence altına alan ilk olumlu eylem önerisinin (1999) yazarlarından biridir. Latin Amerika'da çeşitli kadın örgütleriyle iş birliği yapmış olan Segato, feminist hareket için önemli bir referanstır. Yakın zamanda kitabı *The Critique of Coloniality* ([Sömürgeciliğin Eleştirisi] (Routledge, 2022) İngilizce'de yayınlanmıştır. Küresel Diyalog editörleri **Breno Bringel** and **Vitória Gonzalez** Eylül 2023'te Rita Segato'yla bir söyleşi gerçekleştirdiler.

Breno Bringel and Vitória González (BB & VG): *Çalışmalarınız ve yolculuğunuz yakın zamanda dünya çapında tanındı. Fakat Afrika, Asya, Orta Doğu ve hatta Avrupa'nın bazı bölgeleri gibi dünyanın farklı yerlerinden okuyucularımızın hala sizin çalışmalarınızı tanımaya ihtiyacı olduğuna inanıyoruz. Temel olarak Latin Amerika'ya odaklanmış olan araştırma katkılarınız sizce diğer bağlamlarla nasıl bağlantılı olabilir? Küresel Güneyden küresel diyalogları desteklemeye nasıl yardımcı olabilir?*

Rita Segato (RS): Ne yazık ki, fikirlerin dolaşımı için temel merkez hala Amerika Birleşik Devletleri'dir. Neyin satın almaya değer olduğuna dair filtreleme ABD'den geçmekte ve çoğu akademik topluluk neyin okumaya değer olduğunu görmek için Küresel Kuzey'in eleği tarafından uygun bulunan bu filtreye başvurmaktadır. Öte yandan Küresel Güney evreninde fikirlerin dolaşımı üzerine çok konuşulmaktadır. Üzgünüm ama ben bu gönüllü sınırlandırmaya inanmıyorum. Güneyden olmasına rağmen Güney üzerine ya da Güney için değil dünya için düşündüğünü söyleyen Perulu usta düşünür Anibal Quijano'ya yakın hissediyorum. Dünyanın sömürgeci yapısı gezengensel bir sorundur; bunu dikkate almak ve sona erdirmek de küresel bir meseledir.

Çalışmama gelince, güncel konuları araştıran Afrikalı, Karayipli, Asyalı ve Orta Doğulu daha çok yazarla tanışabilmeyi isterdim. Sanallık, her ne kadar tam olarak kullanılmasa da ve bedensel olarak bir arada bulunmakla aynı olmasa da, bu imkanı açmış oldu. Fakat eski sömürgelerden yazarlarla diyalog kurmayı düşünsek bile, bunu her zaman dünya için düşündüğümüz ve yazdığımız fikrine sadık kalarak yapmalıyız. Bu düşünce biçimi benim azınlıklaştırma eleştirimle bir araya gelmektedir. Bu eleştirim, çokkültürlülüğün ontolojik olarak tam özneye ilişkin 'ötekilere', kadınlara, yerlilere, Siyahlara, muhalif cinselliklere vb. verdiği yerin eleştirisidir.

Benim perspektifimde, bu kendinden, kendi hakkında ve kendi için düşünen siyasal azınlık yeri yok edilmelidir. Örneğin, eğer kadınlar önerilerimizle ilerlerlerse, eğer patriyarka yıkılıp çözülmüşse, tüm iktidarların kuleleri istikrarsızlaşır ve hasımlarımız bunu çok iyi bilmektedir. Mesela, erkeğe ve kadına dair kültürel inşaların çeşitliliğini gösterme becerisine sahip analitik bir kategori olan 'toplumsal cinsiyetin' bir 'ideoloji' olduğu gibi saçmalıkları tekrar edip duran sürülerini sokaklara salmalarının sebebi, temsil ettiğimiz tehlikedir. Sloganları anlamadan tekrar etmeleri için sokaklara yerleştirilmiş bu sürüler, hafife alınan 'azınlıkların' dünyanın yapısına ne ölçüde dokunup tehdit ettiklerinin inkar edilemez bir kanıtıdır.

BB & VG: Eğer henüz uluslararası olarak neşredilmemiş bir çalışmanızı dergimizin tüm dillerine çevirebilecek olsaydık, hangisini önerirdiniz? Neden?

RS: Bu karmaşık bir soru. Bir yazar asla bilmez. Buna yanıt vermek şu yüzden de çetrefilli, bazı metinlerim patriyarkal baskıyı ele alıyor, diğerleri ırksal baskıyı, ötekiler ise 'siya-

set' ve 'siyasal' arasındaki farkı (bir diğer deyişle, siyasalın devlet tarafından ele geçirilmesine dair eleştirimi) ele alıyor. Pek çok yazı artık söyleşi, hatta video kaydı biçiminde. Yaşımın etkisi ve kendimi anlaşılır kılmamın aciliyeti nedeniyle daha fazla konuşuyor ve daha az yazıyorum.

Portekizcede 2022 yılında, İspanyolcada 2023 yılında yayınlanmış olan sondan bir önceki kitabım *Cenas de um pensamento incômodo*'da (Sarsıcı Düşünce Sahneleri) daha az bilinen iki metin var: "Refundar o feminismo para refundar a política" (Siyaseti yeniden icat etmek için feminizmi yeniden icat etmek) ve "Nenhum patriarcão fará a revolução: reflexões sobre as relações entre capitalismo e patriarcado" (Devrimi hiçbir aile reisi-patron yapmayacak: kapitalizm ve patriyarka arasındaki ilişki üzerine düşünceler). Şili'de İspanyolca yayınlanan son kitabım *Expuesta a la muerte*'deki (Ölüme Maruz Kalmak) çok kısa önsöz "Encomio de la incertidumbre" (Belirsizliğe Övgü) fikirlerimi çok iyi ifade ediyor.

Düşüncemde daha sonra gerçekleşen tüm gelişmelerin temeli olan bir kitap daha var. Her ne kadar daha yakın zamanda yayınlananlar İngilizceye, Almancaya, Fransızcaya, İtalyancaya, Portekizceye ve hatta Yunancaya çevrilmiş ya da çevriliyor olsa da, bu kitap aynı şansa sahip olmadı: *Las estructuras elementales de la violencia* (Şiddetin Temel Yapıları). "La estructura de género y el mandato de violación" (Toplumsal Cinsiyet Yapısı ve Tecavüz Yetkisi), bu çalışmada temel bir bölüm ve o zamandan beri üzerine düşündüğüm her şey için bir platformdur.

La Nación y sus Otros (Ulus ve Ötekileri) adlı kitabımda yukarıda bahsettiğim çokkültürlülük eleştirisine birkaç bölüm ayırdım; özellikle "Identidades Políticas / Alteridades Históricas: uma crítica a las certezas del pluralismo global" (Siyasal Kimlikler / Tarihsel Başlıklar: küresel çoğulculuğun kesinliklerinin bir eleştirisi) adlı bölümü. Aynı zamanda bu kitapta kendi aidiyet ağı içine kapanma anlamında merkezci, içsel, endogamik ve bölgesel hale gelen 'siyaset'in bir eleştirisini öngörüyorum.

BB & VG: Çalışmalarınız toplumsal cinsiyet ve sömürgecilik arasındaki ilişkiyi incelemek için heyecan verici pek çok yol sunuyor. Dünya çapında aşırı sağcılığın yükselişi bağlamında ırkçılık, sömürgecilik ve toplumsal cinsiyet temelli şiddeti güçlendiren bu tarihsel mekanizmayla günümüzde nasıl yüzleşebiliriz?

RS: Bir yanda ırkçılık, patriyarka ve sömürgecilik arasındaki bağlantılar üzerine düşünüş var. Bu, temalardan biridir. Öte yandan, güncel faşizm oluşumları meselesi var. Eğer faşist ideolojileri belirlememizi sağlayacak bir strateji, diyelim ki bir yöntem ve bir yapı varsa, bu da hepsinin düşman olarak bir "öteki" inşasına dayandıklarıdır. Faşizmin bir düşmana ihtiyacı vardır, kurbanlık bir düşmana ve bir günah keçisine, ki bu sayede iktidar ve müttefikleri bağlılık sağlayabilsin. Öyleyse faşizm 'öteki'ni yaratarak inşa edilir. İrksallaştırılmış halklar, kadınlar ve muhalif cinsellikler bu 'öteki' rolü için kolay avdır. Sömürgeciliğin kalıcı

yapısının mirası 'toplumun ortak düşmanı' olarak bahsedileni erişilebilir yapar. Bu yalnızca küçük bir adımdır çünkü bu bir tehdit olarak inşa edilmiş 'öteki' zaten elde hazırdır. İrksallaştırılmış kadınları ve cinsel muhalifleri şeytanlaştırmak çok kolaydır; dünyanın sömürgeci yapısının etkisi nedeniyle zaten şüphe altındadırlar.

BB & VG: Birkaç yıl boyunca, Arjantin gibi tarihsel hafıza süreçleri ve daha dirençli insan hakları mücadeleleri deneyimlemiş ülkelerin otoriter kaymalara karşı daha korunaklı olacağını düşündük. Fakat bugün Arjantin'de revizyonist ve bazı durumlarda, inkarcı bir dalga görüyoruz. Bu süreci nasıl değerlendiriyorsunuz?

RS: Arjantin siyasi yaşamının en az iki özelliğini göz önünde bulundurmalıyız. İlki, yönetilenlerle ilişkili olarak eyalet idaresinin dışsallığıdır; eyaletlerimiz kurulduğundan beri yerleşmiş olan (ki 'kuruluş hatası' olarak adlandırdığım bu şey, idarenin kalıcı sömürgeciliğini tesis eder). İkinci olarak, 'siyaset' (siyasi partilerle, örgütlü toplumsal hareketler ve onların içindeki fraksiyonlar ve çıkarlarla, onların son derece merkezci, içsel, içe dönük eylemlerin yönelimi ile devlet yapısından ileri gelen eylem ve kararlar) ve (toplum içinde dolaşımda olan, toplumsal ilişkileri ören ve tarihe rehberlik eden) 'siyasal' arasındaki mesafedir.

Arjantin örneğinde, sağcı oylar, tarihte öncü rolün daha adil dağılımını talep eden, siyaseti yalnızca parti labirentlerinde aktif olmak olarak gören, insanların olduğu alanları terk eden ve onlara liderlik edilecek sürüler olarak davranan toplum kesimlerinin girişimi üzerine, siyasetin 'yeniden başlatılması' için bir talep olarak görünüyor. Önderliğin bu yokluğun (ya da ona el koyulmuş olması), özellikle genç insanlar arasında öfkeye yol açmaktadır. Buna "siz yoksunuz; eğer medya spotları altında yaşamıyorsanız dolu bir hayatınız yok" mesajı da eklenmektedir. Asla gerçekleşmeyen demokrasi ve modernite vaatleri nedeniyle nefret, birikmektedir.

Demokrasi, bir demokrasi projesi olmaktan çıkmadı. Modernite de (eşit fırsatlar, kardeşlik, özgürlük) bir modernite projesi olmaktan çıkmadı. Birikmiş bu öfke ve hayal kırıklığı, anti-demokratik siyasi güçler tarafından kullanılmaktadır. Arjantin soykırımının sorumlularını yargılanması ve adalet karşısına çıkarılması sayesinde elde edilen 'haklar' bile bugün çok uzakta kalmıştır. Onlar bugün artık çoğullukların yönetimine ve şekillenmesine katılmadığı ve kendisini bir parçası hissetmediği bir devletin işidir.

BB & VG: Bugünlerde bir Feminist Enternasyonelin varlığından bahsedilebilir mi?

RS: Bir 'Enternasyonel' fikri şüphesiz ilginçtir çünkü sınırları aşan, iletişimde bulunan ve ortak talepler ve emanetler üzerinden birleşen bir feminizme işaret eder. Fakat 'halk' ve 'siyaset' arasında daha önce bahsettiğim mesafe riskini o da taşımaktadır. Harekete zarar veren 'uzman' zirveleri ve doktrinleri yaratılabilir. Feminist hareket çoğulcu olabilir veya olmayabilir. Hegemonyasız bir dünyayı savunabilir veya savunmayabilir. Avrupamerkezci feminizmin dikeyciliği nedeniyle Afrika'da hareketin bazı kesimleri feminizm yerine 'kadınizm'den bahsetmeyi tercih etmektedir. Bunlar farklı toplumsal cinsiyet yapılarına, mücadelelere bu farklılıklar tarafından şekillenmiş amaçlara sahip çok farklı tarihlerdir. Ortak sorunlarımızı bu farklılıklar prizmasından gördüğümüz zaman bir feminist enternasyonel gerçek istikametine ulaşacaktır.

BB & VG: Son olarak hızlıca sormak istiyorum: küresel sosyoloji kıtamızın yerli halklarından ne öğrenebilir?

RS: Tam olarak da yönetici zirveleri ve halkları arasındaki bu mesafeyi üretmeyen bir siyaseti ve Doğayı ve bedenleri nesneleştirmeden çoğulcu bir dünya tasavvur edebilen bir siyaseti. "Tarihsel şeyler projesiyle" çekişme içinde ve canlı bir "tarihsel bağlar projesi". Bu ikisi çok farklı mutluluk tahayülleridir. ■

> Izabela Barlinska'ya Övgü: ISA'ya Vakfedilmiş 40 Yıl

Eski ISA Başkanları **Margaret Archer**, **Michel Wieviorka**, **Michael Burawoy**, **Margaret Abraham**, ve **Sari Hanafi**, ile ISA'nın yeni Başkanı **Geoffrey Pleyers**

Melbourne'de 2023 yılında düzenlenen XX. ISA Dünya Sosyoloji Kongresi'nde Izabela Barlinska'nın kendisi için düzenlenen etkinlikteki konuşması

Margaret Archer (ISA Başkanı 1986-1990) *

4 O yıl önce, Izabela ile Polonya'da karlı bir günde düzenlenen Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA) İdari Komitesi toplantısında tanışmıştım. Magdalena Sokołowska'nın yeğeni olan bu doktora öğrencisinin, organizasyonun yerel işleyişine yardım etmek için orada bulunduğunu düşünmüştüm. Bir insan ne kadar yanılabilir? Bu karşılaşmamız, Virginia Woolf üzerine yazdığı teze ara verdiği o bir haftanın da ötesinde aslında ISA'daki kırk yılının başlangıcıydı. Hemen kaynaştık; daha sonra okulum beni İngiliz Edebiyatı alanında çalışmaya yönlendirdi, ancak uzun süre, onun Polonya'dan ayrılıp, ISA'ya gelerek, göçebe hayatına başlaması konusunda onu yüreklendirmekle doğru yapıp yapmadığım üzerine düşündüm.

Bu konuya dair içinde hiç şüphesi olmayan kişi, kendisi de ISA Başkanı olmadan önce İdari Sekreterlik yapan Tom Bottomore idi, Izabela'nın idari ve örgütsel becerilerini

Brüksel'deki Sekreterliği döneminde çoktan fark etmişti. Onun, yaşam boyu en büyük destekçisi ve dostu olmakla kalmayıp, kadın olmakla profesyonel anlamda yetkin olmak arasında tezatlık görmeyen nadir insanlardan da biriydi. İkimiz de onun 'aydınlığından'! istifade ettik. Brüksel macerası çok sürmedi çünkü sekreterliğin İspanya'ya taşınması üzerine planlar vardı (1987). ISA'nın sekreterlik için yer bulma anlayışıyla yerel ancak yeni bir Araştırma Merkezi'nin de Madrid'de aynı yerde kurulması fikri ters düşüyordu. O zamanlara dair, bir yandan bu konuda 'yürütülen' müzakereleri diğer yandan ISA'nın Eğitim Bakanlığı'na yönelik itirazlarını hatırlıyorum.

1987'de 'Sekreterlik' üzerine yazdıgımda, ki bu görevi tek başına Izabela yapıyordu, İspanyolca öğrenmeye yeni başlamıştı, networking becerileri hayli yüksekti ama Madrid'de çok az kişiyi tanıyordu ve yerel ev piyasası hakkında sadece

>>

sağduyusuna güvenerek hareket edebiliyordu. İnanılmaz dirayetliydi. Barınma sorununa yönelik Meslek Örgütü'nün güvenini hızla kazandı, yeni çalışma ekibi oluşturma konusundaki hünerlerini sergiledi ve kısa sürede İspanyolcasını akıcı hale getirerek, çatı katında bir daire tuttu, hala Madrid'de gün batımına karşı evinde şarap içtiğimiz günün ona en son ziyaretim olduğuna inanamıyorum.

İdari Komite yıllık toplantılarını hep farklı şehirlerde yaptığından, Izabela ve ben söz konusu şehirlere beraber gidiyor ve küreselleşme terimi yaygınlaşmadan önce bile küresellik deneyimi yaşıyorduk. Başkan olduğumda iş birliğimiz daha da kuvvetlendi, ve ben bu süreçte onun ne kadar yoğun olarak çalıştığının farkına varabildim. Yeni derginin kurulmasından (*International Sociology*)- daha sonra üçüncü resmi dil olarak İspanyolca dilinde de yayınlandı- ve sayıları giderek artan Araştırma Komiteleriyle ilgileniyor, Dünya Kongresi (1990)'ne katılan Kral ve Kraliçe'yi ağırlıyor- tüm bu görevleri üstleniyor ve tüm bunları idari iş yüküyle beraber götürüyordu.

Izabela sonraları, ilk göz ağrısı olan doktorasını tamamlama sürecine geri döndü, doktorasında Polonya'daki Dayanışma hareketini çalıştı ve tezi hem İspanyolca hem de Lehçe yayınlandı. Bu süre zarfında da iletişimimizi hiç koparmadık. Çoğu kez, çalışmalarımıza bir hafta ara vererek tatile çıktık (çoğunlukla Céline Saint-Pierre'e gittik). Son olarak, Pamplona'da bulunan Navarra Üniversitesi'ne Misafir Öğretim Üyesi olarak Madrid üzerinden gittiğimde, onunla beraber birkaç gün vakit geçirme fırsatını yakaladım- yastık almak için alışveriş yaptık, sanat müzelerini gezdik ve çatı katındaki bahçesinde yine şaraplarımızı yudumladık. Izabela, bugün onunla yüz yüze tanışma fırsatı bulamayanlar da olmak üzere, ISA'daki herkesin hayatına değer katmıştır. Polonya'ya dönüşünün onun için mutluluk ve tatmin verici olması dileğiyle... ■

* Margaret Archer bu yazıyı ölmeden bir ay önce, 2 Nisan 2023 tarihinde kaleme almıştır (Küresel Diyalog'un bu sayısında ölümünün ardından yazılanları bulabilirsiniz).

Michel Wieviorka (ISA Başkanı 2006-2010)

ISA... IZABELA: evet, ISA IZabela sayesinde "Bella" (güzel) oldu. ISA'nın bir parçası olduğum 1982 (Meksika!) yılından beri ve Başkan olduğum süre de onunla yakından çalışma şansım oldu ve diyebilirim ki, derneğimiz o olmadan bugünkü haline kavuşamazdık.

O her zaman inanılmaz üretkendi ve son derece cana yakındı. İçinde bulunduğumuz ve onun da bir parçası olduğu entelektüel ve bilimsel hayatımızın içinde olmakla kalmayıp, idari meseleler konusunda da üstün yeteneklere sahipti.

Gerçek anlamda bir küresel ve beynelmilel, ve de bir o kadar- Polonya siyasi ve sosyal yaşamının iyi taraflarını almış bir Polonyalıdır. Hep ne zaman ve nerede olması gerektiğini bilen biriydi, asla aşırıya kaçmazdı. Her şeyi bilen ve herkesi tanıyan biri olmasına rağmen hiç müdahalede bulunmamıştır. Fransızca olarak da onun için bir şeyler yazmak isterim: Izabela, ISA için önemli bir aktör olmanın ötesindedir. O zarif bir insandır; bir "klasi" vardır, hatta "çok klasi". Ona yeni hayatının mutluluk getirmesini dilerim. ■

Michael Burawoy (ISA Başkanı 2010-2014)

Izabela Barlinska, kendini ISA'nın gelişmesine adanmıştır ve böylelikle, uluslararası sosyolojinin ve son zamanlarda da küresel sosyolojinin gelişimine çok büyük katkı sağlamıştır. Margaret Archer'ın ölümünden dolayı büyük üzüntü içindeyiz, o da bu projenin en önemli katkı sağlayanlarından biriydi ve Izabela ile ISA'nın Madrid'de kurulum aşamasından beri beraber çalışıyorlardı. Tüm başkanlar içinde, Izabela'yı en iyi tanıyan oydu. Izabela'ya dair kaleme aldığı bu yazı, büyük ihtimalle onun yazdığı en son şeydi.

Margaret Archer bize Izabela'nın öğrenci olduğu dönemde, teyzesi aracılığıyla 1977 yılında Varşova'da düzenlenen İdari Komite toplantısında görev aldığından bahseder. Bu, Izabela'nın Dayanışma Hareketi'ne odaklanmasından dört yıl önceydi. 1981 yılının Aralık ayında sıkıyönetimin ilan edilmesiyle, Dayanışma'nın yer altın-

daki liderleri, Izabela'yı ISA'nın ofisinden aldığı iş teklifini kabul etmesi yönünde cesaretlendirdi. Söz konusu lider kadrosu, onun Batı Avrupa'da bulunmasının Polonya'daki direniş ve sürgünde olanlar arasında önemli bir köprü görevinde olacağını düşünüyordu. Açıkça söylemek gerekirse, Izabela ülkesinden kaçmıyordu; Batı'ya iltica etme gibi bir niyeti yoktu. Bu hiç aklından geçmemişti. Ülkesine sadık bir Polonya vatandaşıydı ve Polonya'daki demokratik güçleri desteklemek için elinden geleni yapıyordu- aslında Izabela'nın yaşamı üzerine bir çalışma tam da anti-otoriter siyaset temasının ele alındığı bu yılki Kongre'ye uymaktadır.

Her ne kadar bilgisi ve uzmanlığı konusunda övünmeyi sevmese de, şunu bilmeliyiz ki Izabela bir sosyologtur. ISA'nın başkanlığını yaptığım dönemde, Madrid'de bulunan Complutense Üniversitesi'nde, Profesör Víctor

Pérez-Díaz danışmanlığında doktora tezini yazmıştır. Polonya'da Dayanışma Hareketi ve Sıkıyönetim altındaki gündelik hayat hakkındaki çalışmasını, parti devletine karşı muhalefetin değişen tutumu ışığında ele almıştır. Tezi İspanyolca olarak, [La sociedad civil en Polonia y Solidaridad](#) ("Polonya'da Sivil Toplum ve Dayanışma") başlığıyla yayınlanmıştır. O zaman bunun farkında olmasa da, tezi bu durumun nasıl Sovyet düzeninin sonunun başlangıcı olduğunu göstermiştir. Otoriterleşmeye karşı mücadele kısa vadede çok etkili olmayabilir. Ancak, uzun dönemdeki etkileri asla göz ardı edilemez.

Ama konudan- Izabela ve onun ISA'ya katkısı- saptım. Michel Wieviorka ve Margaret Abraham ile aynı düşünceleri paylaşıyorum- o ISA'yı ayakta tutan önemli bir dayanaktır. Şunu da unutmamakta fayda var, 1977 yılında ISA'da görev almaya başladığı zaman yalnızca 1.000 üyemiz vardı. 1987 yılında İdari Sekreter olduğunda, 2.000 üyeye sahiptik ve bu sayı COVID öncesinde 5.000'i bulmuştur. Araştırma Komiteleri ve Ulusal Dernek üyelerimizin sayısı ve Kongreler'e katılanlar giderek artmaktadır. Yılda iki kez yaptığımız Forum'un temellerini kendisi atmıştır. Söz konusu 40 yıl boyunca Izabela Complutense Üniversitesi'ndeki küçük odasında ISA'ya büyük teknolojik dönüşümler izleğinde rehberlik etti. Bir şekilde, o hep düzenin işlemlerini- yarı zamanlı çalışanlar Nacho, Juan ve Lola'nın da yardımlarıyla- sağladı. Hatırlatmak isterim ki, bugün Amerika Sosyoloji Derneği'nin üye sayısı ISA'nınkinin iki katıdır ama bununla birlikte 23 tane tam zamanlı çalışanlara sahiptir! ISA'nın finansal olarak sür-

dürülebilirliği yalnızca Izabela Barlinska'nın enerjisi, bağlılığı ve örgütsel dehası sayesinde.

İdari Sekreter olarak, bu korkutucu derecede asi olan derneğimizi- mini Birleşmiş Milletler- onun ISA'yı istikrarlı bir biçimde siyasetten uzak tutmasıyla mümkün olmuştur. İdari Komite (İK) toplantılarında düşüncelerini açıkça dile getirmemiş, provokasyonun en yoğun olduğu dönemlerde bile sessizliğini korumuştur. ISA'yı desteklemek her daim ana amacı olmuş, Wallerstein'in bölge seminerleri, Martinelli'nin PhD Laboratuvarı ya da Archer'ın yeni dergisi, *International Sociology* gibi önemli yeniliklerin geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

İK karar alır ve Izabela onları en iyi şekilde uygular. Ve o asla işten kaytaran biri değildir. ISA'nın Durban'da düzenlenen Kongresi'ne katılanların kayıtlarını yapmak için nasıl aralıksız çalıştığını hala hatırlıyorum. ISA toplantılarında hep en önde, ateş hattında çalışıp aynı zamanda toplantılar arasında kalan zamanında ISA'nın arka planında da çalışmalarını sürdürdü. Karşı karşıya kaldığımız birçok krizi- gerek konferansın dünyanın bir ucundan diğer ucuna taşınması olsun, gerekse de ofisimizin zorunlu nedenlerden dolayı kapanması, Kongre ya da Forum için yer bulma arayışlarımız olsun, atlatmamızı sağlayan oydu. Bütçemizi kontrol altında tutarak, ISA'nın para kaybı yaşamasına engel oldu. Sosyal bilimler alanındaki diğer uluslararası derneklerle karşılaştırıldığında, ISA'nın uzun ve heyecan verici yaşam seyrinde- Izabela'ya hepimiz çok şey borçluyuz. Ona Polonya'daki yeni kariyerinde başarılar dilerim. ■

Margaret Abraham (ISA Başkanı 2014-2018)

Dr. Izabela Barlinska'yı otuz yılı aşkın süreden beri tanıdığım için kendimi çok şanslı hissediyorum. Onunla beraber çalışma ayrıcalığına eriştiğim için minnettarım. Izabela, kriz anındaki muazzam sakinliğin, birden fazla dile olan hakimiyetin, kurumsal belleğin ve ISA'nın tüm operasyonlarını titizlikle ele alma yeteneğinin eşsizdir. Seninle özellikle Araştırma Başkan Yardımcılığı ve ISA Başkanlığı dönemimde çalışmış biri olarak, Buenos Aires'teki II. ISA Forumu ve Toronto'daki XIX. ISA Dünya Kongre'sinin başarıya ulaşmasında çok önemli katkılarının olduğunu söyleyebilirim. Birlikte

başardığımız onca şey senin ve ekibinin bağlılığı, becerisi, profesyonelliği ve iş birliği olmadan mümkün olamazdı. Bir feminist olarak, ISA'nın sekreterlik çantası altında senin gibi inanılmaz bir kadının ve bir o kadar nitelikli bir sosyoloğun yer almasından, küresel sosyoloji topluluğunun ortak menfaatini koruma vizyonunla ve pragmatizminle katkıda bulunmandan ve ISA'nın örgütsel yaşam gücünü sürdürmedeki kararlılığın için müteşekkirim. ISA olağanüstü bir dernektir, ve Izabela, bu derneğin inanılmaz yolculuğunun vazgeçilmez bir parçası olduğun için çok mutluyum. Seni selamlıyor ve sana kucak dolusu en kalbi teşekkürlerimi iletiyorum. ■

Sari Hanafi (ISA Başkanı 2018-2023)

Tüm bu yazılardan sonra, söyleyecek şey konusunda güçlük çekiyorum. Ancak, tüm bu yazılardan farklı olarak, ben Izabela Barlinska'yı diğer önceki başkanlardan çok önce kendi kariyerimin ilk yıllarından beri tanıyorum. O zamanlar doktora öğrencisiydim ve 1990 yılında Bielefeld'de düzenlenen Dünya Genç Sosyologlar Yarışması'nın kazananlarından biriydim. Tüm sorularımı sabırla yanıtlama nezaketinden dolayı ona hayran kalmıştım. Sorduğum soruların bir kısmı aptalcaydı ve bu katıldığım ilk büyük konferanstı.

O zamandan bu yana, İdari Komite üyesi, Ulusal Dernekler Başkan Yardımcısı ve son olarak da ISA Başkanı olduğum dönemlerde onunla beraber çalıştım. Ne zaman olursa olsun, bana bilge tavsiyelerini sunmaktan hiç çekinmedi. İtiraf etmeliyim ki, tavsiyelerine her zaman uyamadım ama o hiç gücenmedi. Herhangi bir durum karşısında Izabela'nın öfkeli olduğunu hiç görmedim. En hararetli tartışmalarda bile, onun sakinliğine hep gıpta baktım. O, her zaman bu hararetli konular üzerine düşündükten sonra karşılık veriyordu.

Toplantılar dışındaki sohbetlerimizden hep çok zevk alıyordum. Meslektaşlarımız hakkında nadiren konuşurduk. Onun yerine, Lübnan, Filistin, Polonya, sosyoloji, sanat, edebiyat gibi konulardan bahsederiz. Kozmopolit bir insan olarak, çok iyi bir genel kültüre sahiptir. COVID-19 boyunca, Başkan Yardımcıları, İdari Komite ve diğer gruplarla çevrimiçi toplantılar gerçekleştirmiştik. Çoğu zaman kendisine uygun olan zamanları belirtmezdi bile, her zaman diğer katılımcılara ne zaman uygunsuzsa ona göre hazır olurdu. Bir noktadan sonra, bu toplantıların sabahın erken saatlerinde ya da gece geç saatlerde olmasından dolayı mahcubiyet duyuyordum.

Izabela, ISA'nın belleğidir, dolayısıyla, neyin işe yarayacağını ve bazı ISA İdari Komite kararlarında sosyologların tepkilerinin ne olacağını çok iyi biliyordu. Izabela, bir gün dağ yürüyüşü planımızı hayata geçirelim. ISA'nın dışında da dostluğumuzun sürmesi açısından bunu her zamankinden daha çok istiyorum. Izabela, geçtiğimiz 40 yıl boyunca ISA'da yaptıkların için teşekkürler. ISA sana çok şey borçlu... ■

Geoffrey Pleyers (ISA Başkanı 2023-2027)

Sırasıyla ISA Başkanları'nın her biri bize Izabela Barlinska'nın kırk yıl boyunca ISA'nın tarihinde ne denli önemli bir rolünün olduğunu hatırlattı. ISA Araştırmaları Başkan Yardımcısı olduğum dönemde, son zamandaki başarıları da dahil olmak üzere- yeni İdari Sekreterimizin geçiş sürecinde ona yardımcı olmak, onu eğitmekle bizzat ilgilenmesi, işine ne kadar bağlı olduğunu görmemi sağladı. Tüm görevlerini ona özgü sağduyusu, verimliliği ve ISA'ya olan sevgisiyle yaptı. Bize bu süreçte, uzun uzun söylevler vermek yerine somut başarılarıyla büyük bir ders verdi. Bize, ISA'ya kendimizi adamamız gerektiğini ve onun her şeyden daha üstün olduğunu hatırlattı. Derneğimiz ve dünyadaki tüm yöneticilerin bu denli bir adanmışlıkla hareket etmesini ve yine bu denli bilgelik, bağlılık ve

çalıştıkları yerlere duydukları sevgiyle yeni nesillere örnek olmalarını dilerim.

Izabela Barlinska, ISA'yı kimsenin yapamadığı ölçüde şekillendirdi. Binlerce sosyologun nezdinde ISA'nın yüzü ve sesi oldu ve Araştırma Komitesi ya da İdari Komite'de herhangi bir sorunun nasıl çözülebileceğine dair şüpheleri olan herkese örnek oldu. Tüm kıtalarda sosyolojiyi savunan ve onu geliştiren olağanüstü bir derneğin mirasçısıyız. Izabela'nın bu derneğe getirdiği yüksek standartları korumak ve bu ölçüde yeni projeler geliştirmek zorundayız. ISA, onun derneğidir. Kırk yıl boyunca onun evi olmuştur, ve böyle olmaya da devam edecektir. ISA'da her daim ona ait bir yerin olduğunu göstereceğiz, umuyoruz ki onu ISA Forum ve etkinliklerinde görmeye devam ederiz.

Küresel Diyalog, Izabela Barlinska hakkında daha çok bilgi edinmek için Michael Burawoy'un kendisiyle 2012 yılında yaptığı ve iki bölüm olarak yayınlanan söyleşiyi okumanızı önerir: [I. Bölüm](#) & [II. Bölüm](#)

> Küresel Sosyoloji: Dört Dönüşüm

Geoffrey Pleyers, FNRS & Katolik Leuven Üniversitesi, Belçika ve ISA Başkanı (2023-2027)

| Freepik'te makro vektörle yaratılmış bir çizim

Yeni Başkan'ın Konuşması, XX. Dünya Sosyoloji Kongresi, Melbourne, 1 Temmuz, 2023

Sosyoloji dünyadaki dönüşümleri anlamlandırmamızı amaçlarken, disiplinimiz de aynı zamanda bu dönüşümlerden etkilenir ve kendisi de onlarla beraber dönüşür. Bu durum, *küresel sosyoloji* projemizde de görülmektedir, geçtiğimiz yıllarda dünyanın geçirdiği dönüşümlerin izinde bu olgu yeniden ele alınmalıdır. Küreselleşme üzerine çalışmalarına 1990'ların sonunda başladım. O zamanlarda, sosyolojinin gündeminde bu konu vardı. "Tek Dünya için Sosyoloji", ISA'nın 1990 yılındaki Dünya Kongresi'nin de ana temasıydı. Üzerinden 33 yıl geçmesine rağmen, küresel çapta yaşanan olaylar daha da büyük önem kazanmaya başladı. Dünyamız, giderek "küreselleşti". Öte yandan, dünyaya, küreselleşmeye ve sosyolojiye dair bakış açımız ciddi biçimde değişti. Bu kısa konuşmamda, bu değişimlerin dördünden, küresel sosyoloji projesinin neden yenilenmesi gerektiğinden ve bu projenin ISA için öneminden bahsedeceğim.

> İletişim ve bağlantılar kurmak için yeni araçlar

1990'lardan bu yana yaşadığımız en büyük değişimlerden biri, "yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin" kitlesel anlamda kullanımı oldu. İnternet ve siber dünya 1990'larda hayatımıza girdi, bununla birlikte bağlantılılık durumu, küreselleşmenin yoğunlaştığı bir çağın temeli haline geldi (Castells, 1996). Günümüzde, dijital medya ve teknolojiler birçok insanın hayatında vazgeçilmez bir yere sahip oldu. Bu araçlar, iletişimimizi, bilgi edinme yollarımızı ve beraber yaşama pratiklerimizi büyük ölçüde değiştirdi. Aynı zamanda, demokratik, liberalizm karşıtı ve otoriter rejimler karşısında kamusal alanı da derinden dönüştürdü.

Dijital iletişim teknolojileri ISA'ya olduğu kadar küresel sosyolojiye de birtakım zorlukları ve fırsatları beraberinde getirdi. Dijital iletişim, dünyanın farklı yerlerinde yapılan

sosyolojik analizleri görünür hale getirerek, yurttaşlar ve politika yapıcıların da aralarında bulunduğu geniş kitlelere ulaşmasını sağladı. ISA, pandemi döneminde 3.500'den fazla katılımcıya ev sahipliği yapan ilk çevrimiçi sosyal bilimler kongresini düzenledi. Bugün, ISA sosyal medya aracılığıyla topluluğumuzu bir arada tutuyor ve günlük olarak bildiriler gönderiyor. Çevrimiçi toplantılar özellikle Araştırma Konseyi'nin düzenlediği çevrimiçi toplantılar sayesinde de ISA'nın daha katılımcı bir dinamığe sahip olmasını sağlamıştır.

> Sınırlı bir gezegen

İklim felaketi ve yükselen çevre bilinci, küreselliğimizin anlamını ve küreselliğe dair deneyimlerimizi önemli ölçüde değiştirdi. 1990'larda, "küreselleşme", Soğuk Savaş sonrasında yeniden birleşmiş bir dünyada Batı modeli bir piyasa ve formel demokrasinin yayılması anlamını taşıyordu ve sınırsız görünüyordu. Günümüzde ise, küresel ısınma ve doğanın tahribatı gibi sorunlar küresel sosyolojiye dair yeni biçimlerin oluşmasına önyak olmaktadır.

"Sınırlı kaynakları olan bir gezegende nasıl beraber yaşamayı sürdürebiliriz?" Sosyoloji, yirmi birinci yüzyılın bu en önemli sorusunu ele almalıdır. Ekoloji ve çevre sorunları sosyolojinin çalışma konuları olmaktan ötesindedir: bu sorunlar, tüm araştırma alanları ve konularının kesişiminde bulunmakta ve sosyolojinin ana sorusu haline gelmektedir. Bunlar disiplinimizi dönüştürmekle kalmamakla beraber sosyolojiye ve sosyologlara dair beklentileri de yeniden şekillendirmektedir. Bu konu, ISA'nın da gelecek dört yıl boyunca ana konusu olacaktır.

> Demokrasinin yayılmasından ziyade otoriterliğin yükselişi

1990'larda, aydınların, politika yapıcıların ve sivil toplumdaki aktörlerin çoğu internet aracılığıyla yoğunlaşan küreselleşme ve birbirine bağlantılılığın, demokrasinin yayılmasına ve insan haklarına saygı gösterilmesine yarayacağına dair bir inanç, en azından bir umut, taşıyordu.

Çeyrek asır sonrasında ise, 2023 yılında Dünya Kongresi için seçtiğimiz tamamımız "Yeniden Ortaya Çıkan Otoriterleşme" başlığını taşıyor. Ne yazık ki bu başlığı Sari Hanafi mükemmel bir şekilde günümüze uygun olarak belirlemiştir. Arap Baharı ile yeniden canlanan demokratik yeni dalgaya dair umutlar, ilerleyen yıllarda zamanla kaybolmuştur. Liberalizm karşıtı ve otoriter rejimler tüm dünyada güç kazanmıştır. İnsanları kontrol etmek, diğer ülkelerdeki seçimleri etkilemek, anlatılarını ve rejimi küresel olarak yaymak için sosyal medya ve iletişim teknolojilerini etkin bir biçimde kullanmayı başarmışlardır.

Sosyologlar ve sosyal bilimciler araştırmalarında otoriter rejim ve bu rejimin aktörlerine, demokrasiye tehdit eden hareketlere, sıklıkla yer vermişler ve bu durum çoğu zaman sosyologların da tehdit altında hissetmesine de neden olmuştur. Gerek artan devlet kontrolü, gerekse aşırı-sağ aktörler ya da paramiliter milisler olsun araş-

tırma özgürlüğü birçok ülkede engellerle karşılaşmıştır. Yaşadığımız zaman diliminde küresel sosyoloji, araştırmalarını yürütürken tehditlerle karşı karşıya kalan sosyologlara dikkat çekmeli ve onlara destek vermelidir. 25 Ocak 2016'da genç bir İtalyan sosyolog ve ISA RC47 üyelerinden Giulio Regeni, Kahire'de bağımsız sendikalara dair araştırma yaparken Mısır polisi tarafından tutuklandı ve öldürüldü. 2021 yılında gerçekleştirdiğimiz Forum'un açılışını Rio de Janeiro'da 14 Mart 2018 yılında çeteler tarafından öldürülen yerel politikacı ve devlet şiddetine karşı çıkan bir aktivist olan Marielle Franco'yu anarak yaptık. 2021 yılındaki ISA Forumu'na, Ankara'daki cezaevinden katılan, Carleton Üniversitesi'nde doktora eğitimine devam eden Cihan Erdal ise İstanbul'da saha araştırmasını yürütürken tutuklanmıştır.

> Küresel Güney'in yükselişi

1990'larda, küreselleşme Batılılaşma ile bağdaştırılıyor, bu durum Batı modeli piyasa ekonomisi, Batı kültürü, Batılı yaşam tarzı ve dünya görüşünün yayılması anlamını taşıyordu. Yirmi birinci yüzyılda ise küreselleşme, dünyanın farklı noktalarında bulunan ülkelerin ve aktörlerin yükselişine işaret ediyor. Küresel media, ekonomik ve jeopolitik önem taşıyan aktörlerin yükselişine şahitlik ediyor. Bu aktörlerin ve ülkelerin bilginin üretiminde artan rolleri de önem kazanıyor.

Bu yükseliş sosyoloji kadar pek çok disiplini de etkisi altına almıştır. Farklı kıtalardaki sosyologlar arasındaki bağlantılılığın ve diyalogun artması, Küresel Güney'deki bilim insanlarının ufuk açıcı çalışmalarının geniş kitlelere yayılması ve disiplinimizin tarihine ve coğrafyasına dair yeni perspektifler, "küresel sosyoloji" tanımını altüst etti. 1990'larda küresel sosyoloji literatürü tamamıyla Batılı bilim insanlarının tekelindeydi. Küresel Güney ve "Doğu" çoğu zaman Batılı kavramlarla beslenen ampirik çalışmaların sahası olarak görülüyordu. Günümüzde ise, küresel sosyolojinin merkezinde Küresel Güney'deki bilim insanlarının ve aktörlerin yaptıkları katkıların görünürlüğü ve Avrupa merkezci bilginin hegemonyasının karşı karşıya kaldığı zorluklar yer alıyor. Küresel Güney'e dair teoriler, kavramlar ve oradaki bilim insanlarının çalışmaları Küresel Kuzey'de olduğu kadar Küresel Güney'de de yaşanan toplumsal mücadeleleri anlamamıza yardımcı oldu. Modernite, eşitsizlik ve çevre adaleti gibi kavramlara dair bakış açımızı dönüştürdü. Doğayla, dünyayla ve kendimizle olan ilişkilerimize dair yeni yollar sundu.

Bu görüşün karşısında yer alanların savdukları gibi, dekolonyal, madun ya da postkolonyal perspektifler, yalnızca "Batı sosyolojisinin" yaptığı katkıları epistemik savlarla silmeye ve "dekolonyal sosyoloji" yaratmaya odaklanmazlar. Dünyanın diğer yerlerinde de üretilen bilgi, Avrupa ve Kuzey Amerika sosyolojisini kendi koşullarına göre konumlandırılmalı, evrenselliğe dair söylemlere meydan okunmalı ve Küresel Güney'deki kavramlar, dünya görüşleri ve teorilerle küresel bir diyalog halinde olmalıdır.

Küresel sosyoloji, ne kendilerini evrensel olarak sunan Batı üniversitelerine ve Batılı kanonlara bağlı kalmalı ne de Batı sosyolojisine getirdiği eleştirilerle sınırlı kalmalıdır.

Dekolonyal, post-kolonyal ve madun perspektifler, bizi sosyal teorileri konumlandırmaya ve disiplinimizdeki önemli kavramları, dünyanın farklı yerlerindeki gerçeklikler ve bilgiyle diyalog halinde yeniden gözden geçirmeye teşvik eder. Dünyanın farklı kıtalarındaki araştırmacılar ve yaklaşımlarla diyalog halinde olmak için alan açmak, Küresel Güney ve azınlıkların epistemolojiler ve bilim insanlarının bu sürece dahil olmasına olanak tanımak, ISA'nın kurulduğu günden bu yana en büyük amaçlarından biri olmuştur; hatta 1990'lardan ve Immanuel Wallerstein'in geliştirdiği projelerle bu amacımız daha da görünür hale gelmiştir.

Tüm dünyadaki sosyologlar, araştırmacılar, analizler ve teoriler yalnızca sosyolojinin demokratikleşmesini değil, aynı zamanda sosyal gerçeklikleri ve bu sosyal gerçeklikler içinde yer alan aktörleri daha iyi anlamamızı da sağlar. Dolayısıyla, Küresel Güney'in ISA'daki üye sayısını arttırmakla yetinmemeliyiz. Buradaki meslektaşlarımızın ISA'ya, Araştırma Komitelerine, etkinliklerimize ve projelerimize aktif katılımını ve bütünleşmesini sağlamalı, kurdukları Ulusal Dernekleri desteklemeliyiz.

> Açıklık ve ilgi

Küresel sosyoloji yalnızca epistemolojik tartışmaların ve kimi metodolojik zorlukların var olduğu bir kuramsal proje değildir. Hem sosyolojik, hem kültürel hem de kişisel bir duruştur.

Küresel sosyoloji, dekolonyalleşmeyle birlikte ve sonrasında, farklı dünya görüşlerine, kültürlere ve toplumsal arka planlara dair yaklaşımlara açık hale gelmeye başlamıştır. Bu durum, bireyin yaşamındaki belli şeyleri kaybetme riskini (ya da umudunu) göze almasını ve öteki üzerinden öğrenmeye açıklığıyla ilişkilidir. Farklı kıtalardaki gelişmeleri okumak ve farklı insanlarla tanışma isteği- ve bundan duyduğumuz memnuniyet- ile araştırma nesnelere farklı bir bakış açısıyla bakabilmeye açık olmak, onları farklı biçimlerde anlamamıza ve böylelikle kendimize ve dünyadaki yerimize de daha farklı bir gözle bakmamızı sağlayacaktır.

Dünyanın farklı yerlerinde yapılan araştırmalar ve ortaya konulan teoriler, yerleşik yaklaşımlara ve analizlere dair hoşgörülü bir diyalogun içinde olmak, birbirimizden öğrenmeye duyduğumuz istek yeni bir küresel sosyolojinin önemli adımlarını oluşturur.

Araştırma bulgularımızı ve bakış açılarımızı destekleyici bir ortamda paylaşabilmenin getirdiği kültürlerarası diyalogları teşvik eden alanlar açmak ISA'nın temel görevidir. Bunu gerçekleştirebilmek için niyet, söylem ve analizlerden daha fazlası gerekmektedir. Açıklığa, hoşgörüyü ve özellikle uluslararası ve çok kültürlü çevrelerin bir parçası olarak birbirimize ilgiyle yaklaşmak büyük önem taşımaktadır.

Size bu durumu bir örnekle açıklamak isterim. Birkaç ay önce, ISA'nın doktora öğrencilerine yönelik organize ettiği Doktora Laboratuvarı'nda yer aldım. Katılımcılardan biri, Filistin'den uzun ve stresli bir yolculuğun sonunda bu organizasyona gelebilmişti. Yemek boyunca, sınırda maruz kaldığı uzun sorgulamalar nedeniyle panik atak halindeydi. İki ya da üç katılımcı, onu diğer bir masaya aldı, onu dinledi ve destek verdi. Genç bir doktora öğrencisi, kendisine yakın bir otelde arkadaşına oda ayarladı, tüm akşam boyunca onunla ilgilendi ve rahat etmesi için elinden geleni yaptı. Diğer gün, sabahın dokuzunda, her ikisi de diğer ülkelerden gelen doktora öğrencileri ve araştırmacılar arasında açılış konuşmalarını dinlemek için yerlerini almıştı, onlarla öğrenme ve paylaşım dolu bir hafta geçirme deneyimini yaşamaya hazırlardı. Bu, o kadar nazik ve sağduyulu bir biçimde yapılmıştı ki, o akşam ben bu durumun farkında dahi olmamıştım. Öte yandan, bu tür bir somut eylem bize kendimizden başkalarını düşünmemizin küresel sosyolojinin vazgeçilmez bir parçası olduğunu öğretmişti.

Bu tür durumların her an farkında varılamamasına rağmen, ISA için diğerlerine gösterilen ilgi ve diğerleriyle dayanışma içinde olmak büyük önem taşımaktadır. Verdiğim örnek, yalnızca ISA ve küresel sosyolojinin geniş katılımlı etkinliklerinde ve kongrelerinde yaşanmamaktadır. ISA, farklı kıtalarda bulunan sosyologlarla görüş alışverişi, kültürlerarası karşılaşmalar, dünyanın farklı yerlerindeki araştırmalara ve bakış açılarına açık olma, insanların birbirlerini destekleyici bir ortam içinde yer almaları fikriyle bütünleşmiştir. Diğerlerinin bakış açılarına ve birbirleriyle ilgilenmelerine açık bir küresel sosyoloji, otoriterleşme, milliyetçilik, eşitsizlik ve çevresel tahribatın hakim olduğu bir dönemde daha da önemli hale gelmektedir.

XX. Dünya Sosyoloji Kongresi sona ererken, ISA'ya dair bu nitelikleri de yanımızda götürelim, küresel diyaloga açık olalım ve birbirimize ilgi gösterelim. Hep beraber yenilenmiş, daha açık ve küresel sosyolojiye destek verelim, bunları yapmaya sosyolog, araştırmacı, öğretmen, yurttaş ve insan olarak yaşadığımız yerlerle başlayalım.

Günümüzde en önemli sorun, küresel ısınma, çevre krizi, artan eşitsizlikler ve demokrasiye yönelik tehditle başa çıkmamızı sağlayacak dünyasal bir bilincin ortaya çıkması önündeki engellerdir. Biz, sosyologlar olarak, bu göreve talibiz, sosyoloji bu dünyasal farkındalığa katkı verecek ve yüzölümünün yaşadığı sorunları çözmede yerini alacaktır. ■

Geoffrey Pleyers'a ulaşmak için <Geoffrey.Pleyers@uclouvain.be>
Twitter: [@GeoffreyPleyers](https://twitter.com/GeoffreyPleyers)

Geoffrey Pleyers tarafından yazılmış diğer makaleler:

[Yenilenmiş Bir Küresel Diyalog Olarak Küresel Sosyoloji](#), *Küresel Diyalog*, 13.1, Nisan 2023
[For a global sociology of social movements. Beyond methodological globalism and extractivism](#), *Globalizations*, 2023.

> Margaret Archer'ın Anısına (1943-2023)

Martin Albrow, Londra, İngiltere

Fotoğraf: Manuel Castells Clemente / Navarra Üniversitesi

Margaret'i kaybettiğimizi bilmek çok üzüntü verici! Birbirimizi çok uzun zamandan beri tanyorduk. Kendisiyle, 1966 yılında İngiltere, Reading Üniversitesi'nde yeni kurulan sosyoloji bölümünde ders verdiğimiz dönemde tanıştım. İngiliz işçi sınıfı ailelerin eğitime dair beklentileri ve bunun çocukları üzerindeki etkisi konusundaki çalışmasıyla Londra Ekonomi Okulu'ndan henüz 23 yaşındayken doktora derecesini almıştı. Ondan beş yaş büyük olan ben ise, aynı okuldaki yüksek lisansımı dahi bitirememiştim. Belki de artık yılmışım! Ben yoluma başka yerde devam etme kararı almış, onu ise yedi sene boyunca çılgın hocasıyla baş etmesi üzere orada bırakmışım. O arada, on dört tane makale yazdı ve sonrasında akademik hayatının önemli bir bölümünü geçirdiği Warwick'e gitti. Orada da iletişimimizi devam ettirdik.

Olağanüstü niteliklere sahipti, tamamen sosyolojiye odaklanmıştı, bu disiplini kendi kariyerinden bile öne koyuyor, disiplinin gelişmesi hayatında ilk sırada yer alıyordu. Onun, alana dair yaptığı önemli katkılardan bahsetmeyeceğim, di-

ğer arkadaşlarım elbette bunu yapacaktır, ben Uluslararası Sosyoloji Derneği için birlikte başardıklarımızdan yola çıkarak onu anıp, ona saygılarımı sunacağım. ISA'nın Yayınlar Komitesi'nin Başkanı olduğu sırada, bana yeni bir akademik derginin yayın hayatına başlaması konusunda teklifte bulundu. Bu yayının adı, *Uluslararası Sosyoloji* olacaktı ve o zamana kadar tüm büyük dergilerin yaptığı gibi ulusalcı bir odaktan bu yayını kurtarmak istiyorduk: herkese açık olan bu dergiler, yine de gönderilen makalelerin dilinin İngilizce olmasını şart koşuyordu. Biz de, makaleler hangi dilde gönderilirse gönderilsin çevirisini yapabileceğimizi düşündük! Ve de yaptık, hem de Çince'den bile çevirdik!

Dergimizin ilk sayısını, 1986 yılında Brezilya Devlet Başkanı olmadan önce, ISA Başkanımız olan Fernando Cardoso'nun önsözyle yayınladık. Dergideki altı makale, Polonya, Hindistan, Norveç, Bulgaristan ve Amerika'dan gelmişti (2). Görev tamamlanmıştı! Dergiyi, Cardiff'teki kurumunda yayına hazırlıyorduk. Sage, derginin uzun dönemli itibarını dergimizi bünyesine alarak garantilemeden önce, kendimizi uzun ve zahmetli bir müzakere döneminin içinde bulmuştuk. Maggie bu süreçte bize çok yardımcı oldu ve bu işe gösterdiği büyük bağlılıkla bir sonraki ISA Başkanlığı için mükemmel bir seçim oldu.

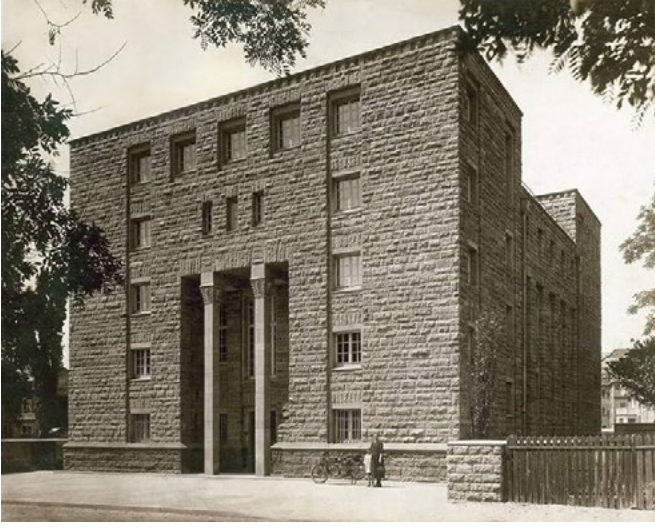
Bizi inanılmaz motive ediyordu ve her zaman o görevi yerine getirecek becerilere sahip kişileri bir araya getirmekte üstüne yoktu. Onunla son kez, 2014 yılında Başkan olduğu dönemde, Papalık Sosyal Bilimler Akademisi'nin düzenlediği bir etkinlikte karşılaşmışım. Bernie Sanders ve Jeffrey Sachs'in olduğu oturuma başkanlık ettiği an hala hafızamda.

1990 yılında Madrid'de düzenlenen Dünya Sosyoloji Kongresi'nin açılışındaki hali onunla ilgili tüm anıların birleştiği yerdir. Kongreye katılan 4.000 delege, büyük bir amfide bir araya gelmiş ve alanlarında önde gelen isimlerin sahneye çıkmasını bekliyordu. İspanya Kraliçesi, Maggie ve Kral sırayla sahnedeki yerlerini almak için bize doğru geliyorlardı. ISA Başkanı olarak, büyüleyici ve bir heykel gibi haşmetli görünüyordu, her zamanki gibi beyazlara bürünmüş ve seyircileri kraliçe gibi selamlıyordu. O bir fenomendi, eşsiz bir yetenektir, kimse onun gibi olamazdı. Herkesi desteklerdi ve hiçbir zaman kendileri gibi olmaktan vazgeçmemelerini isterdi. Tüm dünyadaki sosyologlar onu çok özleyecektir. Öte yandan, disiplini yaptığı katkılar yıllar boyunca yaşayacaktır. ■

26 Haziran, 2023

> Eleştirel Teori ve Küresel Sosyoloji: Kadınların Silah Kardeşliği?

Stephan Lessenich, Frankfurt Toplumsal Araştırma Enstitüsü, Almanya

Frankfurt am Main'de bulunan Institut für Sozialforschung, 1920'ler

Toplumsal Araştırma Enstitüsü'nün, diğer bir deyişle Frankfurt Okulu'nun 100. yıldönümü, bizi Eleştirel Teori'nin *Frankfurt tarzına* göre ele alınmasının modasının neden geçtiğini- ve ne zaman bu hale geldiğini- sorgulamaya yöneltmiştir. Çoğu zaman, Jürgen Habermas'ın 1980'lerin başında eleştirel teoriye getirdiği iletişimsel bakış açısının önemli bir dönüm noktası olduğu düşünülür. Habermas'ın bu yönelimi, yalnızca eleştirel-kuramsal düşüncenin etkin bir kaydedilmesine değil aynı zamanda, sınıf analizi ve kapitalist yeniden üretim mantığının da ikinci plana atılmasına neden olmuştur. Bunun ötesinde, Habermas'ın liberal demokrasiye dair eleştirisi, Eleştirel Teori'nin ikinci neslini başlatmış, Avrupa Birliği'nin normatif arzusunun ana unsuru olması ile geç-modern, ulus-ötesi topluma dair sosyal-demokrat bir tasarım halini alarak, modernitenin siyasi anlamda tamamlanışını "bitmemiş bir proje" ısrarıyla perçinlemiştir.

> Avrupa merkezci Eleştirel Teorinin küreselleşmeyi ıskalaması

Söz konusu arka planın ışığında, Eleştirel Teori'nin bir anlamda küreselleşmeyi ıskaladığını söylemek abartılı olmaz. En azından, Habermasçı bir yönelim, Avrupa merkezçiliğe ya

da Garbiyatçılığa saplanıp kalmıştır, halihazırda bu durum teorinin birinci nesil temsilcileri tarafından benimsenmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, henüz gelişmekte olan Eleştirel Teori (büyük harflerle), Batı Avrupa'da işçi sınıfı devriminin kapitalist egemenlik karşısındaki başarısızlığının (ya da hiç var olmayışı) yarattığı ikircikli durumla güdümlenmişti; 1930'ların başlarından itibaren ise, faşizmin ve Nasyonal Sosyalizm'in yükselişinin maddi ve psiko-sosyal temellerini araştırmış; 1945'ten sonra ise, yaklaşık yirmi yıl boyunca (1960'ların sonundaki öğrenci hareketlerine kadar) demokrasinin faşizm sonrası Almanya'da (ya da aklın mitsel ve yıkımsal dönüşümü sonrasında toplumsal özgürleşme ihtimali sorusunun ötesinde) tutunup tutunamayacağını sorgulamıştır. Böylelikle, tarihin başlangıcından bugüne kadar ve Amerika'nın yirmi yıl süren dahline rağmen, Eleştirel Teori büyük ölçüde bir Avrupa yapılanması olmuş ve bu yapısını günümüze kadar sürdürmüştür. Toplumsal Araştırma Enstitüsü'nün 21. Yüzyılın başından beri yürüttüğü üzere, kapitalist modernleşmenin normatif paradokslarına dair sorgulama, bu yapısal eğilimin bir dışavurumudur: bilimsel (ve siyasi) gündem Batı modernleşmesine getirilen eleştiriler etrafında şekilleniyordu, bu durum bireyciliğin ve otonominin özgürleştirici vaadini kurumsal talebin gölgesinde kaldığına dair suçlamaları da beraberinde getiriyordu.

(Kapitalist) Dünyanın geri kalanı tarafından bu gündem garip ve öz gönderimsel olarak değerlendiriliyordu. Bir yüzyıl boyunca ve neredeyse tüm klasik ve çağdaş varyantları da düşünülürken, Batı kolonyalizmi ve emperyalist düzen ile dekolonyalizm ve postkolonyalizm tarihi, yüksek, geç ve son kapitalizm bağlamında Eleştirel Teori'nin dışında kalmıştır. Eleştirel Teori dahilinde ya da- Eleştirel Teori'nin içinde- Avrupa ve Avrupa tarihine dair deneyimlerin bölgeselleştirilmesine dair geniş ölçekte ya da uzun süreli bir girişimde hiç bulunulmamıştır. Yakın zamana kadar, Eleştirel kuramcılarının eleştirdiği kapitalist yeniden üretim mantığı Batı kapitalizm mantığı ile eş tutulmaktaydı: bu tür bir eleştirinin normatif izleği Avrupa Aydınlanması ile ortaya konulan aynı değerlerin zamansız repertuarına sıkışıp kalmıştı; analitik ve tanısal düşüncenin ampirik anlamdaki referans noktasını Batı yarım kürede (ya da daha yeni bir tabir olan Küresel Kuzey) yer alan demokratik ülkelerin toplumsal gerçekliği (ya da böyle resmedilen) oluşturmaktaydı.

>>

> Eleştirel Teori ve Küresel Sosyoloji

Durum böyle olunca, Eleştirel Teori'nin kendisini, Küresel Sosyoloji olarak adlandırdığım kavrama açması gerekliliği aşıkardır. Peki, Küresel Sosyoloji neden Eleştirel Teori'yi ciddiye almalıdır?

Benim Küresel Sosyoloji denilince ne anladığımı özetlemekle başlayayım. İlk olarak, Küresel Sosyoloji, analitik perspektifle ilişkisellik içinde, kapitalist dünya düzeninde bir yerdeki sosyal olguyla diğer yerlerde ne olduğu arasında sistematik ilişkiyi kurması demektir: Batı'nın ekonomik başarısının, diğer yerlerdeki "ucuz" emek ve doğanın sömürülmesiyle ilişkisi; herhangi bir "ulus devletinin" sosyal yapısı, hegemonyanın değişen jeoekonomik ve jeopolitik yapısıyla ilişkisi; ya da mevcut siyasi düzenin meşruiyetinin onun düzenli olarak işleyebilmesinin getirdiği maliyet ve koşulların etkili bir biçimde dışsallaştırılabilmesi ihtimali ile ilişkisi. İkinci olarak, Küresel Sosyoloji, yerel, bölgesel, ulusal ve ulusötesi oluşumları ve pratiklerin kurumsal mantığı ve "reel kapitalizm" (ve kapitalist gerçekçilik) dünyasının gündelik yaşamını sistematik olarak göz önünde bulundurması açısından ampirik anlamda *merkezsizleştirilmiştir*. Üçüncü olarak ise, Küresel Sosyoloji profesyonel praksis anlamında ise *ağ tabanlıdır*, - bunu olabildiğince verili koşullara ve koşulların eşitsiz konumları karşısında yapmaya çalışarak- iş birliği içinde, rekabetin olmadığı bir araştırmacı topluluğun küresel çağda kapitalist yeniden üretimi eleştirel bir revizyonla inşa ettiği dünyadaki çalışmalarını birbirine bağlar.

Açıkça görüldüğü üzere, bu sadece stilize olmakla kalmayıp aynı zamanda idealize bir resim sunar: Küresel Sosyolojinin- ideal tipe dayalı bir versiyonunu- ve vizyonunu sunar. Özellikle, üçüncü özellikte belirtildiği gibi, gerçekte-

var olan küresel sosyoloji ideal tipin uzağına düşer, çünkü küresel sosyologlar akademik alanın ekonomi politikasının güdümüyle bireyci, sektörelleşmiş ve ulusallaştırılmıştır. Elbette, Uluslararası Sosyoloji Derneği ya da (bölgesel) Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales ve kesinlikle, *Küresel Diyalog* bağlamında birtakım kurumsal ağırlık merkezlerinden de söz edebiliriz. Ancak, hala katedilmesi gereken çok mesafe vardır.

> Eleştirel teori küresel sosyolojiyi besleyebilir

Bir kez daha soralım: Eleştirel Teori'nin deglobalizasyon sürecindeki rolü nedir? Bana kalırsa, Eleştirel Teori, ve bununla birlikte onun tarihsel köklerine dönüşümsel bir yaklaşım, gelişmekte olan Küresel Sosyolojiyi iki yönde besleyebilir. Bir yandan, küresel olarak angaje olan sosyolojiye, her köşedeki "devrimci özneyi" tespit edebilmeleri için belli bir direnişi enjekte ederek, düzeltebilir, böylelikle Küresel Sosyolojiyi hayal dünyasından ve toplumsal hareketleri sorgulamadan onunla kurduğu yoldaşlık hissinden kurtarabilir. Öte yandan, ve bu bir anlamda paradoksal bir argümandır, Eleştirel Teori, Küresel Sosyolojinin kapitalizmin- ve tüm biçimlerinin- gözümüzün önünde cereyan eden sosyal bozulmanın ve çelişkilerin merkezinde yer aldığını gösterir. Amerikalının zaptından, güçlendirilmiş Fortress Europe'a, küresel anlamda her daim var olan ve var olmaya devam eden şey kapitalizmdir. Ve şunu kabul edelim: kapitalizm öldürür.

Mantıklı ya da değil, ancak, Küresel Sosyoloji ve Eleştirel Teori'yi kadınların silah kardeşliği olarak görüyorum. Silahları ise, toplumsal araştırma ve bilimsel eleştiridir. ■

Stephan Lessenich'e ulaşmak için <lessenich@soz.uni-frankfurt.de>

> Pamuk Sömürgeciliği: Kapitalizmi Postkolonyal Perspektiften Yeniden Düşünmek

Gurminder K. Bhabra, Sussex Üniversitesi, İngiltere

| Pamuk tarlası. Fotoğraf: iStock, Mark Castiglia, 2023

Modern kapitalizmin, özgün bir sosyoekonomik oluşum olduğuna dair düşünce, özellikle Marx ve Weber'in çalışmalarından etkilenenler olmak üzere farklı sosyolojik yaklaşımların ortak noktasıdır. Bu eleştirel teori için de geçerlidir, zira Nancy Fraser ve Rahel Jaeggi (2018), bireyin özgürleşmesi ve bunun olanaklarına dair normatif argümanları birleştirerek, "tarihte diyakronik olarak ortaya çıkan rejimlerin yığılımlarının patika bağımlılığı ile oluşturduğu dizi" den bahsederler.

Bu tür bir gelişimsel dizi, Avrupa'da beliren modern kapitalizmi küçük üreticilerin, feodal toplumsal düzenlemelere karşılık gelen konumların hiyerarşik yapısının kar elde etmek için yarattıkları ticari olanaklar lehinde yıkıma uğratıl-

dığı bir gerçekliğe oturtulur. Burada gözden kaçan, modern kapitalizmin kolonyal bağlamıdır. Örneğin, yurt içinde bir iş gücü piyasası yaratmak için gereken dışa kapalı ekonomiye yönelik hamle, doğal kaynaklar ve emeğe el konulmasına dair sömürgeci bir anlayıştan ayrılmaktadır. Aynı zamanda, yine el koymanın olduğu ve hatta bunun yurt içi üretimin elzem bir parçası olduğu kolonyalizmin devlet-güdümlü siyasi süreçlerinden de ayrılır.

Bu kısa makalede, kolonyalizmin kapitalizmin temeli olduğunu ve bunun nasıl yapılandığını anlamamız gerektiğini savunuyorum. Bu konuya dair uzun bir teorik gerekçelendirmeyi [başka bir makalede](#) yaptım. Bu makalede ise, genel argümanımı ortaya koyan bir örneği ele alacağım. Burada, eleştirel teori de dahil olmak üzere, sosyal bilimlerde kapi-

>>

talizmin nasıl Avrupa merkezilik ekseninde anlaşıldığını ve kolonyalizmi nasıl dışarda bıraktığını anlatacağım.

> Pamuksuz bir pamuk endüstrisi

On dokuzuncu yüzyılın ortasında, Manchester'da pamuk endüstrisinin başarıya ulaşmasını emekle beraber eğirme ve dokumadaki teknolojik gelişmelerle ilişkilendirebilir ve küçük bir kasabanın bu yolla nasıl küresel bir şehre dönüştüğünü görebiliriz. Burada, Manchester'ın Sanayi Devrimi'nde merkezi bir konumda olduğunu ve kapitalizme dair anlayışın bu merkezi konumla özdeşleştiğini anlayabiliriz.

[Utsa Patnaik](#) sorar: Hammade üretemeyen- pamuk- bir ülke nasıl olur da sanayi devrimini pamuk tekstili üzerinden gerçekleştirebilir? Pamuk, ne Britanya'ya ne de Avrupa'ya özgü bir bitkidir, menşei Hindistan'dır. Pamuk ekimi ve üretimi 5.000 yıl önceye, İndus Vadisi uygarlığına dayanmaktadır; Hindistan uzun yıllar boyunca tüm dünyaya pamuk ihraç etmiştir.

1600'lerde, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Hindistan'dan büyük oranda pamuk ithal etmeye başladı. On yedinci yüzyılın sonlarında, tekstil ürünlerinin artması yün kumaş tacirlerinin hükümete diğer ürünlerin satışı ve tüketiminin yasal yollardan engellenmesi için başvuru yapmalarına hatta bu isteklerini "[yün kefen dışında ölülerin başka bir şeyle gömülmesini yasa dışı](#)" ilan ederek dile getirmelerine neden oldu. Bu politikalar, on sekizinci yüzyılın sonunda kadar varlığını sürdürerek, yün ticaretini koruma altına alırken yurt içinde pamuk endüstrisine yönelik yeni koşulların belirlenmesine de yön vermiş oldular.

> Tarihsel ve sosyolojik ihmal

150 yıl süren bu korumacı tutum, merkantil politikalar Hindistan'daki tekstil ithalatçıları hedef almış, bu bağlamda da Manchester'daki pamuk endüstrisinin gelişmesine ve büyümesine olanak tanımıştır. Patnaik'in savunduğu gibi, sanayi devrimi ve teknolojik değişimler üzerine çalışmalar yapan Britanyalı önemli tarihçiler tarafından: Deane, Cole ya da Landes, Hobsbawn, Floud ve McCloskey, ya da Hill, bu durum hiç dile getirilmemiştir, modern dünyanın ortaya çıkışı ya da politik ekonomiye dair meseleleri ele alan sosyologlar da bu konuya hiç değinmemişlerdir.

On sekizinci yüzyılın başlarında küresel pazardaki payı %25 olan bu endüstrinin başarısı büyük ölçüde hazır giyim ticaretinden gelmektedir, Britanya'nın sömürgeci politikaları nedeniyle de, on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar

Hindistan'ın Britanya endüstrisine ham pamuk tedarigi kısıtlanmıştır. Hindistan'da bu sektörden geçimini sağlayan aileler Hindistan'daki üretimin sistematik olarak baskılanması nedeniyle zarar görmüştür.

Bununla beraber Britanya, ham pamuk ihtiyacını Amerika'daki tarlalarda köle olarak ve zorla ucuza çalıştırılan işçiler üzerinden sağlamıştır. Pamuk tarlaları, yalnızca Amerika'nın güney eyaletlerinde değil, aynı zamanda on dokuzuncu yüzyılda Hindistan ve Batı Afrika topraklarında da bulunmaktadır. Örneğin, 1840'da Manchester Ticaret Odası ve o dönem yeni kurulmuş olan Pamuk Üreticileri Derneği, Britanya'yı desteklemek adına Hindistan'daki kolonyal hükümete yerel üretimin desteklenmesinden ziyade "New Orleans" cinsi pamuk üretiminin öncelenmesi için lobi faaliyetlerinde bulunmuştur.

> Kolonyal düzende kapitalizmin ortaya çıkışı

Görüldüğü üzere, Britanya sanayisinin gücü yalnızca içkökenli bir Sanayi Devrimi'nin sonucu değildir. Hindistan'daki üretimin sistematik olarak engellenmesi, zorla işçilerin ve kölelerin çalıştırıldığı bir iş gücü örüntüsüne bağlı küresel ekim alanı ekonomisinin kurulması ve ürünlerin satışı için zorla yönlendirilen ve oluşturulan yeni piyasalar da bu sonuca hizmet etmiştir. Dolayısıyla, kolonyalizm, sanayi alanındaki kalkınmanın bir yapı taşı olmakla beraber, kapitalizmin ortaya çıkışını hazırlayan koşulların da temelini oluşturmaktadır.

Bu süreçlerdeki temellük biçimi, emeğin (serbest ya da değil) artık değerine el koyulması üzerinden değil: toprağa el koyulması ve diğer yerlerdeki ticari faaliyetler ve üretimin engellenmesi üzerinden anlaşılmalıdır.

> Anlamadan dönüşüm olamaz

Kapitalizmde sermaye-emek ilişkisindeki direniş ihtimaline odaklanan eleştirel yaklaşımlar varlığını sürdürürken, bu tür bir yeniden yönlendirmeyi de gerekli kılmaktadır. İşte bu yeniden yönlendirme kapitalizmin dönüşümü için kilit bir rol oynayabilir. Bundan dolayı, emek ve sermayeye haksız yollarla el koyulması üzerinden elde edilen artık değere yönelik bir dağıtımcı adalet yaklaşımı, kapitalizmde uzun süre varlığını koruyan ve kapitalizmin temelinde merkezi bir yeri olan diğer haksız yollarla el konulma biçimlerini göz ardı etmektedir. ■

Gurminder K. Bhambra'ya ulaşmak için <G.K.Bhambra@sussex.ac.uk>

> Çeperden Haber Var: Kolonyal Deneyimin Küreselleşmesi

Manuela Boatcă, Freiburg Üniversitesi, Almanya, ve ISA Tarih Sosyolojisi Araştırma Komitesi (RC56) üyesi

2004 yılında Meksiko’da “Avrupa ve Latin Amerika ile Diyalogta Eleştirel Teori ve Eleştirinin Günümüzdeki Görevi” başlıklı uluslararası bir sempozyum düzenlendi. Çoğunluğunu Alman ve Latin Amerikalı bilim insanlarının oluşturduğu konuşmacılar arasında Arjantinli felsefeci Enrique Dussel açılışı “[Eleştirel Teoriden Özgürlük Felsefesine: Diyalog İçin Birtakım Temalar](#)” başlıklı konuşmasıyla yaparak, diyalogun “öznelerini ve bir ifade biçimi olarak: kim olduğumuz ve nereden konuştuğumuzu” vurgulamak istediğini belirtti. Bu tür diyaloglar yalnızca nadir ve muğlak değildir, Dussel’e göre, simetrik olarak da yapılanmazlar.

Aksine, yirmi birinci yüzyılda “küresel geçerliliği olan eleştirel felsefenin” görevi, henüz belirlenmemiş olmakla beraber, “küresel sistemin dışında (çeperdeki ülkeler) kalanların bakış açısından ve yaşadığı ülkede dışlananların (yoksul kitleler) perspektifinden ele alınmalıdır” (Dussel, 2004). Bu çağrı, hem çağdaş hem de önceki dönemlerde yapılan çağrıyla benzerlik taşımaktadır: Latin Amerikalı bağımlılık kuramcılarının kalkınmanın çeper perspektifinden ele alınması için; Maria Mies, Veronika Bennholdt-Thomsen ve Claudia Von Werlhof gibi Alman feminist geçim kuramcıları “tabanın görüşünün” eklemlenmesi için; Üçüncü Dünya kadınlarının sorunlarını ele alan feministlerin, “karşıt konumlarından” kölelik ve kolonyalizm tarihinin yeniden yazılması için; ve ırk ile toplumsal cinsiyeti konu alan “bakış açısı teorileri” de 1980 ve 90’lardaki epistemik savların ön plana alınması için çağrıda bulunmaktadırlar.

> Cevapsız çağrı

Günümüzde, Dussel’in talebinden yaklaşık yirmi yıl sonrasında, madun, çeperin bakış açısı ve muhalif perspektifler, kolonyal öznenin deneyimi ve konumsallığı, küresel bilgi üretimi ve dolaşımında bireyin epistemik konumunun rolü, postkolonyal ve dekolonyal yaklaşımların merkezinde yer almaktadır. Bir araya geldiklerinde, tüm bunlar küresel güç ilişkilerini eleştiren bir teori oluştururlar. Ancak bu eleştirel teorideki gibi mi yoksa Frankfurt Okulu’nun Eleştirel

Teorisi gibi midir? Bir diğer deyişle, 2004 yılında öngörülen diyalog ortamı yaratılmış mıdır?

Tüm bu soruların cevabı “hayır”dır. Uzun bir cevap vermek gerekirse, bu duruma Dussel’in iddiası olan, küresel ekonomik eşitsizlikleri görmezden gelmekle başlayıp, ikinci olarak Frankfurt Okulu’nun “negatif eleştiriyi” bir kenara atmasıyla devam eden ve dolayısıyla hem tarihsel gerçekliğe hem de çeperde yaşanan “açlığın yarattığı olumsuzluğa” [“eleştirel bakmayı bırakması”](#) neden olmuştur. Dussel, Habermas’a atıfta bulunarak, eleştirel teorinin kapitalist sistemin merkezindeki yaşam standardını referans noktası olarak aldığına, sadece Avrupa merkezci bir konumdan değil aynı zamanca çeperdekilere “bölgesel bir tarafgirlikle” bakma eğilimine karşı bizi uyarır. Postkolonyal ve dekolonyal yaklaşımlar arasındaki odak, kapsam ve seviye farklılıklarının yanı sıra aynı yaklaşım nesiller arasındaki farklılıkları da ortaya koyar. Küresel kapitalizmin ekonomi politikleri, 2000’lerdeki bağımlılık teorisi ve dünya-sistemlerinin kök saldığı Latin Amerikalı dekolonyal yaklaşımlar, 1990’lardaki kültür, kimlik ve temsil odaklı Anglofon postkolonyal yaklaşımlara nazaran daha büyük önem taşımaktadır- ancak bu durum günümüzü yansıtmamaktadır ya da her yazar için bu durum geçerli değildir. 2008’de kolonyal ve emperyal düzene yönelik eleştirinin farklı soybilimi hakkındaki yazılar hakkında Venezuelalı antropolog ve dekolonyal araştırmacı Fernando Coronil, eleştirinin Amerikalılar’da bağımlılığın politik ekonomisi merkezinde şekillenirken, Afrika ve Asya’daki yeni bağımsız devletler için ise eleştiri kolonyalizm ve postkolonyalizm silsilesine odaklanmıştır. İki eleştirel gelenek arasında bir diyalog çağrısında [Coronil, farklılıklardan ziyade tümleyici ilişkilere odaklanmıştır](#): “Kolonyalizme farklı konumlardan getirilen eleştiriler farklı ancak birbirini tümleyici biçimlerde. Asya perspektifinden bakıldığında, Avrupa düşüncesinin ‘bölgeselleştirilmesi’ ve Latin Amerika perspektifinden bakıldığında ise çeperi küreselleştirmek: kendiliğinden olmuş gibi görünen modern metropol merkezler ve geri kalmış çeperlerin dünya çapında düzenlenme biçiminin ayırdına varabilmek” için önemlidir.

>>

“Eleştirel teoriler arasında simetrik bir diyalogun gerçekleşmesi ve sürdürülebilmesi için, eleştirel teori üretiminin coğrafi ve epistemik yerleşimlerini arttırmalıyız”

> Uzun zamandan beri beklenen yanıt

İster bağımlılık teorisi, madun çalışmaları ya da dekoloniyalizm üzerine yapılan araştırmalar olsun- çeperin Avrupa merkezci (tekil) eleştirel teoriye verdiği karşılık önemli bir adımdır. Dünya sistemindeki çeperlerin sosyoekonomik koşulları ile merkezde yer alan ülkelerin içindeki modern olmayan toplumsal ilişkiler modernite ve altında yatan kolonyalite, modernin dışına atılmamış aksine modernitenin yapı taşlarından olmuştur. Kölelik ve bunun sonuçları, merkezde ve çeperde ırksal farklılıklarla şekillen iş gücü, sömüren burjuvazi ve Amerikalılar’daki “dual ekonomi”, Afrika ve Orta Doğu’daki patriyarkal toplumsal cinsiyet ilişkileri ve sömürgeleşmiş toplumlardaki ücretli ve ücretsiz emeğin bir arada bulunması artık çeperle özdeşleştirilen geri kalmışlıktan değil, sömürgeci ve emperyal düzenin içindeki karmaşadan ileri gelmektedir.

Eleştirel teoriler (çoğul) arasında simetrik bir diyalogun gerçekleşmesi ve sürdürülebilmesi için, eleştirel teori üretiminin coğrafi ve epistemik yerleşimlerini arttırmalıyız. Kolonyal ve emperyalist deneyimin merkezinde yer alan tarihsel gerçekliğin ve güç ilişkilerinin analizi halen eleştirel olmayan, bugüncü ve Avrupa merkezci sosyal bilimlerin içinde silinen Batılı-olmayan, Avrupalı-olmayan ve Beyaz-olmayan deneyimlerde kendine nadiren yer bulur. Yirminci yüzyılın sonuna kadar Batı’daki ırk ve etnisiteyi göz ardı eden bir eşitsizlik ve tabakalaşma sosyolojisi; köle ekonomilerini, ödünç işçilik ve tüm ücretsiz işleri önemsizleştirilen kapitalist kalkınma sosyolojisi; hem sömürgeci hem de sömürge altındaki öznelerden azade bir göç sosyolojisi ortaya çıkmıştır. Batı sosyolojisi yalnızca Beyaz Batılı kadınları önce nesne daha sonra özne olarak kısmen dahil etmiş, tüm bu sosyolojilerin dışladığı kadınların deneyimini göz ardı etmiştir. Çeperin deneyimini küreselleştirmek- Coronil’in deyimiyle: çeperi küreselleştirmek- Avrupa’nın sömürgeci yayılımını, köle ticaretini ve Amerikalılar’a Avrupa göçü gibi kapitalist dünya ekonomisinin ana süreçlerini, sosyolojinin temelini oluşturan sınıf çatışması, proleterleşme ve Batı Avrupa’da yer alan sanayi devletlerinin toplumsal hareketliliği kadar görünür kılmaktadır. ■

Manuela Boatca’ya ulaşmak için <manuela.boatca@soziologie.uni-freiburg.de>
Twitter: [@ManuelaBoatca](https://twitter.com/ManuelaBoatca)

> Totalite ve Dışsallık: Dekolonyal Eleştirel Teori için Kategoriler

Patricia Cipollitti Rodríguez, CUNY Lisansüstü Merkezi, ABD

Eleştirel teorinin, toplumu ele alırken kullandığı en önemli metotlarından biri “içkin eleştiridir”. Bu, kısmen verili toplumsal düzenlemelerin kendiliğinden nasıl yanlış gidebileceğini ya da yanlış gitmesi ihtimalinin değerlendirilmesini içerir. Marx’a baktığımızda, (bu anlamda Hegel’in takipçisi olarak), eleştirel kuramcılar çelişkileri tespit ederler, ve bu çelişkiler Nancy Fraser’a göre, topluma “içkin” normlar ve sosyal katılımcıların eylemleriyle gerçekleştirilen koşullar arasında “sistematiik ve kasten” meydana gelir. Marx klasik örneğinde, burjuva toplumunu tanımlayan piyasa serbestliğinden ve işçilerin yinelenen “aç kalma özgürlüğü” gerçekliğine atıfta bulunur. Eleştirel kuramcılar da, bu tür eğilimlerin kriz yaratma ve toplumsal dönüşümlere yön verme ihtimallerini analiz ederler.

Analiz edilen pratikler “dahilinde” normatif standartlar geliştirerek, eleştirel kuramcılar ana akım analitik ahlak ve siyaset felsefesinin ideolojik tuzaklarından kaçınabileceğimizi gösterirler. Her ne kadar ana akım yaklaşımlar çoğu zaman “adalet” ya da “eşitlik” gibi idealleri zamansallıklar ve coğrafyalar nezdinde ele alsalar da, eleştirel kuramcılar ideallerin tarihsel özelliklerini bütünüyle kabul ederler- ve eşitsizliğin baş gösterdiği koşullar altında, bunların egemen grupların çıkarlarına hizmet ettiğini belirtirler. Kapitalist toplumlarda özgürlüğe dair yorumlar bu anlamda tipik bir soruna işaret eder.

> Totalite ve Avrupa merkezçilik

Dekolonyal kuramcılar, bu durumun hikayenin tamamının anlaşılmasında yetersiz kaldığı kanısındadırlar. Arjantinli-Meksikalı felsefeci Enrique Dussel’e göre, içkin eleştiri gibi diyalektik metotlara dair temel sorun, bunların [totalite id-dasında olmalarıdır](#). Totalite, Batılı Marksistler ve bu gelenekten etkilenenlerin sıklıkla başvurduğu bir kavramdır. Bu bağlamda, totalite en az iki ayrı anlam taşır. İlki, içkin eleştiri toplumsal bir değerlendirme ve dönüşüm için tüm normatif kaynakların eleştirinin nesnesi tarafından türetilabileceğini öne sürer. Kapitalist toplum nesneyi oluşturduğundan, dolayısıyla bu durum eleştiri için eldeki araçların totalitesini içerir. İkinci ve buna bağlı olarak, kapitalizm, süreçlerinin ve mantığının dünya üzerindeki tüm insan topluluklarını şekillendirdiğinden küresel anlamda yapısal bir totalite olarak görülür.

Dussel’e göre, bu tür bir totalite düşüncesi Avrupa merkezçidir. Kapitalist topluma ilişkin ancak tamamen farklı sayısız yaşam biçimlerini göz ardı eder. Bu anlamda, in-

sanların Batılı kapitalist moderniteye karşıt düşündüğü, eylemde bulunduğu ve hissettiği nesnenin totalitesine “dışsal” olanların da metodolojik olarak ele alınması gerekir. İdealler, kavramsallaştırmalar, pratikler gibi- var olan önemli normatif alternatifler aracılığıyla eleştirinin nesnesi değerlendirilebilir ve dönüştürülebilir. Kapitalist-olmayan yaşam yolları, doğayla çıkarıcı-olmayan bir ilişkiyi somut olarak bize gösterebilir.

> Analektik ve dışsallık

Dussel, ortaya çıkan dekolonyal metodu “analektik” olarak adlandırır, “ana-“ eleştirel tutumu nesnenin “içinde” konumlandırmaktan ziyade “dışında” tutar. Kapitalist modernitenin “diğer tarafından” (ya da “altta olanların tarafından”) düşünmek, dekolonyal düşüncenin eleştirel teorinin “içeriden” yaptığı diyalektik değerlendirme karşısındaki özgün katkısını ortaya çıkarır.

Dışsallığa yönelik analektik kategori, Latin Amerika dekolonyal düşüncesinde yer alır. Buna örnek olarak, Mónica Chuji, Grimaldo Rengifo ve Eduardo Gudynas [Küresel Diyalog’un 2023 Nisan sayısında buen vivir](#) (“iyi yaşam”) kavramını “moderniteyi sorgulayan tüm konuları içerirken belirli tarihler, bölgeler, kültürler ve ekolojilerde yer alan diğer düşünce, hissiyat ve oluş biçimlerine- diğer ontolojilere- de açık olan”, “ Güney Amerika perspektiflerinin bir toplamı” olarak ele almışlardır. Yerel gelenekler büyük ölçüde *buen vivir* perspektifinin bir parçasıdır. Söz konusu yazarlar, *buen vivir*’in And ülkelerinden doğmuş olmasına rağmen, doğa hakları gibi kapitalist kalkınmaya alternatif düşünceler için de kuramsal bir çerçeve sunduğunu dile getirirler. *Buen vivir*, dışsallıktan yeşeren bir fikirdir, böylelikle seçilmiş bir eleştiri ön plana çıkarır. Dışsallığı yalnızca yerel toplulukların yaşamlarını değil aynı zamanda kırsaldaki köylülerin, Afrika kökenli insanların, şehirdeki yoksulların ve bölgede yer alan az gelişmiş ulus-devletleri de kapsayan biçimde kullanır.

> Sermayenin küresel erişimi

Analektik, Marksist yönelimli eleştirel kuramcılar için yanlış bir fikir olabilir. Onlara göre, kapitalizmin dışında konumlandırılan herhangi bir şey 500 yıldır hüküm süren Immanuel Wallerstein’in “modern dünya-sisteminin” konsolidasyonunu romantize etmek ve yok saymak anlamına gelmektedir. Özellikle, insanın eylemleriyle yönlenen ve artık değer birikimini destekleyen dinamik ekonomik süreçlerin ve sosyal pratiklerin toplamı gibi birbirine bağlı parçala-

“Eleştirel kuramcılar ‘adalet’ ya da ‘eşitlik’ gibi ideallerin tarihsel özelliklerini tüm boyutlarıyla bilmelidir”

rın oluşturduğu dünya ölçeğinde bir yapının, günümüzdeki toplumsal alanını anlamlandırmada yetersiz kalır. Bu yaklaşıma göre, merkez ve çeper, sömüren ve sömürülen, yoksul ve zengin, ücretli ve ücretsiz emek, vb. arasındaki ilişki kesin bir ayrımı vermekten ziyade sistemik bir totaliteye ve bu totalinin içindeki yapılar arasındaki ayrıma işaret etmektedir. Bununla birlikte, sermayenin erişimi küreseldir. Belirli bir para birimi üzerinden ticaret yapmak, küresel piyasalara doğru ya da küresel piyasalardan türeyen yerel piyasalara katılmak, borçlanmak, özütücü şirketler ve devletlerin ulusal egemenliklerini korumak için güç gösterisinde bulunmasıyla mücadele içinde olmak, totalitenin katmanlı yapısını ortaya koyar. Sadece birkaç (ya da eğer varsa) toplum, kapitalist ekonomik açıdan “mutlak”, “radikal” ya da “maksimal” olarak ayrılır ve bunu yaparken Dussel ve diğer dekolonyal Latin Amerikalı düşünürlerin dışsallığı tanımlarken ele aldıkları kavramları kullanır.

Bu Marksist endişenin ışığında, dışsallık kategorisini kullananlar *totalite* olarak, kapitalist modernitenin dışsal toplumlardan ayrımının maddi olmadığını açıklığa kavuşturmalıdır. Dekolonyal düşünürlerin çoğu dünya-sistemleri tezini savunur: sömürünün, ekstraksiyonun ya da baskının çağdaş biçimlerini bu tez olmadan anlayamayız. Bu tür bir ayrım, daha çok deneyimsel ve normatiftir. Bu durum, dışsal kategoride yer alan insanların farklı düşündüklerini, hissettiklerini ve yargılarda bulduklarının altını çizmektedir. Buna, piyasalardan sistematik olarak yarar sağlayan sınıflara göre piyasayla daha farklı ilişkiler içinde olmaları da dahildir.

> Modern düalitelerin yarattığı sorun

Bu karşılık, [önde gelen analektik önermelerde](#) kullanılan “moderniteye” dair kavramsallaştırmayı sorunsallaştıran post-modern ekolden gelen eleştirel kuramcıları tatmin etmekten oldukça uzaktır. Onlara göre analektik önermeler, araçsal akıl, kapitalist yığılım, kolonyalizm vb. – “diğer” düşünme, hissetme ve oluş biçimlerinden tamamen ayrı- unsurlarla şekillenen düşünme ve duygu biçimlerini kapsayan kültürel bir bütünlüktür.

Postmodernist eğilimleri olan eleştirmenler, moderniteye dair bu tür bir kavramsallaştırmanın ilk önce politik anlamda sorunlu olduğunu dile getirirler. Kültürlerin birbirine bağlı bir bütünlük içinde ele alınarak şeyleştirilmesi, Ben/Öteki gibi sınıflandırmalarda görüldüğü üzere düşüncedeki düalist örüntüleri destekler. Edward Said gibi postkolonyal düşünürler bu tür sınıflandırmaların, “diğer” toplumları kolaylıkla kontrol altına almak için kullanılabileceğini savunup, bu konuda uyarıda bulunur. İkinci olarak, betimleyi-

ci olması bağlamında da hatalıdır: toplumsal hayata dair biçimler tarihsel koşullara bağlıdır ve pratiklerin heterojen yapısı, kültürler ötesi etkileşim yoluyla değişime uğrayabilir. Bu pratiklere anlam veren işaretler aynı zamanda kültürler arasında iletişimi mümkün kılarak, ortaya çıktıkları yerdeki işlevlerinden daha farklı işlevlere bürünebilirler. Yaşam biçimleri ve ortaya çıktıkları yerlerin coğrafi konumları arasındaki bağlantı *buen vivir*’in de öngördüğü üzere mümkündür. Ancak, bu tür bağlantılar özcü, sabit ya da iletişime elverişsiz olarak nitelendirilmemelidir.

> Melez kültürler olarak dışsallıklar ve normatif kaynakların çoğulculuğu

“Modernite” kapsamında düşünmek yerine, dışsallık kategorisini kullananlar “modernleşme” kapsamında düşünmelidirler. Toplumların modern pratikler, semboller, teknolojiler ve piyasa sistemindeki gibi rasyonaliteler aracılığıyla angaje oldukları bir süreç söz konusudur. Bununla birlikte, dünya sistemine maddi ve siyasi anlamda katılımla, toplumların katılım gösterme dışında başka bir seçenekleri de yoktur (bu ve diğer yollar, kültür ötesi süreçlerde asimetrik güç olarak kendini gösterir). Latin Amerika’daki kültürel çalışmalarda kullanılan terminolojiden hareketle dışsallıklar, katılımcıların bir arada var olan çoklu rasyonalitelerden- “modern” ve “geleneksel”, metalaşmış ve metalaşmamış- yararlandığı ve örneğin, geleneksel pratiklere verilen modern anlamlar ve yeni pratiklerin tarihselliklerine referans vermek gibi, yollara başvururlar. Dünya üzerinde, çoklu modernitelerle karşılaşırız: modern biçimler, birçoğu kendine özgü ve değişken melez kültürlerin inşasında büyük bir role sahiptir.

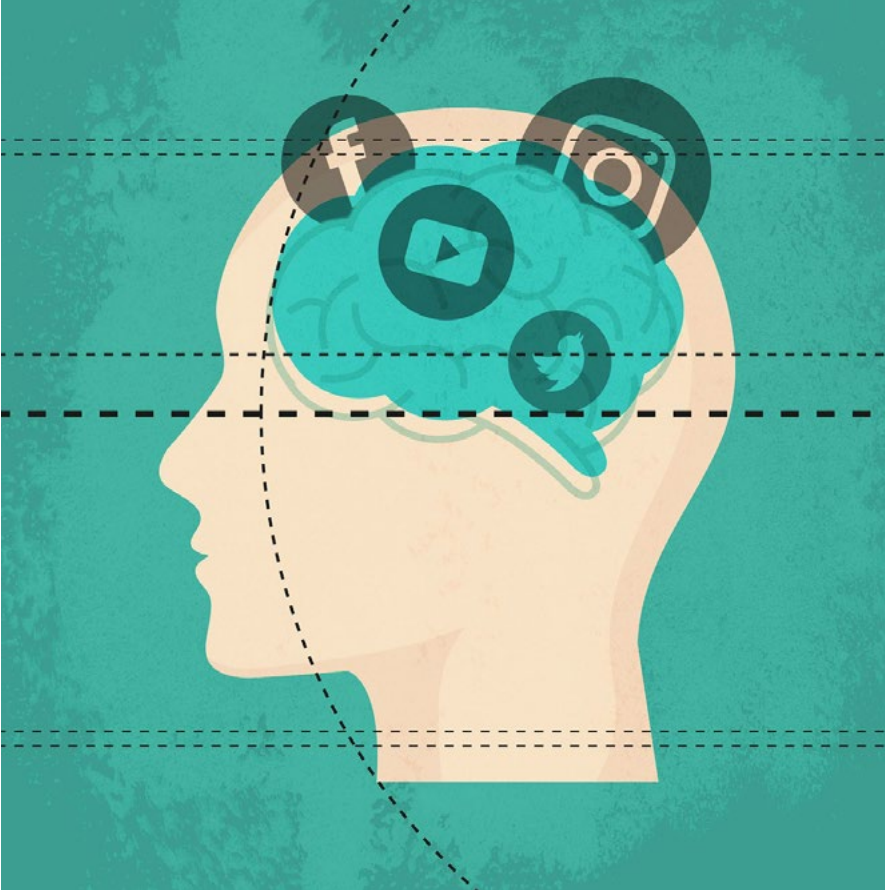
Dışsallık kategorisi, özellikle dünya sisteminde yer alan (heterojen) merkezler ve çeperler arasında olmak üzere, düşünme, hissetme, oluş ve değer verme yollarının her yere göre farklılık gösterebileceğine vurgu yapar. Ancak, postmodern hassasiyetler dikkate alındığında, yerellikler arasındaki ilişkinin de boşluklu ve dinamik olduğunu kabul etmeliyiz. Dışsal toplumları romantize etmekten kaçınmalıyız; Küresel Kuzey ve Batı’da bulunmasına rağmen, bakım işi gibi pratiklerde “modern” rasyonalitenin aşıldığı durumları görmezden gelmemeliyiz. İçkin ve analektik bir eleştiri, totalitenin küresel yapılarına dair etkin bir anlayışı gerekli kılar. Bununla birlikte, analektik eleştiri dışsallığı ön plana alarak, özellikle çeper de dahil olmak üzere, dünya üzerinde eleştiriye yön verecek çoklu normatif kaynakların varlığına işaret eder ve potansiyel bir dönüşüm için birden fazla yol olabileceğini gösterir. ■

Patricia Cipollitti Rodríguez’e ulaşmak için <patricia.cipollitti@gmail.com>

> Kültür Endüstrisi: Eleştirel Teori için (Politik) Bir Araştırma Gündemi

Bruna Della Torre de Carvalho Lima, Frankfurt Üniversitesi, Almanya, ve Campinas Üniversitesi, Brezilya

| İllüstrasyon: Arbu, 2023.

> Adorno ve kültür endüstrisi

“**K**ültür endüstrisi” tartışmalı bir kavramdır. Theodor W. Adorno, “kitle kültürü” ifadesinin “kültür endüstrisi” kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılmasına yönelik çekincelerini belirtse de, kültür endüstrisi genellikle kültür ürünlerini niteler. Sosyolojinin birçok alanında “kültür endüstrisi” ya da endüstrinin herhangi bir boyutu, televizyon ve radyo gibi kültür ürünleriyle ilişkilendirilir. Helmut Becker ile olan tartışmasında, Adorno televizyonu tek başına ele almamak, onun yerine kültür endüstrisi sisteminin diğer öğeleriyle beraber düşünmek gerektiğinin altını çizer: kültür endüstrisine dair çalışmalar ampirik olarak sınırlıdır ve etkileri de yalnızca bu ürünlere uzun yıllar maruz kaldıktan sonra ortaya çıkar. Adorno ve Max Horkheimer, [Aydınlanmanın Diyalektiği’nde](#),

kültür endüstrisini “radyo, sinema ve dergilerden” oluşan bir “sistem” olarak tanımlamışlardır. Bu hem estetik hem de kültürel bir sistemdir ancak hepsinden önemlisi, bir sosyalleşme sistemi ve arzuları üreten, gerçekliği tanımlayan da bir aygıttır. Bu kavram, çalışmalarda göz ardı edilen emek boyutuna da ışık tutarak, çalışmanın bir tamamlayıcısı olarak görülür: Fordist toplumun aynadaki imgesi gibidir. Öte yandan, kültürün politik teorisini de sunar.

> Medya ve faşizmin yükselişi

Weimar Cumhuriyeti döneminde kültürün kartelleşmesi ve Alfred Hugenberg ile cisimleşen aşırı sağcıların boyunduruğu altında olması, Adorno’yu medya ve faşizmin yükselişi arasındaki ilişkiyi düşünmeye yöneltmiştir. Bir yandan, radyo anti-demokratik bir tutumu kışkırtmaya çalışmakta, diğer yanda, öznelliklerin göz ardı edildiği ve süperstarlarla özdeşleşme sağlayan bir pratiğin üretildiği kültür endüstrisi-

>>

nin toplumsal biçimi, faşist siyasi liderlerin “kayıtsız ve partiler-üstü bir otorite” olarak görülmesinin önünü açmıştır.

Adorno, [Yeni Sağ Radikalizmin Veçheleri](#)'nde, NPD'nin (Nasyonel Sosyalist Alman İşçi Partisi) yükselişini incelemiş, bu partinin başarısının sırrını ise “örgütlenme” kavramıyla ilişkilendirmiştir. NPD, kendisini partizan sekterliğin ötesinde bir hareket olarak konumlandırmıştı. Bu “hareket”, “partinin” geleneksel biçiminden kendini ayırarak, kurumsal *Reel Politik*'i yönlendiren siyasi ve ekonomik çıkarlardan farklılaştırır. Bununla birlikte, Adorno'ya göre bunu propaganda ile sürdürür. Söz konusu kışkırtıcı fikirleri doğrultusunda, öne sürdüğü tezinden şu çıkarıma varabiliriz: kültür endüstrisi yeni bir “örgüt” olabilir. Böyle bir endüstri, faşizmin inşasında ve yayılmasıyla kitle partisinin yerini alabilir.

Adorno, “kültür endüstrisini” çalışmalarıyla bir tür araştırma gündemine dönüştürmüştür, ancak bu tür bir sistemin ölçeğini ve kapsamını öngörememiştir.

> **İnternetin kayıtsız otoritesi eski siyasetin yerini almıştır**

İnternetin ortaya çıkmasından önce, anti-demokratik ilkeleri savunan provokatörler bizzat kendileri okullara, kiliselere, radyo istasyonlarına, fabrikalara, televizyon stüdyolarına vb. yerlere giderek propaganda yapma ihtiyacıydılar. Tüm bu alanlara erişim, devletin kanunları yoluyla kısıtlanmıştı. Fordizm güdümüyle kültür endüstrisi, faşizmin radyo aracılığıyla sokaktaki provokatörlerin bireylerin yaşam alanlarının içine girerek yayılmasındaki en önemli araçlarından biriydi. Üretici güçler, sosyal ağların ortaya çıkışı ve günümüzdeki önemiyle beraber ele alındığında, bu tür bir provokasyonun önündeki engelleri kaldırmış, en geleneksel iletişim araçlarının bile meşruiyetini yitmesine ve geleneksel kitle partisinin yok olmasına neden olmuştu. Sosyal ağlar, bugüne kadarki tüm örgüt biçimlerinin hayalini kurduğundan daha büyük bir toplumsal etkiye sahip olmuştu.

Burada söz konusu olan altyapı, “dijital kültür endüstrisinin” maddi temelini oluşturmuş ve “kültürel” biçimine yön vermiştir. “Beğenme/beğenmeme” gibi ikili araçlar, sektör tekelleşmesini sağlayan değişmezlik etkisi, hedefe yönelik reklamcılık ve birçok bilinen özellik sanal sosyalliğin ve buna bağlı sosyalleşme biçimlerinin- sosyal medya ve ağlarda siyasi manipülasyon amaçlı açılan bot hesaplar da olmak üzere- önünü açmıştır.

Ayrıca, bu yeni sağ radikalizmin başarısı kültür endüstrisinin dijitalleşmesi ve kendisini “kayıtsız otorite” olarak sunmasıyla da sürdürülebilir olmuştur. Ekonomik yapısı, ürünlerinin “özgür doğasının” arkasına gizlenmiş ve o ürünlerin üreticisinin biz olduğumuz ve bu içeriklerin paylaşımını bizim sağladığımız gerçeğinin üzerini örtmüştür. “Kayıtsız otorite” olarak, yalnızca kendisini geleneksel partilerin üzerinde “dolaşan” bir araç gibi değil aynı zamanda sağ hareketlerin kendisini eski siyaset biçimlerine alternatif olarak göstermesine de neden olmuştur.

> **Yeni sağ radikalizmi ve sosyal ağlar**

Böylelikle, bu kadar kapsamlı bir nesnel aygıt ile özneleştirme modeli arasındaki yakınsama aşırı sağa yaramıştır. Yeni sağ radikalizm, sosyal ağlarla sıkı sıkıya bağlı, örneğin, radikalleşmenin işe yarayacak şekilde, güçlü duygusal etkiler uyandırmayı amaçlayan tık tuzağıyla dikkatleri üzerine çekmesiyle; siyasi katılım hissini yaratma becerisiyle; bireylerin tüketim seçimlerine yönelik algoritmalarla, ürettikleri içeriğin dolaşımını ve *grup içinin* ve *dış grupların* biçimlenmesine yön vermek için tüm farklı içerikleri dışarda tutan bir yapının geliştirilmesine olanak tanıyarak, radikalleşmenin lehine, diyalog ve düşünmeye kafa tutan bir politikanın oluşumun önünü açmıştır. [Joseph Vogl](#)'un öne sürdüğü gibi, bu platformlarla dijital kültür para-demokratik bir hal almıştır.

Diğerleriyle beraber bu unsurlar, yerel otoriterleşmeyi güçlendirerek, tabanlarını çeşitlendirmiş ve siyasi hayatta önemli bir yer edinecek kadar yayılmalarını sağlamıştır. Demokrasinin tarih boyunca sömürgecilikle zayıflatıldığı Küresel Güney'de, kültür endüstrisinin etkileri daha da derin hissedilir, bu da elimizdeki kavramın henüz keşfedilmemiş bir boyutunu gözler önüne serer: emperyalist yayılımını. Bu anlamda, kültür endüstrisi aynı zamanda bir kültürel emperyalizm kuramıdır.

Dünya çapında aşırı sağın yükselişi, Frankfurt Okulu'nun otoriterlik üzerine yaptığı çalışmalara olan ilgiyi yeniden alevlendirmiştir. Böyle dahi olsa, “kültür endüstrisi” söz konusu olguyu anlamada elzem bir kavram olarak düşünülmemektedir. Eleştirel teorinin (ve dünyanın) geleceği şüphesiz ki, yayılma, yerinde ve zamanında revizyonlar yapmak ve kültür endüstrisinin gelişimiyle yakından ilişkilidir. Ve, bizim görevimiz de dünyanın bu yönüne uymamaya devam etmektir. ■

Bruna Della Torre de Carvalho Lima'ya ulaşmak <brunadt@unicamp.br>

> Dünya Toplumunun Eleştirel Teorisine Doğru

Esteban Torres, Ulusal Córdoba Üniversitesi, Arjantin

| İllüstrasyon: Arbu, 2023.

Batı yarımkürede, eleştirel teorisinin ana deneyim mekanlarını 1920'ler ile 1960'lı yıllar arasında Toplumsal Araştırma Enstitüsü (IfS) etrafında Frankfurt ve New York oluşturmaktaydı. Eleştirilerin hedefindeki IfS'de, Horkheimer, Adorno ve Marcuse'un çalışmalarının etkisi yankılanıyordu. Öte yandan Latin Amerika tarihinde, eleştirel teorisinin merkezini 1960'lar ve 1970'lerde, sosyoloji ve ekonomi alanları oluşturmaktaydı. Bu dönemin en önemli isimleri Raúl Prebisch, Fernando H. Cardoso, Darcy Ribeiro, ve Ruy Mauro Marini idi. Ele aldıkları yapısal sorunlardaki farklılıklar ve bu akımda yer alan aydınların tarihsel deneyimleri nedeniyle bu iki akım birbirinden ayrılmaktaydı. Latin Amerika akımı, çoğunluğun siyasetiyle ilişkili olarak evrimleşmiştir. Aydınlar üzerinde tarihsel mekanın ve eleştirel teorilerin yarattığı belirleyici gücün tanınmasıyla, Marx ve Weber'in çalışmalarını ana kuramsal kaynaklar olarak tanımlayan Alman DNA'sıyla harmanlanmış bu iki akım arasında muazzam bir fark vardır.

> Tarihsel deneyim ve yapısal bir sorun

Her eleştirel teori, tarihsel deneyim ve yapısal bir sorun etrafında şekillenir. Bu boyutlar arasındaki fark, eleştirel teorisinin bilgi yükünü, eleştirel niteliğini ve toplumsal dönüşümü açıklamada yetersiz kaldığında bunları saptamada yararlı hale gelir. Nazizmin tarihsel deneyimi, özellikle Yahudi soykırımını, Frankfurt projesinin bireysel özgürlüğün kaybını temel yapısal bir sorun olarak ele almasına neden olmuştur. Bu deneyimin yol açtığı kalıcı hasarlar olmasaydı, Frankfurt Okulu'nun ürettiği eleştirel teori bambaşka olurdu. Latin Amerika'nın merkezdeki ülkelere olan yapısal bağımlılığı, bölgenin yükselişe geçmesi ve çeper ülkelere dair Avrupa merkezli bir reçetenin başarısız olmasıyla teorik ve eleştirel bir form kazanmıştır. Yapısal bağımlılık, evrime yönelik iyimser bakış açısıyla çelişmekte ve bir engel oluşturmaktadır. Latin Amerika'ya dair sosyal teori, bu coğrafyanın endüstrileşme mücadelesindeki yenilgisiyle daha da önemli hale gelmiştir.

>>

Yine de, post-kapitalist bir toplum yerine çeperleşme-sonrası bir toplum ihtimaline yönelik rasyonel inançla pozitif bir ivme kazanmıştır. Marx'ın öğretilerinden yola çıktığımızda bu durum tamamen olumsuz ya da tamamen olumlu bir sürece işaret etmez. İki tarihsel deneyime ilişkin günümüzde de hala etkisini sürdüren iki yapısal soruna değinmekteyim. Özgürlüğün kaybı ve az gelişmişliğin sürmesinin yarattığı sorunları çözmek için küreselleşmenin günümüzdeki deneyimi-ne ele alan yeni eleştirel teorilere ihtiyaç duyulmaktadır.

> **Günümüzdeki sapmalar: tarihdışılık, anti-siyaset ve bölücülük**

Latin Amerika ve Avrupa'daki eleştirel teorilerin çoğunun gücünü kaybettiğini söyleyebiliriz. Kanımca, bunun nedeni fikri olarak sapmalar ve uzun dönemli indirgemeciliğin yeniden üretilmesidir. Bunlar; tarihdışılığın yarattığı sapma, anti-siyasetin yarattığı sapma ve bölücülüğün getirdiği sapma. İlki, yapısal sorunlara dair teorilerin ve kamu araştırmalarının gündemleri oluşturulurken yerleşik tarihsel deneyimlerin ağırlığının göz ardı edilmesiyle ilgilidir. Anti-siyasetin yarattığı sapma ise eleştirinin bir amaca dönüştürülmesine ilişkindir. Ve üçüncü sapma, bölücülük, kendini iki zıt pratikte gösterir: sosyoloji araştırmalarında eleştirel teorinin bağımsızlaşması ve sosyal araştırmaların topluma yönelik eleştirel teoriye ve hatta kapitalizm teorilerine de yer vermemesiyle ortaya çıkar. Horkheimer ve Adorno söz konusu son boyutu, "toplumsuz bir sosyoloji" olarak tanımlar. Son olarak, uzun dönemli indirgemecilik ise toplumlara dair Avrupa merkezci bakış açısının yeniden üretilmesine ilişkindir. Egemen ve öz-gönderimsel bu vizyonun sınırlılığı, yirminci yüzyılın ortalarında çeperde görülen ulusal bağımsızlık hareketleri, dekolonizasyon ve Asya bloğunun yükselişiyle başlayan, toplumların küreselleşme sürecini şaşkırtıcı bir şekilde reddeden duruma yönelik irrasyonel bir görmezden gelmeyi su yüzüne çıkarır.

> **Frankfurt'un Latin Amerika sosyolojisiyle karşılaşması**

Küreselleşme, Frankfurt geleneği ile Latin Amerika geleneği arasında köprü kurulmasına olanak tanıyan tarihsel

bir deneyimdir. Bu iki akım arasındaki iletişim deneyimi yukarıda ele aldığım engellerin aşılmasında temel bir fikri kaynak oluşturabilir. Yakından bakıldığında, iki gelenek de tarihdışı sapmaya karşı panzehir geliştirebilir. Dolayısıyla, Marx'ın etkilediği Horkheimer, Marcuse ve Latin Amerika akımı başta olmak üzere, anti-siyasetin neden olduğu sapmayı dengeleyecek araçlar sunabilir. Aynı şekilde, bölücülüğün yarattığı sapmayı önlemek amacıyla, Frankfurt projesinin özgün katkıları ve Adorno ile Horkheimer'in pozitivizme yönelttiği eleştirilerle birleştirilmesi elzem olacaktır. Ve son olarak, Avrupa merkezçiliği tamamen ortadan kaldırmak adına yeniden yapılandırıcı bir proje geliştirmek için, Latin Amerika akımının katkılarını göz ardı etmemek büyük önem taşımaktadır.

Yukarıda bahsedilen engellerin aşılması ve eleştirel teorinin eski gücüne kavuşması için, dünya toplumlarında yeni eleştirel teorilerin geliştirilmesiyle yaşanacak bir paradigma değişimi gereklidir. Burada, sosyal araştırma sürecinin vazgeçilmez bir unsuru olarak teorik pratikten ve bilimsel bir çalışmayı etkin hale getirecek eleştirinin toplumsal dönüşüm stratejisine uygun hale getirilmesinden bahsetmekteyim. Bununla birlikte, post- Avrupa merkezci bir dünya toplumu ideası gerçekleştirmek ve bunun bir bütünlük içinde olmasını sağlamak için şu üç düzlem etkileşim halinde olmalıdır: i) ulusal, bölgesel ve küresel alanlar arasındaki ilişki, ii) merkez/çeper ilişkisi, ve iii) modern ve modern-olmayan arasındaki ilişki.

IfS'nin Stephan Lessenich rehberliğinde oluşturduğu yeni fikri program, Frankfurt Okulu'nun 1923'ten beri uyguladığı en iddialı seyir haritasıdır ve yapısal sorunları, küreselleşmenin tarihsel deneyimi, Avrupa'nın ötesinde yaşanan toplumsal dönüşümlerin bilimsel, eleştirel ve siyasi bağluluklarını da ele alarak açıklığa kavuşturmaktadır. ■

Esteban Torres'e ulaşmak için <e.torres@em.uni-frankfurt.de>

> Karbonsuzlaşma Konsensüsü

Breno Bringel, Rio de Janeiro Eyalet Üniversitesi, Brezilya, ve Madrid Complutense Üniversitesi, İspanya; **Maristella Svampa**, CONICET and Sol Kültürü Belgeleme ve Araştırma Merkezi, Arjantin

Aerocene Pacha ile uçun (Salinas Grandes ve Laguna de Guayatayoc Havzası, Jujuy, Arjantin, 2020). Fotoğraflar: Aerocene Vakfı ve Tomás Saraceno Stüdyosu.

Son yıllarda sosyo-ekolojik geçiş, aktivist gruplarla ve bilim insanlarıyla kısıtlı bir mesele olmaktan çıkarak, günümüz siyaset ve ekonomi gündemlerinin temel bir odağı haline gelmiştir. Fakat burada iki önemli soru ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, karbonsuzlaşmanın aciliyeti karşısında enerji, üretim, gıda ve kent düzeylerini içermesi gereken bütünsel bir anlayış olan sosyo-ekolojik geçişi, enerji dönüşümüne indirgeme eğilimi mevcuttur. İkinci mesele ise enerji dönüşümünün nasıl gerçekleştirileceği ve maliyetini kimin ödeyeceğidir.

Temel olarak Küresel Kuzeydeki büyük şirketler ve hükümetler tarafından “temiz” olduğu ileri sürülen enerjiye doğru itilen enerji geçişi, Küresel Güney üzerinde baskıyı artırmaktadır. Çin, ABD ve Avrupa’nın fosilsizleşmeye doğru ilerlemesi için, küresel periferilerde yeni feda bölgeleri yaratılmaktadır. Bu dinamiğin birkaç örneği mevcuttur: elektrikli

>>

otomobillerin yüksek teknolojili pillerinin üretimi için kobalt ve lityum çıkarılması, Latin Amerika ve Kuzey Afrika'da "lityum üçgeni" olarak adlandırılan bölgeyi vahşi biçimde etkiler; Çin ve Avrupa ülkelerinin rüzgar türbinleri inşaatları için Ekvator Amazon'unda bol bulunan balsa ahşabını giderek daha çok talep etmeleri, toplulukları, bölgeleri ve biyoçeşitliliği yok etmektedir; veya solar paneller ve hidrojen alt yapısı için yapılacak mega-projelerin yeni ihaleleri, toprağın hukuksuz yoldan gasp edilmesini artırmaktadır.

Bu süreç, aktivizm ve eleştirel literatürde "yeşil ekstraktivizm" veya "enerji sömürgeçiliği" olarak anılmaya başlanmıştır: (her ne kadar onunla kısıtlı olmasa da) özellikle Küresel Güney'de yeşil enerji geçişi için ham maddenin, doğal malların ve emeğin kapitalist ekstraksiyonu ve bunlara el koyulmasına dair yeni bir dinamik. Karbonsuzlaşma konsensüsü olarak tanımlayacağımız yeni kapitalist konsensüsün merkezinde enerji sömürgeçiliği bulunmaktadır.

> Karbonsuzlaşma konsensüsü nedir?

Karbonsuzlaşma konsensüsü fosil yakıt temelli enerji sistemlerinden "yenilenebilir enerjilere" dayanan karbonsuz (ya da düşük karbonlu) bir enerji sistemine geçişi savunan yeni bir küresel anlaşmadır. Ana motifi küresel ısınmayla ve iklim kriziyle mücadeledir; tüketimin ve dijitalleşmenin elektrifikasyonu ile desteklenen bir enerji geçişini tetiklemektedir. Bu konsensüs yaygın biçimde kabul görmüş ortak bir hedefe dayanmaktadır. Çökerek yara almış bir dünyada karbonsuzlaşmaya ve iklim nötrlüğüne kim karşı çıkabilir? Buradaki temel mesele ne yapmak değil, bunun nasıl yapılacağıdır.

Bu hegemonik karbonsuzlaşmanın hedefleri, enerji sisteminin yoğunluğunun azalmasını, doğaya verilen önemi ya da küresel iklim adaletini değil, yeni finansal inisiyatifleri çekmeyi, bazı ülkelerin enerji bağımlılığını azaltmayı, niş pazarları genişletmeyi veya şirketlerin imajını iyileştirmeyi içermektedir. Karbonsuzlaşma, toplumun metabolik profilini değiştirmeye dair daha geniş sürecin (üretim, tüketim, meta dolaşımı ve atık üretimi örüntüleri) bir parçası olarak değil, kendi içinde bir amaç olarak görülür. İklim acil durumunun ciddiyeti kabul görüyor olsa bile, doğal kaynakların sömürsünün yoğunlaştığı ve sonsuz ekonomik büyüme ideolojisinin sürdürüldüğü göz önünde bulundurulduğunda yetersiz kalmakta ve hatta çok olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Karbonsuzlaşma konsensüsü teknolojik potansiyel ve inovasyon söylemini sürekli seferber etmektedir. Aynı zamanda açık biçimde "yeşil işletme", "iklim finansmanı", "doğa temelli çözümler", "iklim dostu madencilik", "karbon piyasaları" ve çeşitli spekülasyon yatırım biçimlerini savunur. Kısaca, temel olarak ticari mantığa dayanan, hiper-dijitalleştirilmiş arayüze sahip olan, yeni metaller ve sofistike sosyal ve bölgesel kontrol biçimleri üreten bir geçiş önerilmektedir.

"Sürdürülebilirlik" retoriğinin bir başka cilvesi altında, Küresel Güneyin karşı karşıya olduğu yeni bir çevresel mülksüzleştirme fazı ortaya çıkmakta ve bu milyonlarca insanın ve insan olmayan duyarlı türlerin yaşamlarını etkilemekte,

biyoçeşitliliği daha da tehlikeye atmakta ve stratejik ekosistemleri yok etmektedir. Küresel Güney, bir kez daha, stratejik minerallerinin Küresel Kuzeydeki enerji geçişi için çıkarıldığı sözde tükenmez kaynak ambarı ve bu yeni "sanayi devriminin" ürettiği atık ve kirliliğin varış noktası haline gelmektedir.

> Yeşil sömürgeçilik ve çifte bağ

Karbonsuzlaşma konsensüsünün ayırt edici özellikleri, ekolojik emperyalizm ve yeşil sömürgeçiliktir. Yalnızca pratikleri değil aynı zamanda yeni-sömürgeci bir ekolojik imgeseli de harekete geçirmektedir. Örneğin, hükümetler ve şirketler sıklıkla emperyal jeopolitikaya özgü "boş alan" fikrini kullanmaktadır. Ratzelci "yaşam alanı" (Lebensraum) nosyonunu tamamlayan bu fikir, geçmişte çevre soykırımı ve yerli etnik soykırımına yol açmış ve daha sonra bölgelerin "kalkınma" ve "sömürgeleştirilme" politikalarının desteklenmesine hizmet etmişse de günümüzde "yeşil" enerjiye yatırım yapmak için bölgesel genişlemeyi meşru kılmak için kullanılmaktadır.

Bu yolla, seyrek nüfuslu kırsal alanlardaki geniş topraklar, yel değirmeni ya da hidrojen üretim tesisi inşa etmek için uygun "boş alanlar" olarak görülmektedir. Kurumsal geçişin bu jeopolitik imgeselleri sömürgeci ilişkileri yeniden üretmektedir. Bu yalnızca dışarıdan içeriye, Kuzeyden Güneye bir zorlama olarak görülemez. Pek çok örnekte söz konusu olan aynı zamanda bir tür "yeşil iç sömürgeçiliktir". Bu, yerli seçkinler ve küresel seçkinler arasındaki ilişkileri ve sömürgeci ittifaklara dayalı yeşil ekstraktivizmin ilerlemesini mümkün kılan koşulları devam ettirmektedir. Karbonsuzlaşma konsensüsünün aynı zamanda Küresel Kuzey'deki bölgeler üzerinde de "yeşil geçiş" adına baskı yarattığını da kabul etmeliyiz. Fakat bu, küresel periferideki süreçlerin etkilerinden ve büyüklüklerinden farklıdır.

Dahası, karbonsuzlaşma konsensüsünün uygulamaya geçirilişi ve zamansallığı, destekçileri arasında bile çelişkileri tetiklemektedir. Şizofrenik davranışların ve politikaların kötüleşmesi – ya da Gregory Bateson'ın kavramını kullanırsak, çifte bağ (bkz. kitabı [Steps to an Ecology of Mind](#) [Zihnin Ekolojisine Adımlar]) – çoklu bir medeniyetin çoklu krizine dair bir işaret gibi görünmektedir. Karbonsuzlaşmanın önemini kabul ederken aynı zamanda petrolü son damlasına kadar çıkararak onu ertelemeye çalışanlar mevcuttur. Pek çok fosil yakıtı şirketi ve hükümetler için yaptıkları lobi çalışmaları bunun bir örneğidir. Mesela ABD Başkanı Joe Biden seçim çalışmaları sırasında verdiği sözden dönerek Mart 2023'te Willow Projesini onayladığını duyurmuştur. Bu proje, Arktik Alaska'da petrol sınırın genişlemesine izin vermekte ve böylece halihazırda küresel ısınma sebebiyle buzların erimesinden zarar görmekte olan çok kırılgan bir ekosistemi tehlikeye atmaktadır. Bir başka örnek, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı genişletmeye çalışırken Ukrayna'daki savaşın hızlandığı enerji krizini bahane olarak kullanarak 2022 yılı ortasında kömüre dönmeyi tercih eden Avrupa Birliği'nden gelmektedir.

Karbonsuzlaşma konsensüsü, iklim değişikliğiyle mücadelelenin ufkunu Brezilyalı araştırmacı Camila Moreno'nun

[karbon metriği](#) olarak tanımladığı şeyle kısıtlamaktadır: karbonu yalnızca CO₂ moleküllerine dayanarak sınırlı bir biçimde ölçmek. Bu, uluslararası mübadele için bir tür para birimi sunmakta, çevrenin yok edilmesine karşı bir şey yapıldığı illüzyonuna yol açmaktadır. Böylece altta yatan sorunun üzerini örtmekte ve çevreyi kirletmeye devam etmekle kalmamaktayız; kirliliğin kendisini de yeni bir iş alanına (örneğin, emisyon ticareti üzerinden) çevirmekteyiz. Hareketlilik modelleri ve tüketim örüntüleri değiş-medikçe hiçbir lityum veya kritik mineral düzeyi yeterli olmayacağı gibi, gezegenin doğal ve ekolojik sınırları görmezden gelinmeye devam edilecektir.

Dolayısıyla, geçiş, yalnızca enerji matrisinde bir değişime indirgenemez. Bu, sürdürülemez bir modelin devam etmesini sağlamak olur. Karbonsuzlaşma konsensüsü, kısa vadeli kurumsal bir enerji geçişi önererek hakim kalkınma örüntülerini sürdürmekte ve özellikle Kuzey ülkelerinde ve küresel ekonominin en zengin sektörlerinde mevcut yaşam tarzlarını ve tüketimi koruyan metabolik çatlakları hızlandırmaktadır. Karbonsuzlaşma konsensüsünün desteklediği fosil sonrası mantık, böylece, kurumsal, teknokratik, yeni-sömürgeci ve sürdürülemez bir geçiş yol açmaktadır.

> **Önceki kapitalist konsensüslerle devamlılıklar: kaçınılmazlık, kurumsal ele geçirme ve ekstraktivizm**

Karbonsuzlaşma konsensüsüne sosyo-tarihsel süreç perspektifinden bakalım. Washington konsensüsü ve [em-tia konsensüsü](#) gibi önceki kapitalist konsensüslerle bir devamlılık görmekteyiz. Birincisi, bu konsensüslerin bir alternatifi olmadığını ileri süren kaçınılmazlık söylemidir. Örneğin, emtia konsensüsü, ham maddelere dair artan küresel talebin sonucu olan ekstraktivist dinamiğin geri döndürülemez doğasına dair bir anlaşma olduğu fikri üzerine kuruluydu. Böylece diğer alternatif imkanlarına kapıyı kapamayı hedefliyordu. Benzer biçimde karbonsuzlaşma konsensüsü de iklim acil durumu nedeniyle, bir başka geçiş imkanı olmadığı ve tek “gerçekçi” imkanın kurumsal geçiş olduğu fikrini işlemeye çalışmaktadır.

İkincisi, tüm bu konsensüsler, demokratik olmayan aktörlerin (büyük şirketler, finansal aktörler ve uluslararası organizasyonlar) elinde büyük güç yoğunlaşması olduğunu ima etmekte, böylece, özellikle de “geçiş” bağlamında, herhangi bir demokratik yönetim imkanının altını oymaktadır. Bu eğilimin iki sonucu vardır. Bir yandan yönetim alanlarının kurumsal olarak ele geçirildiğini görmekteyiz; Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin üst kurulu olarak Partiler Konferansı, (COP) iklim değişikliğine karşı mücadelenin ilerletildiği çok taraflı bir forum olmalıdır. Onun yerine bu tür alanlar giderek daha çok Kuzey ve Güney arasındaki enerji güç ilişkilerinin devamlılığını sağlayan bir yeşil kapitalizm işletme fuarı haline gelmektedir. Öte yandan, küresel zincirlerin başından sonuna kadar büyük şirketler arasında büyük bir güç yoğunlaşması mevcuttur.

Üçüncü olarak, kapitalist sınırların genişlemesi için durmadan devam eden arayış, doğal kaynakların kontrol edilmesini, çıkartılmasını ve ithal edilmesini hedefleyen mega projelerin desteklenmesini içermektedir. Bu amaç için, en yüksek kurumsal karlılığı sağlayan düzenleme zemini ve yasal zeminle birlikte sermayenin “yasal güvenliğini” güvence altına almak adına açık bir taahhüt mevcuttur. Örneğin, Avrupa Birliği’nin (AB) müzakere ettiği yeni karşılıklı ticaret anlaşmaları, geçiş adına kritik minerallere erişimi güvence altına almak için enerji ve doğal kaynaklar üzerine bölümler içermektedir. Bu bağlamda AB yakın zamanda Kritik Ham Maddeler Düzenlemesi (KHMD) için bir öneri sunmuştur. Bu öneri görünüşte AB için güvenilir ve sürdürülebilir kritik ham madde tedarikini güvence altına almayı hedeflemektedir. Fakat, [bir SOMO raporunda da](#) açıklandığı gibi, önerilen AB stratejisi Avrupa için sürdürülebilir bir kritik mineral arzına yol açmayacak çünkü insan hakları ve çevreye dair riskleri şiddetlendirecektir. Bunun yanı sıra ortak ülkelerdeki ekonomik dinamiklerin altını kazıyacak ve zengin ülkelerde sürdürülemez tüketimi pekiştirmeye devam edecektir.

> **Yeni özellikler: imparatorluklar arası rekabet, enerji güvenliği ve iklim sömürgeciliği**

Bu devamlılık hatlarının ötesinde yenilikler de mevcuttur. Karbonsuzlaşma konsensüsünün temel bir özelliği, çok kutuplu dünyada yeni sömürgeci ilişkilerin karmaşıklığıdır. İmparatorluklar arası rekabet bunun bir özelliğidir. Kritik minerallere sahip olmayarak onlara erişmeye çalışan sadece Avrupa Birliği değildir. Onlara sahip olduğu halde Çin de yirmi yıldır stratejik maden çıkarma sektörlerinde agresif yatırımlar yaptığı Küresel Güney’de çok iyi bir pozisyona sahiptir ve Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’dan farklı bir tür ilişki sürdürmektedir.

Çin, Latin Amerika ve Afrika ülkelerinin neredeyse tümünün en büyük ticari ortağıdır. Bu iki bölgede ürettiği yeni bağımlılığın ayırt edici özelliklerinden biri, yatırımlarının farklı sektörlerde (tarım sektörü, madencilik, petrol ya da maden çıkarmayla bağlantılı diğer faaliyetler) ve uzun vadeli olmasına rağmen teknoloji transferi bağlamında (özellikle yeşil geçişle ilgili olarak) en yeni Çin teknolojilerini kullanma eğiliminde olmasıdır. Bu bazen Çin emeği kullanmayı da içermektedir.

İmparatorluklar arası rekabet, Amerika Birleşik Devletleri’yle tamamlanır. Her ne kadar bu meseleler Dışişleri Bakanlığı açıklamalarında yer bulmasa da birkaç vesilede Güney Komutanı Laura Richardson ABD’nin (su, petrol, lityum ve diğerleri bağlamında) Güney Amerika’daki stratejik çıkarlarını açıkça ortaya koymuştur. Son olarak, çok kutuplu dünyada eğilimsel hegemonik bir aktör olan ve enerji geçişi çekişmesi alanında bahsi geçen güçlerin etki alanına sahip olmaktan çok uzakta olan Rusya’yı da ekleyelim.

Bu üç konsensüs arasında bir başka önemli ayrıştırıcı öge, devletin rolüdür. Washington konsensüsünün özelliği-

nin asgari devlet mantığı olduğunu biliyoruz. Emtia konsensüsü ise ulusötesi sermayeyle yakın ittifak halinde ılımlı bir düzenleyici devleti desteklemiştir. Bunun karşılığında karbonsuzlaşma konsensüsü, yeşil geçişi kamu-özel fonlarının desteklenmesi ve doğanın finansallaşmasıyla birleştiren (bazı durumlarda eko-kurumsal devlete daha yakın) yeni bir planlama devletçiliği biçiminin ortaya çıkışını başlatmış gibi görünüyor. Hükümet kurumları ve devletin öncülük ettiği yeşil geçişler, kurumsal geçişe kamu sektörünün özel çıkarlara boyun eğdiği bir dinamikte yaklaşır, gerçekleşmesini sağlar ve onunla birleşir. Fakat bazı durumlarda yoğun protesto döngüleriyle devlet, kurumsal gücün merkezleşmesini ve seyrilmesini teşvik eden eko-sosyal geçişleri destekleyerek yeniden görece bir özerklik kazanmaya çalışabilir.

Buna benzer biçimde, her ne kadar emtia konsensüsü ve karbonsuzlaşma konsensüsü ekstraktivist mantığa sahip olsalar da, gereken ürünlerin ve minerallerin yelpazesi genişlemiştir. İlkinde, ürünler temel olarak gıda ürünleri, hidrokarbonlar ve bakır, altın, gümüş, kalay, boksit ve çinko gibi minerallerdir; ikincide ise buna ek olarak ilginin oda-

ğında enerji geçişi için gerekli sözde kritik mineraller bulunmaktadır. Bunların bazıları lityum, kobalt, grafit, indiyum ve nadir elementlerdir. Her iki örnekte de ham maddelerin çıkarılmasının ve ithalatının ekolojik yıkım ve bağımlılığın üretimi açısından yıkıcı sonuçları bulunmaktadır. Fakat yeşil ekstraktivizmi önceki ekstraktivizmden farklılaştıran önemli bir özellik, meşruiyetini sağlayan söylemdir. Yeşil ekstraktivizmi destekleyen aktörler, bunun sürdürülebilir olduğunu ve iklim acil durumunu ele almak için tek imkan olduğunu ileri sürmektedirler.

Sonuç olarak, iklimin ve ekoloji meselesinin son yıllarda geçirdiği anlam kaymasını kavramak çok önemlidir. Klasik düşmanların ötesinde, karbonsuzlaşma konsensüsü, toplumsal hareketlerin ve alternatiflerin yüzleşmesi ve üstesinden gelmesi gereken daha karmaşık ve sofistikte bir çerçeve olarak ortaya çıkmaktadır. ■

Breno Bringel'e ulaşmak için <brenobringel@iesp.uerj.br>

Twitter: [@brenobringel](https://twitter.com/brenobringel)

Maristella Svampa'ya ulaşmak için <maristellasvampa@gmail.com>

Twitter: [@SvampaM](https://twitter.com/SvampaM)

> Kuzey Afrika'da Enerji Geçişi: Sömürgecilik, Mülksüzleştirme ve Kamulaştırma

Hamza Hamouchène, Ulusötesi Enstitüsü ve Cezayir Dayanışması Kampanyası, Cezayir

Ouarzazate Güneş Enerjisi Santrali, Fas. Fotoğraf: iStock, 2022.

Yenilenebilir enerjiye doğru bazı geçişler ekstraktivist olabilir; varolan mülksüzleştirme pratiklerini, bağımlılıklarını ve hegemonyaları sürdürebilir. Akıllara Kuzey Afrika bölgesinden birkaç örnek (özellikle Fas) gelebilir. Bu örneklerin hepsi enerji sömürgeciliğinin yeşil sömürgecilik ya da yeşil gasp üzerinden yeniden üretildiğini göstermektedir.

Fas'ın enerji kaynakları arasında yenilenebilir enerjinin payını 2030 yılı itibarıyla %52'ye çıkarma hedefi, kurulu kapasitesi açısından, takdire şayandır. Fakat eğer bizim için önemli olan yalnızca herhangi bir tür geçiş değil, toplumdaki yoksulların ve ötekileştirilmişlerin sosyo-ekonomik

dışlanmışlıklarını derinleştirmek yerine onların lehine olacak "adil bir geçiş" ise, eleştirel bir değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Ouarzate Güneş Enerjisi Santrali 2016 yılında, tam da Marakeş'teki iklim görüşmelerinden (COP22) önce faaliyete geçirilmiştir. Dünyanın en büyük güneş enerjisi santrali olarak övülmüştür; Fas monarşisi yenilenebilir enerjinin savunucusu ilan edilmiştir. Fakat yüzeyin altını biraz kazıyınca ortaya farklı bir resim çıkmaktadır. Öncelikle, santal agropastoralist Amazigh topluluklarının (3.000 hektarlık) toprakları üzerine onların onayı ya da rızası olmadan inşa edilmiştir; bu, sözde yeşil bir gündem için toprakların gasp edilmesi (yeşil gasp) demektir. İkinci olarak, bu mega proje özel çıkarlar tarafından kontrol edilmektedir; Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ve diğerlerinden alınan 9 milyar dolarlık büyük bir borç sayesinde inşa edilmiştir. Bu borç Fas hükümet garantileri tarafından desteklenmekte, bu da potansiyel olarak halihazırda aşırı yüke sahip ülke için daha da büyük kamu borcu anlamına gelmektedir. Üçüncü olarak, proje iddia ettiği kadar yeşil değildir. Konsantre güneş enerjisi kullanmak, panelleri soğutmak ve temizlemek için büyük miktarlarda su kullanılmasını gerektirmektedir. Ouarzate gibi yarı kurak bir bölgede, suyun içme ve tarım dışında bir kullanıma yönlendirilmesi [korkunçtur](#).

"Noor Midelt" projesi Fas'ın güneş enerjisi planının ikinci Aşaması'nı oluşturmakta ve Ouarzate santralinden daha fazla enerji kapasitesi sunmayı hedeflemektedir. Hibrit CSP ve fotovoltaik (FV) enerji santralidir. İlk aşaması için planlanan 800 MW ile, CSP ve FV'yi birleştiren dünyanın en önemli güneş projelerinden biri olacaktır. Mayıs 2019'da EDF Yenilenebilirler (Fransa), Masdar (BAE) ve Afrika Yeşili'nden (Faslı holding) oluşan bir konsorsiyum, ihaleyi kazanarak tesisi inşa etmek ve 25 yıl boyunca Fas Güneş Enerjisi Ajansı (FGEA) ile ortaklık için işletmek üzere seçilmiştir. [Proje](#), Dünya Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, Fransız Kalkınma Ajansı ve KfW'ye 2 milyar dolardan fazla borçlanmıştır.

Proje 2019'da başlamıştır. Hizmete açılması ise 2024 yılında beklenmektedir. Noor Midelt güneş kompleksi orta Fas'ta, Midelt kasabasının yaklaşık 20 kilometre kuzeydoğusundaki Haute Moulouya Platosu üzerindeki 4.141 hektarlık bir alanda inşa edilecektir. Toplam 2.714 hektarlık bir alan, üç etnik tarımsal topluluk olan Ait Oufella, Ait Rahou Ouali ve Ait Massoud Ouali tarafından komünal/kolektif toprak olarak yönetilmekteydi. Aynı zamanda yaklaşık 1.427 hektar orma arazisi ilan edilmişti ve topluluklar tarafından yönetilmekteydi. Fakat toprak, kamu yararına hizmet amacıyla kamulaştırmaya izin veren ulusal kanunlar ve düzenlemeler altında sahiplerinin elinden alınmıştır. Ocak 2017'deki idari mahkeme kararı FGEA lehine kamulaştırmayı onaylamış ve mahkeme kararı Mart 2017'de kamuya açıklanmıştır.

> Sömürgeci bir çevre anlatısı

Toprakları kamulaştırma için kenarda kalmış, gerektiği kadar kullanılmayan ve dolayısıyla yeşil enerji yatırımı için müsait olarak etiketleyen halihazırındaki sömürgeci çevre an-

latısını anımsatacak şekilde Dünya Bankası, [2018 yılında yapılan bir çalışmada](#) "kumlu ve çorak arazinin yalnızca küçük çalılıkların yetişmesine izin verdiğini ve toprağın susuzluk nedeniyle tarımsal kalkınmaya uygun olmadığını" vurgulamıştır. Bu anlatı 2010'ların başında Ouarzate bitkisini tanıtırken de kullanılmıştır. [O zaman bir kişi şöyle demişti:](#)

"Proje insanları bu çölden kullanılmayan bir yer gibi bahsediyor ama buradaki insanlar için bu bir çöl değil, bir meradır. Bu onların arazisidir ve geleceklere bu topraktır. Toprağımı aldığınızda, oksijenimi de alırsınız."

Dünya Bankası raporu burada durmamakta, "proje için toprak istimalinin yerel toplulukların geçim kaynakları üzerinde hiçbir etkisi olmayacağını" ileri sürmektedir. Fakat yüzyıllardır toprakları hayvanlarını beslemek için kullanan yaylacı pastoralist Sidi Ayad kabilesi, farklı düşünmektedir. [2019 yılında, genç bir çoban](#) olan Hassan El Ghazi, ATTAC Fas'tan bir aktiviste şöyle demiştir:

"Bizim mesleğimiz hayvan gütmektir, şimdi bu proje bizim koyunlarımızı otlattığımız toprağımızı işgal ediyor. Bizi projede işe almıyorlar ama yabancıları alıyorlar. Üzerinde yaşadığımız toprak işgal ediliyor. İnşa ettiğimiz evleri yıkıyorlar. Eziliyoruz ve Sidi Ayad bölgesi eziliyor. Çocukları eziliyor ve hakları ve atalarımızın hakları kaybediliyor. Bizler okuma yazmayı bilmeyen 'cahilleriz'... Gördüğümüz çocuklar okula gitmiyor. Yollar ve patikalar kapatılıyor... Son kertede bizler görünmez ve onlar için yokuz. Görevlilerin bizim durumumuza ve bölgelerimize kulak vermelerini istiyoruz. Böyle politikalarla biz var olamayız ve ölmek daha iyidir, ölmek daha iyidir!"

> Protestolar ve direniş

Bu mülksüzleştirme, sefalet, az gelişmişlik ve sosyal adaletsizlik ortamında, Sidi Ayad halkı 2017'den beri memnuniyetsizliklerini protestolarla ifade etmektedir. Şubat 2019'da açık bir oturma eylemi gerçekleştirmişlerdir. Bu eylem Küçük Çiftçiler ve Orman İşçileri Sendikası'nın bir üyesi olan Said Oba Mimoun'un tutuklanmasına ve on iki ay hapis cezası almasına yol açmıştır.

Sidi Ayan kabilesinin mücadelesini destekleyen bir başka sendikacı Mostepha Abou Kbir, toprağın on yıllardır sosyo-ekonomik dışlanmaya maruz kalan yerel hakların onayı olmadan nasıl kapatıldığını tarif etmiştir. Toprak çitle çevrilmiş ve kimsenin yaklaşmasına izin verilmemiştir. Fas devletinin mega inşaat projelerini Sidi Ayad'ın var olmayan basit altyapısıyla karşılaştırmaktadır. Dahası, kapatma ve kaynak gaspının bir başka boyutuna daha işaret etmektedir: the Drâa-Tafilalet bölgesinde yerel toplulukların kendilerinin faydalanmayacaklarından yakındıkları bu devasa projeler için (Midelt güneş enerjisi santrali yakınındaki Hassan II barajından beslenecek) su kaynaklarının katledilmesi. Küçük sürü sahiplerinin dışarı itildiği, servetin az sayıda elde yoğunlaştığı, hayvan piyasasının metalaştığı ve kronik kuraklığın olduğu bu zorlu ortamda, Midelt güneş enerjisi santrali bu pastoralist toplulukların geçim kaynaklarına karşı tehdidi şiddetlenirecek ve onları daha da marjinalleştirecektir.

Bu projeye dair endişelerini dile getiren yalnızca Sidi Ayan toplulukları değildir. Soulaliyate hareketinden bazı kadınlar da Drâa-Tafilalet bölgesinde topraklara erişim hakkı ve üzerine güneş enerjisi santralinin inşa edildiği atalarının toprakları için tazminat talep etmektedir. "[Soulaliyate kadınları](#)" tabiri, Fas'ta kolektif topraklar üzerinde yaşayan kabile kadınlarına atıfta bulunmaktadır. Soulaliyate kadınlarının hareketi 2000'lerin başında başlamış ve komünel toprakların yoğun biçimde metalaştırılmasına ve özelleştirilmesine bir tepki olarak yükselmiştir. Kabile kadınları, toprakları özelleştirildiğinde veya bölündüğünde eşit haklar ve hisse talep etmiştir. Tehditler, tutuklamalar ve hatta kamu otoriteleri tarafından gerçekleştirilen kuşatmalara rağmen, hareket yurt çapında yayılmış ve farklı bölgelerden kadınlar eşitlik ve adalet amacı altında bir araya gelmişlerdir.

Tüm bu endişeler ve adaletsizliklere rağmen, proje sürmekte ve monarşi, baskıcı rejim ve propaganda araçları tarafından korunmaktadır. Kapitalizmin ekstraktivist dürtülerinin özelliği olan sosyo-ekolojik maliyetleri dışsallaştırmanın ve onları yerinden ederek zaman ve mekanda dağıtmanın sonu yoktur.

> **Batı Sahra'da yeşil sömürgecilik ve işgal**

Fas'taki Ouarzazate Güneş Enerjisi Santrali ve Noor Midelt gibi bazı projeler "yeşil gasp", yani toprak ve kaynaklara çevreci olduğu varsayılan amaçlar için el koyma olarak nitelendiriliken, Batı Sahra'nın işgal edilmiş bölgelerindeki benzer yenilenebilir (güneş ve rüzgar) projelerinin Sahravilere rağmen ve onların işgal edilmiş topraklarında gerçekleştirildikleri için "yeşil sömürgecilik" olarak adlandırılması yerindedir.

Yeşil sömürgecilik, sömürgeciliğin yağmacı ve mülksüzleştirici (ve ötekini insanlıktan çıkaran) ilişkilerinin yenilenebilir enerjilerin yeşil çağına uzanması ve buna sosyoekonomik maliyetlerin perifer ülkelere ve topluluklara sürülmesinin eşlik etmesi olarak tanımlanabilir. Aynı sistem işlemektedir, fakat farklı bir enerji kaynağı söz konusudur; fosil yakıtlardan yeşil enerjiye geçilmiştir. Aynı küresel enerji-yoğun üretim ve tüketim örüntüleri sürdürülmekte ve eşitsizlik, yoksulluk ve mülksüzlüğü üreten aynı siyasi, ekonomik ve toplumsal yapılara dokunulmamaktadır.

Şu anda işgal altındaki Batı Sahra'da işleyen üç rüzgar çiftliği bulunmaktadır. Dördüncüsü Boujdour'da inşa edilmekte ve birkaçı hala planlama aşamasındadır. Birlikte bu rüzgar çiftliklerinin 1000 MW üzerinde kapasitesi olacaktır. Bu rüzgar çiftlikleri, Faslı kraliyet ailesinin holdingine ait bir rüzgar enerjisi şirketi olan Nareva'nın portfolyosunun bir parçasıdır. Fas devletine ait fosfat şirketi OCP'nin Bou Craa'daki [Batı Sahra'nın](#) yenilenemez fosfat rezervlerini sömürmek için ihtiyacı olan enerjinin %95'i rüzgar jeneratörleri tarafından üretilmektedir. Toplamda 22 Siemens rüzgar türbini, 2013'te beri işletilen Foun el Oued çiftliğinde 50 MW'lık yenilenebilir enerji üretmektedir.

2016 yılı Kasım ayında, BM COP22 İklim Görülmeleri sırasında, Suudi Arabistanlı ACWA Power, toplamda 170MW'lik üç fotovoltaik (FV) güneş güç istasyonu kompleksi inşa etmek ve işletmek üzere FGEA ile bir anlaşma imzaladı. Bu güç istasyonlarından (bugün işleyen) 100 MW'ye sahip ikisi, Fas'ta değil, işgal edilmiş bölgede (El Aaiún and Boujdour) yer almaktadır. Dakhla yakınlarındaki El Argoup'ta yer alacak üçüncü bir güneş enerjisi istasyonu için planlar yapılmıştır. Bu yenilenebilir enerji projeleri, yabancı sermaye ve şirketlerin iş birliğinde, Fas'ın işgal edilmiş bölgelerle bağlantısını derinleştirerek işgali yerleştirmektedir.

Böyle bir bağlamda, "temizlik", "parlaklık" ve "karbon emisyonun azaltılması" dilinin derinine inmek ve yenilenebilir enerjiye geçişin maddiliğini incelemek ve gözlemlemek büyük önem taşımaktadır. Bu projeleri ve etraflarındaki yanıltıcı heyecanı birleştirenin, yenilenebilir enerjiye doğru her türlü hareketin hoşgörülüşüne ve nasıl yapılırsa yapılsın fosil yakıtlardan uzaklaşmanın buna degeceğine dair çok yanlış varsayım olduğu görülmektedir. Şunu açıkça söylememiz gerekmektedir: şu an karşı karşıya olduğumuz iklim krizi yalnızca fosil yakıtlara değil, onların kapitalist makinesinin çalışması için sürdürülemez ve yıkıcı şekilde kullanılmasına atfedilmesi gerekir. Dolayısıyla, yeşil ve adil bir geçiş temel olarak sosyal, ekolojik ve hatta biyolojik düzeyde bu amaca uygun olmayan küresel ekonomik sistemimizi dönüştürmeli ve sömürgeleştirilmelidir. ■

Hamza Hamouchène'ye ulaşmak için <hamza.hamouchene@gmail.com>
Twitter: [@BenToumert](https://twitter.com/BenToumert)

> Afrika'da Yeşil ve İç Sömürgecilik

Nnimmo Bassey, Toprak Ananın Sağlığı Vakfı, Nijerya

| Afrika'da madencilik. Fotoğraf: iStock, Africanway, 2012.

Yeşil sömürgecilik, siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel sömürgeciliğin uzantısı ve birleşmesidir. Afrikalı liderlerin, sayesinde, örneğin uluslararası miras koruma sistemine inanmaya programlandığı [kökleşmiş sömürgeciliğin](#) üzerine inşa edilmiş ve sağlamlaşmıştır. Bu liderler sözde uluslararası ve yabancı standartları kendi çıkarlarını desteklemek için kullanmışlardır. Kale korumanın yanı sıra sömürgecilik, yerel seçkinlere doğal malzemeler ve emek karşılığında nakiti dış ekonomilerde arama fikrini satmıştır. Yeni-sömürge devletler bu doğrudan yabancı yatırım arama (DYY) örüntüsünü sürdürmektedir. Bu örüntü temel olarak emek ve ham maddeyi çıkarmakta ve onlara değeri uzaktan belirlenen döviz vermektedir.

Sömürgelerin bu döviz çıkmazına nasıl takıldıklarının örneği, plantasyon tarımında görülebilir. Bu tarımda gıda

için hasatın yerini, nakit için hasat almıştır. Sömürgecilik dönemindeki ihracat tarımı, kölelik altında inşa edilmiş sömürücü tarımsal sistemleri devam ettirmektedir. Bugün, plantasyon tarımı ithalat ürünü üretmeye devam etmekte, toprak gaspını tetiklemekte ve çiftçileri kendi toplulukları için üretmekten alıkoymaktadır. Meseleyi daha da karmaşıklaştıran, plantasyonlar ve tek ürün tarımın, dış piyasaları beslemenin yanı sıra artık aynı zamanda makineler veya biyoenerji için biyoyakıt da sunmasıdır. Tarım, madencilik ya da fosil yakıt sektörlerinde Afrikalı liderler temel olarak fiyatlarını tespit etmekte kendilerinin hiçbir rol oynamadığı dövizin peşindedir.

Sömürgecilik ve sömürgecilik sonrası dönemde oluşturulmuş yapılar, Afrika kıtasının sosyo-ekonomik ve siyasi dinamiklerini çarpıcı bir biçimde değiştirdi. Rant arayışının tohumları sömürgecilik tarafından atılmış, bu tohumlar Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası finansal kurumların manipülasyonları tarafından sulanmıştı. Borç da kalkınmacı tahayyülleri değiştirmek ve ülkelere yağmacılığa karşı daha açık hale gelmeleri için baskı yapmak üzere kullanılan bir araç olmuştu. Hükümetlere dış borca hizmet etmeleri, ithalat şartlarını yerine getirmeleri ve ulusötesi şirketlere vergi indirimi, iş gücü kotası ve işlemlerindeki tüm karı ülkelere iade etmek gibi liberal ekonomik koşullar sağlamaları için baskı yapıyordu. Aynı zamanda bu şirketlerle düzenleyici gözetimi kurmayı imkansız hale getiren içli dışlı ortaklıklar kurmuşlardı. Hükümetlerin şirketlerin eylemlerini kontrol etme konusundaki isteksizliği ve beceriksizliği, çevreyi tahrip eden sömürüye yol açmış, bu da bazı alanlarda hali hazırda ölü bölgeler yaratmıştı.

Sömürme özgürlüğünün konsolide olmasına serbest ticaret ya da özel ekonomik bölgeler de yardımcı olmuştur. Bunlar istisna anklavları olarak nitelendirilmektedir. Serbest ticaret bölgelerinin (STB) bir sınıfı, serbest üretim bölgesidir (SÜB). Bunlar genellikle gelişmekte olan ülkelerde hükümetleri tarafından sanayi ve ticari ihracatını desteklemek için kurulurlar. Pek çok ülke bu bölgeleri doğrudan yabancı yatırım çekmek için temel uyarıcı olarak görmektedir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), 38 Afrika ülkesinde 200'den fazla özel ekonomik bölge (ÖEB) olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra, en az 56 bölgenin inşa halinde olduğunu ve diğerlerinin inşaat sürecinin başında olduğuna işaret etmektedir. [Afrika'da](#) 150.000 hektar büyüklüğünde toprak ÖEB'lere ayrılmış, 2,6 milyar dolar üzerinde bir mebla ise tarımsal ürün işleme, üretme ve hizmetleri için seferber edilmiştir.

Döviz için ekstraksiyon rejimi, insanlara veya gezegene kısıtla değer katan, hiç bitmeyen bir çıkarma hikayesi olagelmıştır. Formalite icabı gönüllü insan hakları ilkeleri ve şeffaflık girişimleri, yolsuz siyasetçiler aracılığıyla şirketlerin faaliyetlerini yeşil aklamaya tabi tutmalarına ve kirlerini ithal etmelerine yardımcı olur. Bu talihsiz durum Frantz Fanon tarafından *Yeryüzünün Lanetlileri* adlı klasik kitabında öngörülmüştür. Fanon kitabında, sömürgeciliğin, çıkardığı ve anavatanın sanayilerinin ihtiyaçlarını karşılamak için ithal ettiği doğal kaynakları yeryüzüne çıkarmakla ve ithal et-

mekle yetindiğini, böylece sömürgecinin belli sektörlerinin görece varlıklı olmasını sağladığını belirtmektedir. "Fakat sömürgecinin kalanı az gelişmişlik ve yoksulluk patikasını takip etmekte veya herhalükarda, bunun içine daha derin bir şekilde sapsaplanmaktadır." (sf. 106).

Fanon, sömürgeci yapıların ulusları nasıl böldüğünü ve Afrika birliğini inşa etme çabalarını frenleyen özellikleri nasıl genişlettiğini görmüştür. Fanon, siyasi seçkinlerin kendilerini ulusları için uygun fırsatların üreticileri ve rant arayışını da ilerlemenin motoru olarak gördüklerini ortaya çıkarmıştır. Bu, günümüz liderlerinin, ithalat/nakit için fosil yakıt ve diğer mineralleri çıkarmanın neden müzakere edilemeyecek bir hak olduğu pozisyonunu sıkı sıkı savunduklarını açıklamaktadır. Bu dinamik, aynı zamanda çevre tahribatının neredeyse omletin yumurtasız yapılamayacağı kadar kabul görmesi gerektiğini de açıkça belirtmektedir.

Yağmacı sömürü, kalkınmayı kapsamlı bir biçimde yenden düşünmeyi gerektirir. Dünya Bankası ve IMF'nin kötü şöhrete sahip yapısal uyum programları aracılığıyla sağlık, eğitim ve ekonomik destekler de dahil olmak üzere sosyal hizmet harcamalarının kesilmesini mecbur kılmaktaki rolü, sömürgeci manipülasyon sağ duyuyu baş aşağı ettiği, ilerlemeyi tersine çevirdiği, yoksulluğu kurumsallaştırdığı ve az gelişmişliği inşa ettiği için öne çıkmaktadır. Bu kurumların sapkın etkisi, güç eşitsizliklerini eko-sosyalist ve sömürgeci karşıtı bir merceğe kullanarak yakından inceleme ihtiyacının altını çizmektedir.

> Fosiller için çekişme

Afrika petrol ve gazı için çekişmede, liderler kendi ülkelerinin hızlandırılmış projelerden faydalanmaları için yalnızca fırsat görmektedir. Argümanları, genişletilmiş üretimin halkları için enerjiye erişimi artıracaktır. Fakat [on yıllardır süren ekstraksiyonun](#) yalnızca ekolojik yıkıma ve yoksulluğa neden olması nedeniyle bu gerçeğe dışı bir iddiadır.

Sömürge ticareti saplantısı, vudu büyü ekonomisi olarak kavramsallaştırılabilecek bir şeyi de inşa etmiştir. Bu sistemde nakit, çok az üretimle ya da ham maddelerin dönüştürülmesiyle içeri akmaktadır. Bu dinamik, Afrika ülkelerinin milli gelir için çokuluslu ekstraktif şirketlere bağımlı olduğu bir rantçılık veya bağımlılık kültürü yerleştirmiştir. Şaşırtıcı olmayan bir biçimde, petrol gelirleri Libya, Cezayir, Gabon, Çad, Angola ve Kongo Cumhuriyeti'nin GSYİH'inin en az %20'sini oluşturmaktadır. Dahası, her ne kadar petrol ve gaz Nijerya'da gerçek GSYİH'in yalnızca %6'sına katkıda bulsunsa da döviz gelirinin %95'ini ve devlet gelirinin %80'ini oluşturmaktadır. Afrika Birliği ülkeler grubu Şarm El-Şeyh'de 2022 yılında gerçekleşen COP27 iklim müzakerelerini, daha zengin ülkelerin de yaptığı varsayıldığı gibi, geniş doğal kaynaklarından faydalanabilmek amacıyla [fosil yakıtı üretiminin genişlemesi için bir lobi aracı olarak](#) kullanmışlardır. Argümanları, daha zengin ülkelerin bu kaynaklardan faydalanmasını mümkün kılan ek koyma veya dışsallaştırma mekanizmalarının eleştirel bir şekilde sorgulanmasından yoksundur.

Afrika'da kaynak gaspının kökeni, sömürgecilikten ayrı düşünülemez. Sömürgecilik hesap verme korkusu olmadan cezasız kalmanın zeminini hazırlamıştır. Yağma ve cezasızlık, gerektiğinde zor kullanarak büyümüştür. Bu, kıtadaki doğal kaynak ve çatışma haritalarının neredeyse mükemmel biçimde örtüştüğü anlamına gelmektedir. Sömürü ulusal ordular, özel güvenlik ajanları ve paralı askerler tarafından desteklenmektedir. Ekstraksiyon, ordu kalkanları arasında gerçekleştirilmekte, insan ve topluluk haklarını görmezden gelmektedir.

Politik ekolojist [Patrick Bond](#) Fransa, Güney Afrika ve Rwanda'nın rolünü anarak küresel ısınmanın karşısında fosil yakıtlar için sonsuz ısrarın ortaya çıkardığı sıkıntılı durumu ortaya koymaktadır. "Total'in Afrika'daki operasyonları, eski bir örüntüyü takip etmektedir: yakıtları sömürsü ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin, hükümetlerin, toplumların ve çevrelerin yolsuzluğu ve bunların tümünün Fransız devlet gücü destekli olması." İddiasını desteklemek için şunu söylüyor: "[Fransa Cumhurbaşkanı] Emmanuel Macron 2021 yılında, Total'in Mozambik'teki 20 milyar dolarlık petrol varlıklarını Rwanda ve Güney Afrikalı askerler öncülüğünde askeri müdahaleyle savunma konusunda ısrarcı olduğunda, bunu açıkça ortaya koymuştur. Pretorya'nın alt-emperyalist rolü, Total'in 2010'ların ortasından beri geniş gaz rezervlerini sömürmek ve sismik patlamalarla yeni yataklar aramak için ittifak halinde olduğu yeni petrol kodamanlarının desteği için her şeyi göze almasını açıklamaktadır."

Bond, 2021 yılından beri fosil emperyalizminin ve alt-emperyalizmin yeniden canlanmasına karşı iki direniş biçiminin ortaya çıktığını belirtmektedir: Fransız gaz ve petrol devi Total'i sarsan şiddetli çatışma ve Güney Afrika'da güney kıyılarından hükümeti sarsan toplumsal hareketlilik.

Afrika'daki Frankofon uluslar üzerindeki sıkı sömürgeci kontrolünü sürdüren Fransa'nın rolü, özellikle ilginçtir. Kendi topraklarında hidrolik kırılmayı ve ham petrol ekstraksiyonunu yasadışı ilan etmiş ve fosil yakıtı reklamlarını yasaklamışken, kendi petrol ve gaz devi TotalEnergies başka yerlerde çıkarmaya devam etmektedir. Bunun bir örneği, COP27 Şarm El-Şeyh'te gerçekleşirken fosil gazın ilk sevkiyatının gerçekleştiği Cabo Delgado, Mozambik'tir. İlk sevkiyatın zamanlaması, şiddetin Afrika'da kaynak ekstraksiyonunu nasıl durdurmadığını göstermektedir. Bu ikisi

genellikle el ele gitmektedir. Bu, Liberya'da kan elmasları vakaları ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde süregelen istikrarsızlıkla özetlenebilir.

Total, gaz ekstraksiyonu konusunda Cabo Delgado'nın en önemli oyuncularından biridir. Kıyıda fosil işletmesi için inşa edilmiş olan Afungi LNG Park'a ulaşacak 70 kilometrelik yolun yapımında 550'ten fazla aile yerinden edilmiştir. Park'ta aynı zamanda küçük bir havalimanı, arıtma tesis ve liman tesisleri de bulunmaktadır. Kıyıda balıkçılıkla geçinen topluluklar, kıyıya 10 kilometreden daha uzak bir mesafede bulunan "yeniden iskan köyüne" gönderilmişlerdir. Bu, onların denizden koparılmasına ve çiftliklerinden, balıkçılık alanlarından, geçim kaynaklarından, kültürlerinden ve kıyı toplulukları için önemli olan her şeyden mahrum edilmelerine yol açmıştır. Cabo Delgado Afrika'nın [en büyük üç sınıflandırılmış doğal gaz \(SDG\) projelerine](#) ev sahipliği yapmaktadır: değeri 20 milyar dolar olan Mozambique LNG Projesi (Total, eski adıyla Anadarko), değeri 4,7 milyar dolar olan Coral FLNG Projesi (ENI ve ExxonMobil) ve 30 milyar dolar değer biçilen Rovuma LNG Projesi (ExxonMobil, ENI ve CNPC). Cabo Delgado kıtada şirket eliyle gerçekleştirilmiş en büyük felaketlerden birinin sahası olabilir.

Kasım 2022'de Justiça Ambiental, Maputo'da Mozambik'in her yerinden gelen 100'den fazla topluluk üyesi ile şirketlerin cezasızlığı üzerine bir toplantı düzenledi. Toplantı sırasında bir topluluk üyesi dokunaklı bir biçimde şöyle dedi: "Bize göre, çokuluslu şirketler kalkınma değil rezaleti getirdi." "Çokuluslu şirketlerin" yerine "sömürgeciliği" koyarsak büyük resim ortaya çıkmaktadır. Toplantıdaki bir başka delege, topraklarının yok edilmesinin kalkınma olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını merak ediyordu. Belagatle şu soruyu sordu: "Bizim istediğimiz kalkınma bu mu?"

Siyah, mavi ya da yeşil, sömürgecilik asla insanlara danışmaz. Danışmanın olmayışı, insanlara ve gezegene karşı artık yerleşik hale gelmiş saygısızlıktan doğmaktadır. Üzerinde petrol ve gaz şirketi Total'in operasyonunun olduğu, sömürge oyununa uyum sağlayan bölgeler, toplumsal eşitsizliklerin yükselişinden ve bunların sonunca ortaya çıkan ayrımlardan zarar görmektedir. Onları ortaklaştıran tek etken, genel olarak Total Bölgeleri olarak anılmalarıdır. ■

Nnimmo Bassey'e ulaşmak için <home@homef.org>
Twitter: [@NnimmoB](#)

> Ekososyal bir Enerji Geçişi için Güney-Güney Manifestosu*

Manifesto from the Peoples of the South: FOR AN ECOSOCIAL ENERGY TRANSITION

Resim: Ekososyal ve Kültürlerarası Güney Paktı

C OVID-19 pandemisinin başlangıcının üzerinden iki yıldan fazla zaman geçti. Şimdi buna Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin korkunç sonuçları da eklendi ve "yeni normal" ortaya çıktı. Bu yeni küresel statüko, çeşitli krizlerin (sosyal, ekonomik, siyasi, ekolojik, biyomedikal ve jeopolitik) daha da kötüleştiğinin bir yansımasıdır.

Çevresel çöküş yaklaşmaktadır. Gündelik yaşam giderek daha çok militaristleşmiştir. Nitelikli gıda, temiz su ve hesaplı sağlık hizmetlerine erişim daha da kısıtlı hale gelmiştir. Pek çok hükümet otokratik bir hal almıştır. Zenginler daha da zenginleşmiş, güçlü daha da güçlenmiştir ve regüle edilmeyen teknoloji bu eğilimleri daha da hızlandırmıştır.

Bu adaletsiz statükonun motorları olan kapitalizm, patriyarka, sömürgecilik ve çeşitli köktencilikler, kötü bir durumu daha da kötüleştirmektedir. Dolayısıyla, ekososyal geçiş ve dönüşümün toplumsal cinsiyet adaletine sahip, yenileyici ve popüler yeni vizyonları acil bir biçimde tartışmalı ve uygulamaya geçirmeliyiz.

> Teşhisimiz

Güney Halkları Manifestosu: Ekososyal bir Enerji Geçiş İçin'de Küresel Güney'in sorunlarının Küresel Kuzey'inkinden ve Çin gibi yükselen güçlerinkinden farklı olduğunu ileri sürüyoruz. Bu iki alan arasındaki güç dengesizliği yalnızca süregelmekte olan sömürge mirası nedeniyle devam etmemektedir, aynı zamanda yeni-sömürgeci enerji modeli nedeniyle derinleşmiştir. İklim değişikliği, sürekli artan enerji ihtiyaçları, biyoçeşitliliğin kaybolması bağlamında, kapitalist merkezler doğan varlıkların çıkarılması ve perifer ülkelerdeki ucuz emeğe bel bağlamak konusunda baskıyı artırmışlardır. Çok iyi bilinen ekstraktif paradigma hala mevcut olmakla birlikte, Kuzeyin Güneye ekolojik borcu da artmaktadır.

Yeni olan, Küresel Kuzeyin yüksek teknoloji piller üretmek için kobalt ve lityum çıkarması, rüzgar türbinleri üretmek için için balsa odunu, büyük güneş enerjisi tertibatı için toprak ve mega hidrojen projelleri için yeni altyapı sağlaması için Küresel Güney üzerinde daha da büyük bir baskı uygulayan "temiz enerji geçişleri"dir. Zenginlerin piyasa temelli ve ihracata yönelik karbonsuzlaşması, Küresel Güneyin çevresel anlamda yağmalanmasının yeni bir fazına bağlıdır. Bu, milyonlarca kadının, erkeğin, çocuğun ve insan olmayan yaşamın hayatlarını etkilemektedir. Böylece Küresel Güney bir kez daha bir feda bölgesi, Küresel Kuzey ülkeleri için tükenmeyeceği varsayılan kaynaklar potası haline gelmiştir.

Küresel tedarik zincirlerini, özellikle kritik ham maddelerinkini güvence altına almak ve Çin gibi bazı ülkelerin erişimi tekelleri altına almalarını engellemek, Küresel Kuzey için bir öncelik olmuştur. Örneğin G7 ticaret bakanları yakın zamanda, Dünya Ticaret Örgütü üzerinden çevresel mal ve hizmetlerin ticaretinin sağlanması da dahil olmak üzere, uluslararası iş birliği, politika ve finans aracılığıyla kritik mineraller için sorumlu, sürdürülebilir ve şeffaf bir tedarik zinciri oluşturulmasını savunmuştur. Küresel Kuzey, özellikle "temiz enerji geçişleri" için önemli olan kaynak ihtiyacını gidermek adına Küresel Güneyle daha çok ticaret ve yatırım anlaşması yapılması için ısrar etmiştir. Ticaret ve yatırım önündeki engelleri azaltmak için tasarlanan bu anlaşmalar, devletleri, potansiyel olarak yatırımcı-devlet uyumsuzluğu çözümlene (YDUÇ) mekanizmalarına göre davalara maruz bırakarak kurumsal gücü ve hakları korumakta ve güçlendirmektedir. Küresel Kuzey bu anlaşmaları "temiz enerji geçişlerini" kontrol etmek ve yeni bir sömürgecilik yaratmak için kullanmaktadır.

Öte yandan, Güney hükümetleri borç tuzağına düşmüş, Kuzeye temin etmek için sanayilerini ve büyük ölçekli tarımı inşa etmek için borç almıştır. Bu borçları geri ödemek için hükümetler daha çok kaynak çıkarmak zorunda hissetmiş, bu da bir eşitsizlik kısır döngüsü yaratmıştır. Bugün, Kuzeyde fosil yakıtların ötesine gitme mecburiyeti, tüketimi önemli ölçüde azaltmadan gerçekleştiği için, bu doğal kaynakları sömürmek için baskıyı yalnızca daha da artırmıştır. Dahası, enerji geçişlerini uygulamaya koyarken Güneye

karşı giderek artan tarihsel ekolojik borcunu ele alma konusundaki sorumluluğunu yalnızca lafta bırakmıştır.

Enerji matrisinde gerçekleştirilecek küçük değişiklikler yeterli değildir. Üretimden dağıtım, tüketimden atığa, tüm enerji sistemi dönüştürülmelidir. İçten yanmalı araçların yerine elektrikli araçları koymak yeterli değildir. Enerji tüketimini azaltarak ve sürdürülebilir seçenekleri destekleyerek tüm ulaşım modelinin değişmesi gerekmektedir. Yalnızca merkez ve perifer ülkeler arasında değil, ülkelerin *kendi içlerinde de* seçkinler ve halk arasında, ilişkiler daha adil hale gelmelidir. Küresel Güneydeki yolsuz seçkinler, ekstraksiyondan kar ederek, insan haklarını ve çevre savunusunu baskılayarak ve ekonomik eşitsizlikleri sürekli kılarak bu adaletsiz sistemle iş birliği yapmışlardır. İç içe geçmiş bu krizlerin çözümleri yalnızca teknolojik değil, her şeyden önce siyasiydir.

> Küresel Güney için adil bir geçiş

Küresel Güneyin farklı ülkelerinden gelen aktivistler, entelektüeller ve örgütler olarak bizler, dünyanın her yerinden değişim öznelere hem enerji sektörünü hem büyük ölçekli enerji girdisine dayanan sanayi ve tarım alanlarını dönüştürecek, daha radikal, demokratik, toplumsal cinsiyet açısından adil, yenileyici ve tabandan ekososyal geçişe bağlılık göstermeleri için çağrıda bulunuyoruz. İklim adaletinin farklı hareketlerine göre "geçiş kaçınılmazdır, ama adalet kaçınılmaz değildir."

Hala adil ve demokratik bir geçiş başlatmak için zamanımız var. Neoliberal ekonomik sistemden uzağa, yaşamı sürdüren, sosyal adaleti çevre adaletiyle birleştiren, eşitlikçi ve demokratik değerleri dirençli ve bütünsel sosyal politikayla bir araya getiren ve sağlıklı bir gezegen için gereken ekolojik dengeyi yeniden kuran bir yöne doğru geçiş sağlayabiliriz. Fakat bunu gerçekleştirebilmek için sosyal olarak adil ve ortak evimize saygı duyan başka bir topluma dair daha ütopyik vizyonlara ve daha siyasi imgeleme ihtiyacımız var.

Enerji geçişi, enerji kaynaklarının dağılımındaki radikal eşitsizliği ele alan ve enerji demokrasini sağlayan kapsamlı bir vizyonun parçası olmalıdır. Büyük ölçekli kurumlar (kurumsal tarım, büyük enerji şirketleri) ve piyasa temelli çözümler üzerindeki vurguyu kaldırmalıdır. Bunun yerine, sivil toplumun ve sosyal organizasyonların dirençliliğini güçlendirmelidir.

> Açıklamalarımız

Dolayısıyla, şu sekiz noktayı dile getiriyoruz:

1. Küresel Kuzeyli kurumsal megaprojelerin öncülüğünü yaptığı ve Küresel Güneydeki birçok hükümetin kabul ettiği bir enerji geçişinin, Küresel Güney boyunca feda bölgelerinin genişletilmesine ve sömürgeci mirasın, patriyarkanın ve borç tuzağının devamlılığına yol açacağı konusunda uyarıda bulunuyoruz. Enerji, temel ve vazgeçilemez bir insan hakkıdır ve hedefimiz enerji demokrasisi olmalıdır.

2. Küresel Güneyin halklarına “yeşil geçiş” adı altında yeni enerji sömürgecilik biçimleriyle gelen sahte çözümleri reddetmeleri çağrısında bulunuyoruz. Güney halkları arasında siyasi koordinasyonun devam etmesi, aynı anda da Kuzeydeki kritik sektörlerle stratejik iş birliği kurmaları konusunda spesifik bir çağrı yapıyoruz.

3. İklim krizi tahribatını hafifletmek ve adil ve popüler bir ekososyal geçişi ilerletmek için, ekolojik borcun geri ödenmesini talep ediyoruz. Küresel Kuzeyin iklim krizinde ve çevresel çöküşteki orantısız sorumluluğu karşısında bu, Küresel Güney için bir tazminat sistemini etkili biçimde uygulamak anlamına gelmektedir. Bu sistem önemli ölçüde fon ve uygun teknoloji transferi içermeli ve Küresel Güney ülkeleri için ülke borçlarının silinmesini içermelidir. Yerli halklara, kırılğan gruplara ve yerel topluluklara, madencilik, büyük ölçekli barajlar ve kirliliği enerji projeleri nedeniyle yaşadığı kayıp ve hasarlar için tazminat verilmesini destekliyoruz.

4. Ülkelerimizde hidrokarbon sınırlarının, hidrolik kırılma ve açık deniz projeleriyle genişletilmesini reddediyor, yakın zamanda doğal ve nükleer enerjiyi “temiz enerji” ilan eden Avrupa Birliği’nin iki yüzlü söylemini tanımıyoruz. 2007 yılında Ekvator’daki Yasuni Girişimi’nde ileri sürüldüğü ve bugün pek çok sosyal sektörler ve organizasyonlar tarafından desteklendiği gibi, fosil yakıtları yer altında bırakmayı ve ekstraktivizme son vermek için gerekli toplumsal ve emek koşullarını üretmeyi ve fosil yakıt sonrası bir geleceğe doğru yol almayı savunuyoruz.

5. Benzer biçimde güneş ve rüzgar çiftlikleri için toprağın gasp edilmesi, kritik minerallerin rastgele çıkarılması ve mavi, yeşil ve gri hidrojen gibi teknolojik “çözümlerin” desteklenmesi biçimdeki “yeşil sömürgecilik” reddediyoruz. Kapatma, dışlama, şiddet, ihlal, tahkimat, geçmişteki ve günümüzdeki Kuzey-Güney enerji ilişkilerinin özelliği olmakla birlikte, ekososyal geçiş döneminde kabul edilebilir değildir.

6. Ekstraktivizme karşı direnişte ön saflarda yer alan çevre ve insan hakları savunucularının, özellikle Yerli halkların ve kadınların, ciddi biçimde korunmasını talep ediyoruz.

7. Temel amaçlarımız, Küresel Güney ülkelerinde (ve Küresel Kuzeyin bazı bölgelerinde) enerji yoksulluğunun, toplulukların sahibi ve işletmecisi olduğu alternatif, merkezsiz, adil dağıtılmış yenilenebilir enerji projeleri sayesinde ortadan kalkmasını içermelidir.

8. Fosil yakıt ekstraksiyonunu azaltmayı isteyen ülkeleri cezalandıran ticaret anlaşmalarını ifşa ediyoruz. Çokuluslu şirketlerin kontrol ettiği, daha çok ekstraksiyonu destekleyen ve yeni sömürgeciliği güçlendiren ticaret ve yatırım anlaşmalarına bir son vermeliyiz.

Ekososyal alternatifimiz, sayısız mücadeleye, stratejiye, öneriye ve topluluk temelli girişimlere dayanmaktadır. Manifestomuz Yerli halkların yaşanmış deneyimleriyle, eşitlikçi perspektiflerle ve Küresel Güneydeki diğer yerel topluluklar, kadınlar ve gençlikle bağ kurar. Doğa hakları, *buen vivir*, *vivir sabroso*, *sumac kawsay*, *ubuntu*, *swaraj*, müşterekler, bakım ekonomisi, agroekoloji, gıda egemenliği, post-ekstraktivizm, çoklu evren, özerklik ve enerji bağımsızlığı üzerine çalışmalardan ilham alır. Her şeyden önce, radikal, demokratik, popüler, toplumsal cinsiyet açısından adil, yenileyici ve kapsamlı bir ekososyal geçiş çağrısı yapıyoruz.

[Ekososyal ve Kültürlerarası Güney Pakti’nin](#) ayak izlerini takip eden bu Manifesto, sizleri dönüşüm için kolektif vizyonlar ve kolektif çözümler yaratmaya yardım ederek ortak mücadelemize katılmaya davet eden dinamik bir platform sunmaktadır. ■

* Bu Güney Halkları Manifestosu, Küresel Güneyin farklı yerlerinden aktivistler, entelektüeller ve örgütler tarafından yazılmış ve Latin Amerika, Afrika ve Asya’dan farklı sesler arasında bir yıl süren diyalogun sonucunu oluşturmaktadır.

> Yenilenmiş bir Otorite (ve Otoriterlik) Teorisi İhtiyacı

Kathya Araujo, Santiago de Chile Üniversitesi ve ISA Sosyolojik Teori Araştırma Komitesi (RC16) Üyesi

Resim: [Freepik](#).

41

Otorite (ve kullanılma biçimleri) güncel olduğu kadar öncelikli de bir sorundur. Bu konu etrafındaki meseleler, otoriter rejimlere verilen toplumsal destekten, otoriterliğin kendisinden, öğretmenlerin okullarda otoriteyi sağlama konusunda yaşadıkları zorluklardan, kentsel alanların yönetiminden aile içindeki gerilimlere kadar geniş bir yelpazede olguları içermektedir. Bugün şahit olduğumuz toplumsal ve siyasi olguların içerdiği ivedilik ve riskler, konuya sosyoloji kandan daha büyük bir duyarlılıkla yaklaşmamız gerektiğini ve bunu uygun araçlarla gerçekleştirmemiz gerektiğini göstermektedir. Fakat şu ana kadar otoritenin kullanımı

konusunda çok fazla sosyolojik araştırma bulunmamaktadır; her şeyden önce, otorite nosyonu teorik bağlamda daha çok yenilenmelidir.

Otorite meselesi, sosyal teoride çok erken dönemde ilgi odağı haline geldi. Bu olguya dair çalışmalarda en etkili yazar Max Weber'di. Weber'in sunduğu (meşruiyet inancının otoriteyi sürdürdüğü fikrine dayanan) anlayış, sosyal teoride ve ampirik çalışmalarda etkili olmayı sürdürmektedir. Fakat burada tartıştığım gibi, bu kavramsallaştırmanın hegemonyasını sürdürmek iki nedenle tavsiye edilmez: Birincisi, meşruiyet aracılığıyla otorite tezi bu olguyu yalnızca

>>

ve kısmen günümüz toplumlarında açıklamamızı sağlamaktadır. İkincisi, otoritenin yalnızca belli sosyal gerçekliklerde belli biçimde kullanımını açıklamaktadır.

Bu iki nedenin ilkinin ele alarak başlayalım: günümüz toplumlarını incelemek için meşrutiyet aracılığıyla otorite tezinin kapsamı. Bildiğimiz gibi Weber, otorite dinamiklerinin merkezinde meşrutiyete dair inancın olduğunu, yani güç ya da komut kullanımının temelini sağlam olduğuna dair bir inanç olduğunu düşünmekteydi. Meşrutiyete inanç, karşılıklı mutabakata dayalı kullanımı sağlar, bu da istikrarını ve kalıcılığını anlamak için çok önemlidir. Weber'in geliştirdiği otorite nosyonu, hiyerarşileri zaman içinde sabit ve görece dayanıklı olarak görmektedir. Bundan dolayı teorisi hala kurumlar ve geleneklere dayalı temeli ve desteği veya genel olarak ortak değerleri olan bir otorite kullanımı tipi anlatmaktadır. Bu otorite kullanımı şu özelliklere sahiptir: a) hiyerarşilerin sürekli ve sabit olarak algılayan bir kavram-sallaştırmayla bağlantılıdır; b) itaat egonun komutla sintonik ilişkisine dayanmaktadır; c) gruplar arasındaki görece sabit güç dağılımı portresine (erkeklerin kadınlar üzerindeki, yetişkinlerin çocuklar üzerindeki, vs) dayanmaktadır; d) temel olarak ilişkisel öznelerarası bir biçimde kullanılmaktadır ve e) topluluk üyeleri arasında ve topluluk üyeleri ve dünyadaki şeyler arasındaki arabulucu roller tarafından desteklenmektedir.

> **Klasik otorite modeline meydan okumak**

Birkaç dönüştürücü toplumsal akım bu tür bir otorite kullanım modeline meydan okumuştur. Pek çok toplumu ve bireylerin hiyerarşiler ve otorite üzerine nasıl düşündüklerini etkileyen beş tanesinden kısaca bahsedeceğim.

İlk akım ahlaki düzenlerin, inançların ve değerlerin çoğullaştırılmasıyla bağlantılıdır. Bu eğilim otoriteye verilen tipik desteğin zayıflamasına katkıda bulunmuştur. Fakat aynı zamanda meşrutiyete destek olarak ortak ve müşterek inançların varlığı için teorik talebi de parçalamaktadır.

İkinci akım normatif eşitlik ve özerklik ilkelerinin sürekli genişlemesi ve derinleşmesidir. Bu süreçlerin önemli bir sonucu, hiyerarşilerin ve onların sabitlik ve dayanıklılık durumlarının sorgulanmasıdır. Weberci tezin açıklayıcı varsayımı budur.

Üçüncüsü, başkasının iradesine boyun eğmeye karşı artan direnişle bağlantılı yoğun bireyselleşme süreçlerinden oluşmaktadır. Bireyselliği ve tekilliğini vurgulama talebi ve öznelerarası itaat veya uyum ihtiyacı arasında görünür bir gerilim mevcuttur. Dolayısıyla, meşrutiyet tezine merkezi olduğu düşünülen ego-sintonik boyut gergin hale gelmektedir.

Dördüncüsü, gruplar arasındaki güç bölüşümündeki kaymalar, bir örneği patriyarkal otorite modeli olan, hiyerarşileri ve bunların yönetimini yapılandıran geleneksel biçimlere meydan okumuşlardır.

Beşinci akım teknolojik gelişmelerle ilgilidir. Bunlar, gerçeğe dayalı yeni otorite ilkeleri getirerek ilişkisel otorite-

nin ağırlığı sorgulamıştır. Böylece Weberci tezin varsaydığı ilişkisel ve son derece öznelerarası karakter gerilim altına sokulmuştur. Fakat aynı zamanda doktorlar ya da öğretmenler gibi otorite figürlerinin de arabulucu rollerini sorgulamaktadırlar.

Kısacası, bu yeni akımlar bildiğimiz ve algıladığımız biçimi otoriteyi sorgulamakta, fakat bunu yaparken aynı zamanda meşrutiyet aracılığıyla otorite tezi tarafından sunulan kurucu otorite nosyonunu da sorgulamaktadır.

> **Meşrutiyet aracılığıyla otoriteyi yeniden düşünmek**

Meşrutiyet aracılığıyla otorite tezi, bahsi geçen akımların sosyo-tarihsel meydan okumasının yanı sıra, ikinci bir perspektiften de sorgulanabilir. Benim Şili örneği üzerine [araştırmam](#), otorite kullanımının yalnızca bir biçimi olmadığını, meşrutiyet tezi tarafından önerilen açıklamaya çeşitli biçimlerin sığması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bulgularım Şili'de otorite kullanımının tarihsel olarak (Weberci modelde olduğu gibi) karşılıklı anlaşmaya dayalı itaat koşullarına daha az dayalı olduğunu göstermektedir. Şili örneğinde otorite kullanımı meşrutiyet, yani meşrutiyete dair inancı güçlendirme çabalarını içermemektedir. Bunun yerine ötekini itaat ettirmek için stratejik bir kaygı mevcuttur. Bu durumda, otoriteyi sürdüren şey otorite kullananın kendisine itaat ettirme becerisini ya da kapasitesini ispat etmesidir. Otorite sınavı, sahip olduğu davranışsal etkidir.

Uzlaşmış rızayı sağlama konusunda endişe çok değilse itaat genellikle ego-sintonik değildir. Onun yerine, genellikle pragmatik ve aktörlerin interaktif kapasitesine dayalı stratejik değerlendirmelerin sonucudur. Bu, meşrutiyete dair inancın ve dolayısıyla otoritenin temelini çıkar olduğunu asla düşünmeyen Weber'in tam aksidir.

Şili'deki bu tarihsel otorite kullanım biçimi, istikrarsız ve kırılabilir otorite ilişkileri yaratma eğilimindedir. Bu da karşılığında "güçlü otorite" olarak adlandırılanın daha sert bir şekilde kullanılmasını talep etmektedir. Otoritenin kullanılması gerektiğinde, yalnızca keyfi ve "güçlü" kullanımın etkililiği güvence altına alacağına dair bir kanı bulunmaktadır. Dolayısıyla, işin içindeki güç veya zoru özellikle gizlemeye çalışan Weberci meşrutiyet tezinin aksine, bu tür bir otorite kullanımı onu kullanan kişinin gücünü gösteren işaretlere dayanmaktadır. Buna örnek olarak, "güçlü" bir konuşma veya "keskin" el hareketleri verilebilir.

Bu tarihsel otorite kullanımı biçimi, sert ve doğallaştırılmış hiyerarşileri olan tarihsel olarak dikey bir topluma uygundur. Bu biçim, (meşrutiyete inanç modelinden de uzak olan) yeni, diyaloglu-demokratik normatif otorite modeliyle çatışmaktadır. Fakat bugün itaati güvence altına alan yegane model olarak ve vazgeçilmez olarak görüldüğü için hala toplumdaki yaygın otorite modelidir.

Dolayısıyla benim araştırmam, sosyal gerçekliklere göre farklı otorite kullanımı biçimleri olduğunu ve bunların her

toplumun üyeleri arasındaki güç asimetrisini yönetme sorununu nasıl çözdüğüyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu farklı otorite biçimleri, bir normdan sapma olarak değil, her toplumun yapısal özellikleri, dinamikleri ve toplumsal mantığı içinde anlaşılması gereken belirli tarihsel çözümler olarak görülmelidir.

> Otorite kullanımını konusunda interaktif ve konumlandırılmış yaklaşıma doğru

Meşruiyet aracılığıyla otorite teorisinin sınırları konusunda geliştirdiğim iki argüman hattı, bir ihtiyaçta kesişmektedir: teorik ve dolayısıyla kavramsal ve metodolojik yaklaşımlarımızı yenilemek. Bu anlamda bir öneri, [geliştirdiğim ve bir dizi ampirik çalışmada test ettiğim](#) interaktif ve ilişkisel yaklaşımın kapsamına girmektedir.

İlk olarak, bu yaklaşım, temel olarak güç asimetrisini kaplı toplumlarda sosyal yaşamı şekillendiren güç asimetrisini yönetmek için, otoriteyi pek çok sosyal mekanizmadan (kibarlık, medeniyet, sosyallık, vb) biri olarak düşünmeyi öneriyor. Bu, sosyal teoride otoriteye dair yanlış ikilikten uzaklaşmamızı sağlar. Bu yanlış ikilikte otorite ya basit bir entegrasyon mekanizması veya saf bir hakimiyet aracıdır.

İkinci olarak, hiyerarşi nosyonu ve hiyerarşik düzen arasındaki yakın ilişkiyi ve dolayısıyla hiyerarşileri dayanıklı, kalıcı ve sert olarak kavramsallaştırılmasını da sökmeyi önermektedir. Bunun nedeni bu tür bir anlayışın daha hareketli toplumlardaki güç asimetrisinin yönetiminin anlaşılabilirliğini engellemektedir. Bu toplumlarda güç dağılımı zincirleri daha çaprazdır ve otorite pozisyonundaki mesleklerde daha önemli değişim gerçekleşmektedir. Buna karşın bu yaklaşım, dağılmış ve geçici sınırları olan, hareketli bir hiyerarşiler kavramsallaştırmasından başlamayı önermektedir.

Üçüncü olarak, otoritenin temellerinin ve itaat nedenlerinin, dolayısıyla otorite incelemesindeki salt temsili boyutun, analiz nesnesi olarak daha az önemli olması gerektiğini önermektedir. Temel bileşenlere (temellere) dayanan açıklamaların ve (temsillere dayanan meşruiyet teorisi gibi) normatif konsensüse dayanan performansların sınırlarını gösterdiği bir zamandayız. Dolayısıyla bu yeni yaklaşım, analitik vurguyu otorite kullanımına yerleştirmektedir. Bu etkileşimi analiz etmek, değişim, olumsuzluk ve çoğulculukla nitelendirilen toplumlarda otoriteyi anlamak için kapsamlı anahtarlar sunabilir.

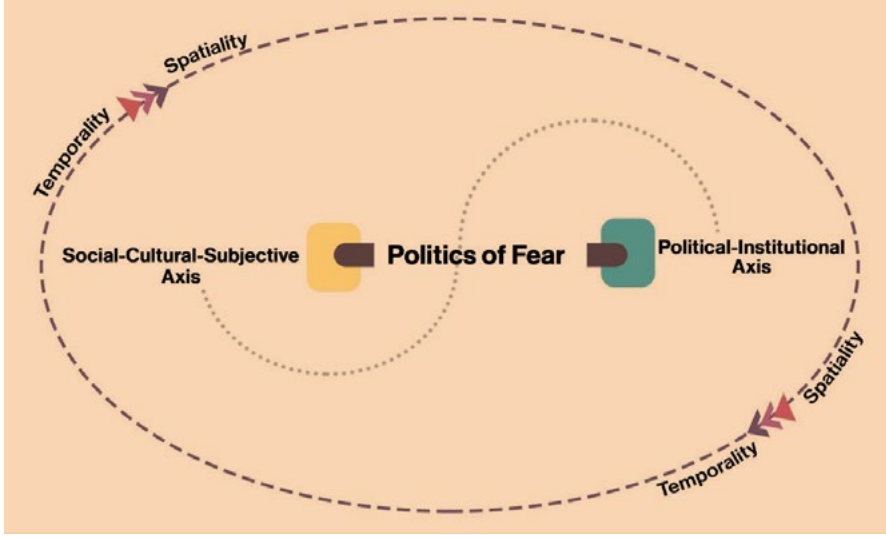
Dördüncü olarak, otoritenin Weber'in kullandığı "ideal tip" nosyonu nedeniyle genellikle meşruiyet teorisinden kaynaklanan homojenliği gösterdiğini düşünmemektedir. Önerilen yaklaşım otoriteyi belirli yapısal ve tarihsel özelliklere sahip toplumlarda bulunan, tarihsel ana, sosyal alana (aile, siyaset, çalışma ve diğerleri) ve sosyal pozisyona bağlı olarak kullanımı için farklı taleplerle karşılaşan belli bir çözüm olarak düşünmeyi teklif etmektedir.

Kısacası, otoriteyi incelemek için araçlarımızı acilen yenilememiz gerekmektedir. Bu anlamda ampirik ve teorik araştırmalarımın sonuçlarının gösterdiği gibi, otorite kullanımında "meşruiyete inanca" dayalı bir yaklaşımdan, bugün toplumsal aktörlerin farklı toplumlarda güç asimetrisini yönetme sorununun nasıl çözdüklerini açıklayabilecek interaktif ve konumlandırılmış bir yaklaşıma doğru geçmemiz gerekmektedir. ■

Kathya Araujo'ya ulaşmak için <kathya.araujo@usach.cl>
Twitter: [@AraujoKathya](https://twitter.com/AraujoKathya)

> Korku Siyaseti ve Otoriter Siyasi İmgelem

Lara Sartorio Gonçalves, IESP-UERJ, Rio de Janeiro Eyalet Üniversitesi, Brezilya

İmge, korku siyasetinin açıkça ortada olan tezatlarnın, ifadesinin diğer iki temel katmanını (siyasi-kurumsal katman ve sosyo-kültürel-özel katman) yapılandıran zamansal ve mekansal alışimlara dolaşmış olduğunu göstermek için yazar tarafından yaratılmıştır.

Son on yıldaki en önemli kelimelerden biri “korku”dur. Burada korkunun çokboyutluluğuna atıfta bulunuyorum: kentsel şiddet korkusu, bedenlerimizin ihlal edileceği korkusu; devlet şiddeti korkusu; sosyal adaletsizlik korkusu; gelecek korkusu ve hatta varoluşsal korku. Tepkiselliğin, yaklaşan küresel çöküşün tehlikesi altında yaşamın getirdiği hayatta kalma içgüdüleriyle birleşmesi, korkuyu siyasi davranış ve sosyal bağların kurulumu için bir pusula haline getirdi. “Korku siyaseti” olarak adlandırdığım şey yakın zamanda (özellikle aşırı sağın küresel yükselişinde ve korkuyu araçsallaştırmasında ifade bulan) ortaya çıkışının ötesinde özellikler içermektedir. Kapsamlı bir perspektif, (benim de incelediğim, Brezilya’daki Bolsonarizm gibi) aşırı sağ siyasi grupların özelliğine fakat aynı zamanda otoriter siyasi imgeleme ve korkunun sosyo-tarihsel-varoluşsal dayanak noktalarına uyum sağlayan toplumsal eğilimlere de şahit olduğumuzu göstermektedir.

> Görünen ve görünmeyen arasında

Hareketi, çatlakları, karmaşık unsurların dolanıklılığını reddetmeyen fakat tekrar edenin, deneyimlenenin ve yalnızca ruhsal düzeyde değil ama aynı zamanda kaslarda, kanda ve dürtülerde birikenin çokluluğunu inceleyen perspektifin, *çatlağın pratiği* olduğunu iddia ediyorum. Grafik olarak korku siyaseti, akışkanlığa uyum sağlar. Ayrımlar didaktik ve analitiktir; unsurlar arasında gözenekler bulunmaktadır. Kurumların, bireylerin, kolektiflerin ve şirketlerin uyumlu ve tek yönlü aktörler olmadıklarını vurgulamak

önemlidir. Korku siyaseti modern siyasetin bileşenidir ve daha geniş tanımıyla, (üretmiş veya mobilize edilmiş) korkunun toplumsal uyum için itici güce dönüşmesine aracılık eden bir dizi mekanizmayı işaret etmektedir.

Korkunun her yere yayılması siyasi bir duygulanımdır. Bu da toplumsal bağların kurulumunda dinamik bir vektördür, aynı zamanda sosyal dışlamaları ve düşmanlıkları meşru kılmaktadır. Korku siyasetinin açıkça ortada olan tezadı, zamansal ve mekansal alışimlara dolaşmıştır. Bununla kastedtiklerim, diğer boyutların yanı sıra, hafıza, estetik, mimari, militaristleştirilmiş kentsel planlama, altyapı ve sosyal uçurumları, dijitalleşme süreçleri ve zamanın hızlanması, sınırlar deneyimi ve korkunun konumu ve sömürgeci ve kentsel şiddettir.

Korku deneyimi, başta ırk, toplumsal cinsiyet ve sınıf olmak üzere (ki bunlar korku ve sosyal düşmanlar matrisini oluşturmaktadır) güç geometrilerine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, Brezilya’daki favelalar gibi, şiddetin özellikle polis aracılığıyla devletten kaynaklandığı bölgelerde, [üniformalı ajanlar korkusu](#), [şehirlerdekinden daha büyüktür](#). Şehirlerde ordu genellikle bir güvenlik hissi uyardırmaktadır.

Korku siyaseti çatlakları için iki aksis bulunmaktadır: siyasi-kurumsal ve sosyo-kültürel-özel. İlki, devlet ve sivil arasında alta yatan sömürgeci ilişkiyi düzen/kaos ikiliğine dayanarak ele almaktadır. Şiddet tekeli fikrinin ve devletin sosyal koruma sorumluluğunun merkezindedir; otorite

>>

olarak neyin kabul edilebilir/meşru olduğuna dair mantığın temelini oluşturmaktadır; ahlak, dünyevilik, siyasetin girişimciliği nosyonlarının yansımaları oluşturur. Bununla yakından ilişkili ve aynı mekansal ve zamansal akış içindeki sosyo-kültürel-özel boyut, belli bir rasyonaliteyi onaylayan bilişsel temelden ve siyasi sonuçlardan oluşmaktadır: husumet siyasetiyle ve öfkeli siyasi kutuplaşmayla bağlantılı etkileri olan (koruyan bir devlet ihtiyacı yaratan) tehlikeli ötekilik mantığı; dijitalleşme süreçlerinde gözetim teknolojilerinin uygulamaya geçirilmesi ve özgürlüklerin kısıtlanması için belli bir ölçüde gönüllülük; korkunun estetik üretimi ve yüksek medya çoğaltılabilirliğine sahip şiddet imgeleri.

Korku siyasetinin kavramsal ana hatları, aşığı sağın yükselişi ve otoriterliğe popüler bağlılık üzerine karşılaştırmalı bir perspektiften düşünmemizi sağlamaktadır. Bu yaklaşım, aşığı sağın zaman içinde ortaya çıkışı ve devamlılığı, radikalliği veya sadakatindeki gelgitleriyle ilgilenmekte, dolayısıyla sonuçlarını dünya çapında şaşırtıcı seçim zaferlerinin ötesinde sosyo-politik dönüm noktaları olarak görmektedir. Kamusal yaşamın ve siyasi deneyimin duygulanımları nasıl ürettiği ve mobilize ettiği üzerine düşünmek, sosyal bağlılığa destek olarak hizmet edecektir. Ben de [Kathya Araujo](#)'dan ilhamla, çağdaş dönemlerde aşırı sağ fikirlerin cazibesini anlamının anahtarı olan temel sosyo-varoluşsal dayanak noktaları belirlemiştım.

> Otoriter sosyo-varoluşsal dayanak noktaları

Sömürgeci devlet oluşumları olan bölgelerdeki kolektif imgelemde somutlaşan otorite ve etkililik algıları arasındaki ilişki, otoriterliğin asimilasyonu için esastır. Devletin radikalize olmuş yapısına, bölgesel hakimiyet olarak güç ve şiddet kullanımına ve sömürgeci ve sömürgeleştirilmiş arasındaki önel ayırım imleyicilerine yansıyan, ötekiliği kriminalize etmeye dair tarihsel bir dinamik mevcuttur. Brezilya'ya baktığımızda, Brezilya'nın tarihsel oluşumunun, otoritenin etkililiğinin köleleştirilmiş isyanların bastırılmasına dayanıyor olduğu anlayışının, nasıl inşa edildiğini gösteriyor olması çok etkileyicidir. Bu yaygın korkunun temeli oluşturduğunu ve toplumsal ilişkileri sürdürdüğünü kabul etmemiz, demokrasi kisvesi altında bile olsa, otoritenin (otoriterliğin) kullanıma biçimlerindeki çeşitlilik hakkında düşünmemizi sağlar. Dahası, otoriterliğin neoliberalizmle uyumluluğu, otoriter pratiklerin yaygın olarak genişlediği göstermektedir. Bu, en yakın ve kişiselden en geniş toplumsal ilişkilere kadar yaşamın pek çok alanında kendini göstermektedir.

Özbenliğin ve ötekilerin imgelerini inşa etme sürecinde ve kentsel alanların ortaya çıkışındaki bölgesellik dinamiklerinde korkunun rolü, ilk olarak Vladimir Safatle'nin ileri sürdüğü gibi, korkunun şehirdeki ayrımları güncelleyen sömürgeci bir duygulanım olduğu fikrini meşru kılmaktadır. Bölgeler, toplumsal düzenlemeleri saptayabilmemizi sağlayan bir prizma sunar. Korku ve mekansallık arasında iki yönde güçlü sonuçları vardır. Bunların arasında mimarlık, kentsel planlama ve tehdit ve şiddetin "taşıyıcıları" olarak madun grupların temsili (ve lokasyonu) sayılabilir. Bu mekansallığın bazı sonuçları duvarlarla çevrili şehirlerde,

güvenlikli sitelerde veya militaristleştirilmiş kentsel planlamada görülebilir. Metropolisin varlığı kendi içinde görünür değildir: görünen ve görünmeyen arasındaki zıtlığın ortaya çıkması için sömürgeye ihtiyacı vardır; bu perspektif sayesinde kentleşme süreci korku coğrafyaları olarak anlaşılabilir ve tehlikeli ötekiliğin ırkçılığa dayanarak kriminalize edilmektedir.

Dünyanın periferindeki ülkelerde kent sosyolojisi, medya ve insanlar arasındaki gündelik konuşmalar ve suçun somut olarak varlığı üzerinden bir güvensizlik hissiyatı olduğu çıkarımının yapılmasına yol açmaktadır. Militaristleştirilmiş kentsel planlamanın estetiğinin izinde, çitler ve duvarlar yoğunlaşmakta, şehri yalnızca güvenlik ve ayırım nedeniyle değil aynı zamanda estetik ve statü nedenleriyle de düzenlemektedir. Bu da bizim toplumsal eşitsizliklerin sürdürülmesinin ve derinleştirilmesinin ve toplumsal ayrımların konsolide edilmesi amacıyla kentsel şiddetin medyatikleştirilmesinin önemi üzerine düşünmemize neden olmaktadır.

Maniştivist iyi (biz) ve kötü (onlar) temelini meşru kılan bir başka önemli dayanak, ahlak, dindarlık ve akılcılık ilişkilerine dairedir. Bu kaynaşmaların sonucu (dini, devleti ve akılcılığı içerir) yalnızca norma ve kurumların niteliğine atıfta bulunmaz; bunlar kolektif itirazların ve ortak hassasiyetlerin üretilmesini tetikleyen unsurlardır. "Medeniyet" ve "uygarlaştırma"nın olumlu çağrışımlarına halihazırda aşına olduğumuz bu tarihi anda, kadınların ve sömürgeleştirilmiş ve köleleştirilmiş halkların patriyarkanın doğrudan hedefleri (sapkınları) olmaya devam edeceğini söyleyebiliriz. Aşırı sağın tepkiselliğinin erkekleştirilmiş, beyaz, heteronormatif virilite ve militarize şiddet iddia eden olarak nitelendirilmesi, "toplumsal cinsiyet ideolojisi" olarak adlandırdığı şeye duyduğu nefreti kapsamı şaşırtıcı değildir. Kadınların ev içi alanla kısıtlanmaktan kamusal alanları doldurmaya geçmesinin erkeklik içinde varoluşsal bir korku uyandırdığı doğrudur.

> Otoriter imgelem ve toplumsal eğilimler

Otoriter imgelemin yükselişini sağlayan sosyo-varoluşsal dayanak noktalarını şu üç güncel toplumsal eğilimin oluşturduğunu vurgulamak gerekir: bireyselleşme, dijitalleşme ve bir ivedilik hissi. İlki, yabancı korkusuyla eğitilen modern özneye ilgilidir. Ötekiyle karşılaşmalar benlik düzenini istikrarsızlaştırmaktadır. Birey, rahatsızlık veren bir dünyada yaşamaktadır, dolayısıyla açık tehlikeden, yani işgalci olarak görülen ötekenden korunmak amacıyla sürekli icatlar peşindedir. Bu anlamda, devlet otoritesinin toplumdaki yaşamın kırılma tehdidi altında olmadığını güvenceye aldığı yerde, toplumsal bağlar (ekonomik olarak yapılandırılmış) korku tarafından yönetilmektedir. Bireyselleşmenin işareti, radikalleşmiş ifadesi, "benliğin girişimciliği" üzerinden örneklenebilir.

İkinci eğilim, dijitalleştirme, zamanın hızlanmasının temel bir özellik olduğu gerçeklikte giderek artmakta olan imge penetrasyonunun gücüyle ilgilidir. Dijitalleşme bilginin yüksek derece akışı, iletişim ve ilişkilere etkileri olan teknolojik gelişmeler, çoklu imkanları mümkün kılan kısa

dönemde dağınık dikkat ve dolayısıyla imgenin anlık gücünü sürdürmekte ve aynı unsurlar tarafından sürdürülmektedir. İmgenin “sembolik etkisi” vardır, yani içeriği halihazırda taşımakta ve hayali benlik birimini oluşturan imleyenlerle bağlantılı anlamı anında üretmektedir. Toplumun dijitalleşmesiyle iç içe geçmiş olan imgenin merkeziliğinin, dilin kendisi ve fikirlerin dolaşımı üzerinde önemli etkileri vardır. Otoriter, ırkçı, maskülen bir repertuar üreten birbiriyle bağlı imgeler, aşırı sağın iddia ettiği ve büyüttüğü imgelemin içine çeşitli araçlarla entegre olmuştur.

Son olarak, günümüz kapitalizminde teknolojik gelişmeye orantılı olarak zamanın hızlanmasının, zamansızlık nedeniyle sürekli bir ivedilik durumuna yol açtığı bir çelişki içinde yaşıyoruz. Ulaşımın, iletişimin, özellikle de üretimin hızının artmasıyla çocukun bir zaman ekonomisinin varlığına işaret eden şey, artık tükenmişliğine dönüşmüştür. Modernitenin hızlanması, bireylerin kendilerini her zaman geç kalmış olarak algıladığı ve fırsatları kaçırmaktan korktuğu bir toplumsal desenkroniasyonu ima etmektedir. Bu gecikme hissi, aşırı sağ için önemli olduğu görülen iki stratejiyi desteklemektedir. İlki, her şeyin bir “ultimatom” olduğu fikridir: “harekete geçmeliyiz, hemen şimdi”, gelecekteki projeyi detayla düşünecek zaman yok. İkincisi, akan ihtiyaçlar karşısında yavaş kalan kurumlarını ve aygıtlarının değerlerini kaybettiklerini belirtmektedir. Bu boyutlar, Helmut Rosa'nın ortaya koyduğu, kolektif ve bireysel zaman-me-

kan anlayışını etkileyen hızlanmış zaman dinamiğinden doğmaktadır. Eğer toplumsal yapılar tarafından bireysel arzulara rağmen bir ivedilik hissi içinde çalışmak empoze ediliyorsa, o zaman bunun içinde öznellik araçları olduğunu söyleyebiliriz.

> Son notlar

Tarih boyunca korku, söylemsel matrisleri hassasiyet ve bedensellik hareketli ve insomniyak bir ilişki içinde etkileyerek öznellikleri üretmiş ve biçimlendirmiştir. Korkunun yapısal ve yapılandırıcı etkileri tarihte mevcuttur; sürekli kendilerini yeniden icat eder ve kişilerarası ilişkileri yeniden düzenlerler. Korku politikaları araçları ve dayanak noktaları, kişilerarası ilişkilerde, gruplarda veya toplum ve devlet arasında otoriter pratiklerin gerekçesi olarak mobilize edilirler. Korkunun çokboyutluluğu ve dağılımı dikkat çekicidir, izole etmesi zor olan bir toplumsal özelliği ortaya çıkarır: Karşılıklı sürdürülen bir hareket içinde korkuyla ilişkili olarak görünen ve görünmeyen katmanlar mevcuttur. Siyasi bir duygulanım olarak korku araçlarının çokluğunun derinleşmesi, bunların hakimiyet ve toplumsal kontrol stratejileri için öznellik ve araçsallaştırma olduğuna dair farkındalığa yol açmış, bu da etkileşim ve öznel inşa biçimlerini etkilemiştir. ■

Lara Gonçalves Sartorio'ya ulaşmak için <larasartorio@iesp.uerj.br>

> Neoliberal Kapitalizme Karşı bir Direniş olarak Su Mücadeleleri

Madelaine Moore, Bielefeld Üniversitesi, Almanya

Warragamba Barajı. Fotoğraf: iStock, zetter, 2022.

Milenyum Kuraklığı sırasında Avustralya'da büyürken su (ya da yokluğu) her zaman her yerdedi. Son on yılın çoğunda kuzey Avrupa'da yaşadığım için, yeraltı suyunun azalması, kuraklık ve durgun ırmaklara dair tartışmaların artan ivediliği, endişe verici biçimde tanıdık geliyor. Azınlık dünyasının çoğu için su, bizim kanıksadığımız bir şeydir. Su yok olduğunda, akmayı durdurduğunda veya güvenli sayılmayacak kadar kirli aktığında, suya ne kadar bağımlı olduğumuzu ve küresel politik ekonomiyi nasıl kayganlaştırdığını fark ederiz. Su, varlığı veya yokluğuyla, nerede ve nasıl yaşayabileceğimizi ve aynı zamanda kimin hayatta kalacağını belirler. Yani onsuz yaşayamayız.

> Her türlü çözümün merkezinde kamu yararı olmalı

Suyla bu kadar yabancılaşmış bir ilişkiye sahip olmak evrensel değildir; pek çok Yerli topluluğu suyu yaşam olarak, bizim bir parçamız olarak ve dolayısıyla metalaştırılmayacak bir şey olarak görmektedir. Temiz içme suyuna erişimi olmadan yaşayan 2 milyardan fazla insan için suyu az olan çevrelerde yaşayan dünyanın %25'i için suyun kanıksanacak bir şey olmadığı açıktır. Dünyanın dört bir yanındaki su aktivistleri, "su yaşamdır" ortak çağrısı etrafından bir araya gelmiştir; sürmekte olan ekolojik krize karşı verilecek her türlü başarılı tepkinin merkezinde suyun kamu yararı olarak görülmesi olduğunu belirtmişlerdir.

Küresel su kriziyle karşı karşıya olmamıza rağmen, su ve onunla bağlantılı hizmetler ve altyapılar metalaştırılmaya, ticarileştirilmeye ve giderek daha çok finansallaştırılmaya devam etmektedir. Bu süreçler krizin nedeni değil daha ziyade çözümü olarak sunulmaktadır. Örneğin, yakın zamanda gerçekleşen (50 yıldan daha fazla süredir su konusuna tahsis edilmiş ilk BM konferansı olan) BM Su Konferansı'nın sonuçları, finansal boşluğu doldurmak için özel sektörü daha çok harekete geçirme çağrılarını içermekteydi. Ulusötesi şirketler, su şirketleri ve finans kurumları gönüllü sözler vermeye teşvik edilmiş ve su yönetiminin yeşil (ama muhtemelen aynı zamanda da mavi?) finans ve kurumsal sosyal sorumlulukla nasıl daha çok entegre edilebileceğine dair tartışmalara dahil edilmişken, pek çok su aktivisti ve sivil toplum örgütü konferansa davet edilmemişti.

> Yaşam üretmeye karşı kar üretmek: metalaştırmaya karşı direniş

Yakın zamanda yayınlanan [Water Struggles as Resistance to Neoliberal Capitalism: A Time of Reproductive Unrest](#) [Neoliberal Kapitalizme Karşı bir Direniş olarak Su Mücadeleleri: Yeniden Üreten Huzursuzluk Zamanı] isimli kitabımda, küresel su krizini ve Avustralya ve İrlanda Cumhuriyeti'nde toplulukların su emtia sınırının genişlemesine nasıl direndiklerini inceliyorum. Su üzerine mücadelelerin bu belirgin konjonktüre bağdaşım sağlayan bir araç olarak kullanıldığı, birleşmiş bir karşılaştırma kullanıyorum. Bu konjonktürün özelliği, eşzamanlı ekonomik, ekolojik ve toplumsal yeniden üretim krizleridir. Küresel su krizi bunların yalnızca bir boyutudur.

Kitabın iki temel odağı bulunmaktadır. İlki, kapitalist birikim için (suyun, doğanın ve toplumsal yeniden üretimin) gasp edilmesidir. İkincisi, bu dinamiklere karşı ortaya çıkan öznellik biçimleridir. İrlanda'da su ücretlerine karşı protestoları ve Avustralya'da geleneksel olmayan gaz genişlemesine karşı direnişleri diyaloga dahil ederek, yeni su emtia sınırını tanımlayan, yaşam üretimi ve kar üretimi arasındaki gerilimi inceliyorum.

Argümanım her su gaspının, sistemin birbiriyle ilişkili olsa da farklı bir yönü olduğu ve yaşam üretme kapasitesinin altını kazımaya devam ettiğidir. Her iki durumda da su kaynakları ya da sosyal yeniden üretim altyapısı olarak su, 2008-2010 mali krizlerini takiben ortaya çıkan mevcut

>>

birikim krizlerini çözmek için birikim alanı olarak yeniden tasavvur edilmişti. Avustralya'da ekonomik büyüme, doğanın, fosil yakıtı, madencilik ve tarım biçimlerinde sürekli olarak gasp edilmesine bağımlı hale gelmişti. İrlanda'da ise kamusal su hizmetleri, bankaların kurtarılması sonrasında kamu bütçelerini yeniden dengelemek amacıyla gerçekleştirilecek yeniden yapılandırma için birer hedef olmuş, bunun sonuçlarından olumsuz etkilenenler işçi sınıfı toplulukları olmuştu.

> Etkisiz kriz yönetimi olarak 'kürevi çözüm'

Kitabın temel bir argümanı, böyle hareket ederek potansiyel ekonomik krizlerin çözülemediğidir. Daha ziyade, gasp ve yeniden tasavvur, birikimi mümkün kılan koşullara kaymıştır: toplumsal yeniden üretim, doğa ve giderek artan bir biçimde, devlet. David Harvey'in *mekansal çözüm* kavramsallaştırmasını ele alarak ve toplumsal yeniden üretim teorisi üzerinden okuyarak, krizlerin bu mekanlar arasında bir kriz yönetimi biçimi olarak hareket ettiğini göstermek için *kürevi çözüm* fikrini geliştiriyorum. İrlanda'da ekonomik kriz, işçi sınıfı toplulukları için bir toplumsal yeniden üretim krizine dönüştürülerek "çözölmüştü". Avustralya'da potansiyel ekonomik kriz, ihracat için fosil yakıtların daha yoğun biçimde çıkarılması ve hemen arkasından aynı su alanlarına bağımlı olan kırsal toplulukların toplumsal yeniden üretim kapasitelerinin tüketilmesi üzerinden ekolojik krizi alevlendirerek savuşturulmuştu. Kürevi çözüm fikri, bu birikim rejimlerinin doğanın gasp edilmesine ve toplumsal olarak yeniden üreten emeğe, yani küresel su krizinin iki temel dinamiğine bağımlılığını vurgulamaktadır.

Fakat her iki örnekte de, kırsal ve işçi sınıfı toplulukları yerine ulusötesi sermayenin yeniden üretimine öncelik vererek, sermaye birikimi için gerekli siyasi kurumlar istikrarsızlaştırılmıştı. Siyasi ve ekonomik çıkarlar arasındaki bariz örtüşme, alternatifler için resmi siyasi fırsatların kapanmasına ve mevcut statükonun gözden çıkarılabilir olarak değerlendirildikleri arasında artan muhalefete yol açtı. Ekonomik krizler artık siyasi kriz biçimini de alıyordu. Mücadele sürecinde, daha önce olanlarla uyumsuz, yıkıcı rasyonaliteler de ortaya çıktı; mücadele sayesinde topluluklar yeni politize olurken siyasi alan da yeniden şekilleniyordu.

> Artan toplumsal mücadelenin ve sınıf antagonizmasının iki örneği

Avustralya'da kırsal topluluklar, suyu özel yerine kolektif mülkiyet olarak yeniden tanımlayarak, Avustralya'nın Beyaz meta sınırının sömürgeci genişlemesinin temelinde yatan, toplum ve doğaya dair yabancılaşmış anlayışla mücadeleye ediyorlardı. Suyu ve toplulukları birbirlerini kuranlar

olarak görmek, özel mülkiyet ve toprak sahipliği meselelerini birbirlerinden ayırmayı, mülksüzleştirme meselesini ortaya atmayı ve *terra nullius*'u sorunsallaştırmayı gerekli kıldı. Bu toplumsal hareketlerde, devletin ve piyasanın hakim mantıklarıyla uyumsuzluk ve ekolojik bir hat paralelinde sınıf antagonizması ortaya çıktı. Su, çekişmeli toplumsal ilişkilerin kümelenmesi olarak anlaşıldı; insanların sınıf pozisyonları, toplumda bir tabakalaşma pozisyonu yerine, bu gasp süreçleriyle ilişkileri üzerinden belirleniyordu.

İrlanda'da suya toplumsal yeniden üretim altyapısı olarak odaklanması, hızlıca devlet ve onunla ilişkili kurumlara, özellikle de temsili demokrasiye dair daha geniş bir eleştiriye evrildi. Toplumsal yeniden üretim ve bununla alakalı altyapı olarak su, sermaye birikiminin hedefi olmaması gereken, müşterek, kolektif bir hak olarak görülüyordu. Fakat bu iddiaları ileri sürerek, devletin bu kolektif hakkı açıklamak için sınırlı kapasitesi ve çıkarı daha da keskin bir odak haline getirildi: devletin maddi sınırları, su hakkı gibi haklar kağıt üstünde genişletile bile bunun gerçekleştirilemeyeceği anlamına geliyordu. İrlanda devleti ve küresel finans sermayesi çevreleri içine gömülülüğü, işçi sınıfı çıkarlarının gerçekleştirilmesine karşı olmaya devam edeceği anlamına geliyordu.

> Yıkıcı rasyonaliteler için bir mekan: yeniden üreten huzursuzluk

Her toplumsal mücadele sürecinde ortaya çıkan ittifaklar geçiciden daha fazlasıydı; gaspa karşı ortak ilişkilene, topluluklar içinde ve arasında dayanışmayı sağladı. İrlanda ve Avustralya'da topluluklar, neoliberal kapitalizmin temel bir çelişmesine dair örnek teşkil ediyorlardı: kar üretimi ve yaşam üretimi için gerekli koşulların giderek daha artan uyumsuzluğu. Bu mücadeleleri eko-sosyalist ve toplumsal yeniden üretim teorisiyle diyalog içinde analiz etmek, sınıf mücadelesini eve, doğaya ve semte genişletti.

Bu mücadeleleri küresel su krizi içine yerleştirerek ve çelişki noktalarından yola çıkarak ben, su mücadelelerinin kapitalist yeniden üretim süreçlerini kesintiye uğrattığını ve yıkıcı rasyonaliteler için yeni bir alan açtığını ileri sürüyorum. Avustralya ve İrlanda'da ortaya çıkan şey, yeniden üreten huzursuzluğun zamanıdır. Kitapta da gösterdiğim gibi, küresel su krizi yalnızca bir kaynağa erişim ya da kaynak yönetimiyle ilgili değildir. Burada söz konusu olan, suyun gasp edilmesine ve krizlerin ortaya çıkmasına izin veren toplumsal ilişkiler ve kurumlardır. ■

Madeline Moore'a ulaşmak için <madeline.moore@uni-bielefeld.de>

